

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAMERALİZM VE OSMANLI DEVLETİNE ETKİLERİ
(1808 – 1876)

Hazırlayan

Ayşe Sayir ÖRS

Danışman

Yard. Doç. Dr. Kerim ÇINAR

AFYONKARAHİSAR 2013

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kameralizm ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri(1808-1876)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

23/09/20013

Adı SOYADI

İmza

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTÜTİ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

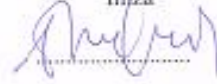
JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Yrd.Doç.Dr. Kerim ÇINAR

Jüri Üyeleri : Doç.Dr. Ahmet Kemal BAYRAM

: Doç.Dr.Ahmet YARAMIŞ

İmza

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı tezli yüksek lisans öğrencisi Ayşe SAYIR'ın "Kameralizm ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri (1808-1876)" başlıklı tezini değerlendirmek üzere 13.09.2013 günü saat 10:00'da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir

Prof. Dr. Selçuk AKÇAY
MÜDÜR

ÖZET

KAMERALİZM VE OSMANLI DEVLETİ'NE ETKİLERİ

(1808 – 1876)

Ayşe SAYİR ÖRS

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Eylül 2013

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kerim ÇINAR

Orta Çağ'da Kilise'nin siyasal yönetim üzerinde hakim bir etkisi vardı, Rönesans ve Reform hareketlerinin etkisiyle Kilise'nin mutlak otoritesi sarsılmış siyasi otorite üzerindeki baskısı kalkmıştır. Ülke zenginliğinin dışarı aktarılmaması ve ekonomik faaliyeti ülkesel ölçüğe taşınması gerektiği anlayışına dayanan Merkantalizm, Kilise'nin hakim gücünün ortadan kalkmasıyla birlikte modern devletlere geçişi kolaylaştırmıştır. İngiltere'de ortaya çıkan Merkantalizm Almanya'da Kameralizm olarak uygulanmış ve dağınık halde bulunan Alman İmparatorluğu'nu siyasal anlamda birleştirmiştir.

Çalışmamızda, merkantalizm ve modern devletlerin ortaya çıkışı, Orta Çağ'da Alman İmparatorluğu'nun genel durumu, kameralizmin Almanya'da ve Osmanlı Devleti'nde meydana getirdiği değişiklikler incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modern Devlet, Merkantalizm, Kameralizm, Almanya, Osmanlı Devleti, Tanzimat

ABSTRACT

THE CAMERALISM and THE EFFECTS of THE OTTOMAN STATE (1808-1876)

Ayşe Sayir ÖRS

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT of PUBLIC ADMINISTRATION**

September 2013

Advisor: Assist. Prof. Dr. Kerim ÇINAR

In the Middle Ages, the Church had a dominant effect over the political administration. With the effect of the Renaissance and Reform movements, the absolute authority of the Church was shaken, and its pressure over the political authority ended. In addition to the end of the dominant effect of the Church, the mercantilism which is based on the idea that the wealth of a country should not be transferred abroad, and its economic activities should be carried out within the borders of the country, facilitated the transition to the period of modern states. The mercantilism which emerged in England, was practised as Cameralism in Germany, and unified the German Empire politically which was in a scattered state.

In our study, mercantilism, the emergence of modern states, the general situation of the German Empire in the Middle Ages and the changes which Cameralism brought to Germany and Ottoman Empire will be examined.

Key Words: Modern State, Mercantilism, Cameralism, Germany, The Ottoman State, The Reforms (Tanzimat)

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTÜTİ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN DEVLETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

1. DEVLET KAVRAMI	3
2. ORTA ÇAĞ'DA DEVLET, TOPLUM VE EKONOMİ İLİŞKİSİ	5
3. KAPİTALİZMİN GELİŞİMİ VE MODERN DEVLETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	6
3.1. MODERN DEVLETLERİN KURULUŞU	7
3.1.1. Modern Devletin Siyasal Yapılanması	8
3.1.2. Mutlak Monarşilerin Kuruluşu	11
3.1.3. Modern Devletlerin Genel Özellikleri	12
4. MERKANTİLİZM.....	13
4.1. MERKANTİLİZMİN GENEL KARAKTERİ.....	15
4.2. MODERN DEVLETİN MERKEZİLEŞME ARACI OLARAK“MERKANTİLİZM”	17
4.3. MERKANTİLİZMİN UYGULAMALARI	18
4.3.1. Fransız Merkantilizmi (Colbertizm)	19
4.3.2. Alman Merkantilizmi (Kameralizm).....	20
4.3.3. İngiliz Merkantilizmi	22
4.3.4. İspanyol Merkantilizmi.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

ORTA ÇAĞ'DA ALMANYA'NIN SİYASİ DURUMU

1. ORTA ÇAĞ'DA ALMANYA	23
1.2. ORTA ÇAĞ'DA ALMANYA'NIN SİYASİ VE EKONOMİK DURUMU	24
1.3. ORTA ÇAĞ'IN SONUNDA ALMANYA	26

1.3.1 Reformasyon Sürecinde Almanya	27
1.3.2. Otuz Yıl Savaşları (1618 – 1648).....	29
1.3.3. Westphalia Barışı (1648) ve Savaş Sonrasında Almanya	32
2. MUTLAKİYETÇİLİK ÇAĞI.....	33
3. ALMANYA'DA MUTLAKİYETÇİLİĞİN YÜKSELİŞİ	34
3.1. MUTLAKİYETÇİLİK ÇAĞINDA HÜKÜMDARLARIN ROLÜ	35
3.2. AYDINLANMA FELSEFESİ VE ALMANYA.....	38
4. ALMANYA'DA BÜROKRATİK MUTLAKÇILIK	39
4.1. 1830 ve 1848 DEVRİMLERİNDE ALMANYA.....	41
5. ALMAN BİRLİĞİ' NİN KURULMASI	43
6. KAMERALİZM	45
3.1. KAMERALİZMİN ORTAYA ÇIKIŞI	47
3.2. KAMERALİZMİN SİYASİ VE EKONOMİK BOYUTU	48
3.2.1. Kameralizm'in İktisadi Boyutu	49
3.2.2. Kameralizm'in Siyasi Boyutu	51
3.3. KAMERALİZM'İN HEDEFİ VE YOL AÇTIĞI SORUNLAR	53
3.3.1. Kameralizm'in Hedefi.....	53
3.3.2. Kameralizm'in Yol Açtığı Sorunlar	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMERALİZM VE OSMANLI DEVLETİ

1. BATILILAŞMA VE OSMANLI DEVLETİ.....	56
1.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE BATI ETKİSİ	58
1.2. 18.YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ	60
1.3. ISLAHAT HAREKETLERİNİN BAŞLAMASI	64
2. OSMANLI DEVLETİ'NDE KAMERALİZM	67
3. YENİ DÜZEN İHTİYACI VE III. SELİM DÖNEMİ REFORM ÇALIŞMALARI ...	69
4. II. MAHMUT DÖNEMİ ISLAHAT HAREKETLERİ	71
4.1. SENED-İ İTTİFAK.....	72
4.2. MERKEZİ OTORİTENİN GÜÇLENDİRİLMESİ	73
4.2.1. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması	73
4.2.2. Askeri Reformlar.....	74
4.2.3. İletişim ve Ulaşımında Yapılan Reformlar	75

5. ISLAHATLAR DÖNEMİNDE AVRUPA İLE OLAN İLİŞKİLER.....	78
5.2. OSMANLI DEVLETİ İLE ALMANYA ARASINDAKİ İLİŞKİLER	79
5.3. KAMERALİZM'İN OSMANLI DEVLETİ'NE GİRİŞİ.....	81
5.3.1. Sadık Rifat Paşa ve Kameralizm	82
5.3.2. Osmanlı Devleti'nde Kameralizmin Genel Karakteri	85
5.4 TANZİMAT FERMANI(1839)	87
5.5. TANZİMAT FERMANININ ESASLARI VE UYGULANMASI.....	88
5.6. TANZİMAT'A TEPKİLER.....	91
6. OSMANLI KAMERALİZMİ'NİN SONUÇLARI.....	93
SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA	99

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, 17.yüzyıl sonu ile 18. yüzyıl başlarında ve sonlarına doğru bir batılılaşma çabası içindeydi. Toprakların genişlemesi, merkezi otoritenin taşraya nüfuz edememesi, yöneticilerin taşrada keyfi yönetimi, askeri sistemde meydana gelen aksaklıklar devletin içte bir otorite boşluğuna sebep oldu. Bunların yanında yeni bir iktisat politikası olan merkantilizmin etkisiyle Batı'da merkezi güçlü ulus devletler ortaya çıktı. Osmanlı Devleti askeri anlamda yeni, güçlü ve modern ordular kuran Batılı devletler ile mücadele edemeyecek kadar güçsüz bir orduya sahip olduğu için kuruluşundan beri takip ettiği fetih politikası yerine barış politikası izlemiş ve var olan barışı korumayı amaçlamıştı. Batılılaşma çabası Osmanlı Devleti için böylesi bir siyasi ortam içinde kaçınılmaz bir durumdu. Batı'daki askeri gelişmeler yakından takip edilmiş, yurt dışına elçiler gönderilmiştir. Osmanlı Devlet yapısında yapılacak olan askeri reformlara en yakın devlet olarak Almanya düşünülmüştür.

Çalışmamızın ilk bölümünde modern devlet olgusu üzerinde durularak, merkantilizmin modern-ulus devlerin oluşumunda nasıl bir role sahip olduğu, merkantilizmin farklı ülkelerde nasıl uygulandığı ve nihayet bir Alman merkantilizmi olan kameralizmin nasıl bir devlet modeli ortaya koyduğu üzerinde durmaya çalışacağız.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Orta Çağ'da Almanya'nın siyasi ve ekonomik durumu, Rönesans ve Reform hareketlerinin Alman siyasi yapısında meydana getirdiği değişiklikler, mutlakîyetçilik çağında Alman imparatorlarının uygulamaları ve kameralizme geçişi zorunlu kılan hususlar üzerinde durmaya çalışacağız. Çalışmamızın bu bölümünde Alman idare kültürünü anlatan yeterli sayıda Türkçe veya çeviri kaynak olmadığı için sınırlı birkaç kaynaktan faydalanılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise Osmanlı Devleti'nin batılılaşma süreci, Osmanlı Devleti'nde Batı etkisi, merkezi otoritenin güçlendirilmesi hususunda yapılan reformlar üzerinde durmaya çalışacağız. Bu hususta batılılaşma sürecinde Osmanlı

Devlet adamlarının yurt dışında elçilik yaptıkları süre boyunca karşılaştıkları bir kavram olan kameralizm kavramının ve ortaya çıktığı Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler, III.Selim ile başlayıp II. Mahmut ile devam eden reform çalışmaları, Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı'nın ilanıyla birlikte toplumda meydana gelen değişimler, Batı'ya gönderilen elçilerin Osmanlı Devleti'nde yapılan reformlara etkisi, kameralizmin Osmanlı Devleti'nde uygulanışı ve ne tür sonuçlar getirdiği üzerinde durmaya çalışacağız.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, tez olarak şekillenmesinde çok büyük bir özveriyle çalışıp tezimi takip eden, rehavete ve ümitsizliğe kapıldığım her an varlığı ve sözleriyle yeniden mücadeleye başlatan, kendisine öğrenci olmayı aziz bir vazife bildiğim kıymetli danışmanım Yrd.Doç.Dr.Kerim Çınar'a teşekkürü bir borç biliyorum. Ayrıca öneri ve değerlendirmeleri ile tezimin hazırlanmasında değerli desteklerini esirgemeyen hocalarım Doç.Dr.Osman Konuk ve Doç.Dr.Ahmet Kemal Bayram'a teşekkür ederim. Dualarını ve gülen yüzlerini eksik etmeyen sevgili annem ve babama, tezin hazırlanması aşamasında karşılaştığım engeller ve yaşadığım sorunlarda yanımda olan ve desteğini hiç esirgemeyen sevgili eşime çok teşekkür ederim.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN DEVLETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Felsefi alt yapısını Rönesans, Reform ve Aydınlanma düşüncesi oluşturan modernite, 17.yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkmış ve modern devletlerin kuruluşunda önemli rol oynamıştır. Modern devletlerin ortaya çıkması ile beraber Orta Çağ’ın feodal siyasi yapısı çözülmüş onun yerine merkezi devlet yapısını esas alan, üretim ilişkilerine önem veren bir devlet modeli ortaya çıkmıştır. Ayrıca modernite ile birlikte ulus olgusunun ortaya çıkması ve ekonomik bağılıkların gelişmesi de merkezi modern devletlerin kuruluşunu hızlandırmıştır (Akıncı, 2013:61).Çalışmamızın bu bölümünde Devlet kavramının Orta Çağ ile beraber modernite ile beraber geçirdiği dönüşümü, modern devletlerin ortaya çıkışını ve merkantilizm ile birlikte nasıl gelişme gösterdiği üzerinde durulacaktır.

1. DEVLET KAVRAMI

Devlet kavramı farklı tarihsel koşullarda farklı tanımlarla nitelendirilse de insanlık tarihinin en eski kurumudur. Devlet; sınırları, kökeni ve nitelikleri sürekli tartışılan bir kavram olmakla beraber esasen iktidarın kaynağı ve siyasetin çatısı olarak kabul edilmiştir (Durdu, 2009:37). Devlet, Toplumsal ve siyasal anlamda bir bütünleşmeyi temsil ettiği için toplumların gelişmesinde ve diğer toplumlarla; siyasi, ekonomik ve toplumsal anlamda ilişkilerin gelişmesini sağlayan bir yapıdır (Coşkun, 1997:83). Farklı toplumsal yapıları ve yaşam tarzlarını düşünürsek tek bir devlet kavramından ve tanımından söz etmenin ne kadar güç olduğunu görebiliriz çünkü devlet; kendi siyasal, toplumsal ve özellikle kültürel şartlarında beliren kavramdır. Örneğin; Weber devleti belli bir toprak parçası üstünde fiziksel gücün meşru kullanımını elinde bulunduran bir insan topluluğu olarak tanımlar (Weber, 1995:93-94). Heywood’a (Heywood, 2007:126) göre devlet; belirli bir sınır dahilinde bir

hükümet yetkisi tahsis eden ve bir dizi daimi kurum aracılığıyla otorite uygulayan siyasi birliktir.

Devlet kavramı; içinde barındırdığı ekonomik, sosyal ve siyasal uygulamaları ile farklı yorumlarla değerlendirilmiştir. Devletin bu çeşitli kavramsallaştırılmasından yola çıkarsak aslında devlet kavramının çeşitliliği kadar devlet tiplerinin de farklılaştığını görebiliriz. Devlet yapısının yönetim tarz ve kurallarından ileri gelen çeşitlilik, devlet tiplerini kaçınılmaz olarak arttırmıştır (Coşkun, 1997:82). Aslında devlet kavramını tanımlarken soracağımız bir takım sorular devletin hem varlık nedenini hem de kavramın bu denli farklılaşmasının nedenini bize açıklamış. Örneğin; devlet niçin vardır ve niçin ihtiyaç duyulmuştur? Devlet nasıl ortaya çıkmış ve gelişim aşamaları nedir?

Devlet kavramı belirli tarihsel ilişkiler içinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir, Devlet kavramının gerçek mahiyetini izaha kavuşturmak için devletin hangi tarihsel koşullarda ortaya çıktığını (Coşkun, 1997:83) ve nasıl geliştiğini yıllarca siyaset bilimciler tartışmışlardır (Durdu, 2009:38). Bu soruların kökeninde esasen devletin doğuş problemi vardır. Devletin doğuşuyla ilgili problemin yanıtını verdiğimiz ölçüde devlet kavramı olgusunun ortaya çıkış nedenini anlayabiliriz.

Devletler; toplumsal iş bölümünün ve toplumsal katmanlaşmanın hakim olduğu toplumlarda ortaya çıkmışlardır. Devlet; örgütlenmesini bir toplumsal iş bölümü ve iktidar ilişkilerinin hakîm olduğu hiyerarşik bir düzenleme ile sağlamıştır. Devletler oldukça ilerlemiş bir toplumsal katmanlaşmanın olduğu toplumlarda ortaya çıkmışlardır (Eroğlu, 1999:93-94). Devlet örgütlenmesinde belirli bir işbölümü ve uzmanlaşma eğilimi ve hiyerarşinin ön plana çıktığı bir yöneten-yönetilen ilişkisi hakîmdir.

Devletin ortaya çıkışını değerlendirmeyi esas alan bir takım felsefi yaklaşımlar olmuştur. Örneğin; devletin bir organizma olarak görüldüğü yaklaşım Platon'nun öncülüğünü yaptığı bir yorumdur. Platon'a göre devlet; yalnızca insanların gerçek doğalarına tam olarak hizmet eden bir yapı olmalıdır ve ondaki devlet kavramı yöneticiler, yardımcılar ve üreticilerden oluşan bir ideal devlet tipidir (Schultz ve Tannenbaum, 2006: 60).

Platon'nun öncülüğünü yaptığı yaklaşıma göre doğa durumunda insanlar, bir takım kontrolsüzlüklerin getirdiği iyi - kötü algılamasının belirsizliğini ortadan kaldırmak amacıyla ortak bir istençle insanlar bir araya gelip toplum sözleşmesi yoluyla iradelerini, kendilerini temsil edecek başka ve daha üst bir güce teslim etmişlerdir. Modern dönem düşünürlerinden olan Hegel ise, devleti tanrısal bir güç olarak görür ve modern devletin tanımını şu şekilde yapar; Hegel'e göre devlet; kendi bünyesinde belirli yetiler ve yetenekler daha da önemlisi bir takım amaçlar taşıyan yapıdır (Durdu, 2009:38). Marksist bakış açısı ise devletin tanımını ekonomik ilişkiler boyutuyla ele alıp inceler. Bu bakış açısına göre uygarlığa geçişte insanlar sınıfsız bir toplumda yaşamaktaydılar ancak uygarlığa geçişte toplumda bir takım farklılaşmalarla beraber sınıflar ortaya çıkmaya başlamış, devlet böyle bir ortamda yani toplumsal farklılaşmanın belirli bir seviyeye gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Marksist yaklaşımda devlet; toplumdaki uzlaşmaz sınıfsal ayrımların bir ürünüdür ve bu sınıfsal çatışma ortamında devlet ekonomik olarak hâkim olan sınıfın çıkarlarını korumak için var edilmiştir.

Devlet kavramının ortaya çıkışı ile ilgili farklı yorumlar yapılması aslında devlet olgusunun ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Farklı yorumlarla ifade edilse de aslında devlet karşımıza; uygarlığa geçiş sürecinde toplumların kendi içlerinde ve birbirleriyle olan ilişkileri ile karşılaştıkları sorunlara getirdikleri çözümün ve düzen ihtiyacının bir sonucu siyasi bir ifadesi olarak çıkmıştır.

2. ORTA ÇAĞ'DA DEVLET, TOPLUM VE EKONOMİ İLİŞKİSİ

Orta Çağ; Hristiyanlığın ve feodalizmin damgasını vurduğu, ekonomik ve politik ilişkilerin mündemiç olarak sürdüğü bir yüzyıldır. Kilisenin etkisi hem siyasi hem de ekonomik alanda güçlüdür. Feodalizm ise bu dönemde iki yönlü bir olgudur; bu olgulardan biri “siyasi” diğeri ise “ekonomik” tir (Ateş, 1989:11). Siyasi olarak feodalite; merkezi yönetim karşısında güçlü bir yerel gücü temsil eder; öyle ki Orta Çağ boyunca feodalizm merkezi iktidarın güçlenmesinin önündeki en büyük engel olarak değerlendirilmektedir.

Ekonomik anlamda feodalizm ise, aslında siyasal boyuttan çok ayrı değildir.Çünkü yerel anlamda bir güç oluşturabilmek güçlü bir ekonomik arka plan gerektirmektedir. Hıristiyanlık ve feodalizmin hakim olduğu Orta Çağ toplumunda ekonomi ve politika işleyişinde ahlaki kurallara bağlılık söz konusuydu (Lipson,akt.Bulut, 2002:18). Örneğin; faizle para verilmesi ya da belirli bir sınırın üstünde faiz alınması Hıristiyanlık inancına aykırı olduğu için yasaklanması, fiyatların aşırı yükseltilmesinin engellenmesi ve adil fiyat uygulamaları Orta Çağ döneminde hem Hıristiyanlığın ekonomi üstündeki etkisini hem de ticaret mantığını göstermektedir (Bulut, 2002:18). Orta Çağ'daki ekonomik durum kapitalist döneme göre daha farklıdır. Orta Çağ boyunca ihtiyaç merkezli bir üretim söz konusuydu. Üretilen mallarda kar elde etmek gibi bir amaç yoktu çünkü üretilen mallar sadece ihtiyaçlar kadardı. Orta Çağ tüccarı kar elde etme amacı gütsede bunu gerçekleştirme Orta Çağ tüccarı için zordu çünkü Hıristiyanlığın (Kilise'nin) egemenliği kar olgusuna karşıydı, ayrıca sermaye biriktirip bunu yeniden işleyecek bir sosyal düzenek yoktu (Bulut, 2002:18).

Orta Çağ boyunca merkezi otorite zayıf kalmıştır, Hıristiyanlık ve feodalizm; ekonomik, sosyal ve siyasal alanda asıl belirleyici faktörler olmuşlardır.

3. KAPİTALİZMİN GELİŞİMİ VE MODERN DEVLETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Orta Çağ'ın ekonomik koşulları Yeni Çağ ile beraber sorgulanmaya başlandı. Modern devletlerin ortaya çıkışı kapitalizmin gelişmesini takip eden süreçte gerçekleşmiştir. Orta Çağ'ın bitip Yeni Çağ'ın başlangıcına kadar iki faktörün savaşı devam etti.Feodalizm ve burjuva.

Orta Çağ boyunca yapılan Haçlı Seferleri neticesinde; din adamlarına olan güven azaldı, Skolastik düşünce (Orta Çağ'da Kilise'nin baskın olduğu bir dönemde kilisenin özgür düşünce ortamının önüne geçip, tek doğrunun İncil' deki bilgilerin olduğunu savunan bir düşünce tarzıdır) oldu ve derebeylik eski gücünü kaybetti, yeni ticaret yolları keşfedildi ve doğudaki bir takım zenginlikler Batı'ya taşınmaya başlandı. Orta Çağ'da siyasal anlamda bir otorite elde edemeyen krallık rejimleri

Kilise'ye olan güvenin sarsılmasıyla güçlenme sürecine girdi. Haçlı seferlerinin yanında Rönesans ve özellikle Reform hareketleri (15. Yüzyıl - 16. Yüzyıl), Orta Çağ'ın sorgulanmasını güçlendirdi ve Orta Çağ'a ait yapılar bir çöküş sürecine girmeye başladı. Orta Çağ'a ait yapılar sorgulanmaya başlayınca ekonomik anlamda gelişmenin önündeki engeller kaldırılmaya başlandı uzun yıllar boyunca feodalizm ve burjuvanın çatışması, feodalizmin çöküşü, burjuvazinin bu çöküş üzerinde kurulmasıyla Yeni Çağ'a yeni bir ekonomik ve siyasal yönetim şekliyle girildi.

Modern devletlerin ortaya çıkışı kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi eş zamanlı bir şekilde oldu(Boztemur, 2006:161).Modern devlet, siyasi boyutuyla demokrasiye dayanmış, dünyayı bireysellik temeli üzerinde tek Pazar haline dönüştürmeyi öngören bir devlettir, Ancak modern devlet, modernite tarafından öngörülmemiş olmasına rağmen aynı zamanda ulus devletlerinde ortaya çıkışı anlamına gelmekteydi (Türküne, 2003:34).

3.1. MODERN DEVLETLERİN KURULUŞU

Orta Çağ, skolastik ve feodal anlayışın aksine Yeni Çağ ile (15. Yüzyıl) beraber toplumsal yaşamda ilişkiler değişmeye başladı. Yeni Çağ ile birlikte Batı'da her alanda birçok değişim yaşandı. Özellikle Batı Avrupa'da sömürgecilikle beraber kapitalizm gelişmeye başladı. Kilise'nin ekonomi üzerindeki tahakkümünün kalkması, merkantilizmin ortaya çıkmasını hızlandırmış ve üretim ilişkileri değişikliğe uğradı. Modern devlet; sanat, kültür, ekonomi, siyaset ve toplumsal yönden büyük ama aşama aşama değişime maruz kalan Orta Çağ'ın bitişinin son kertesinde ortaya çıkan bir devlet tipi olarak kavramsallaştırılabilir.

Modern devletler her ne kadar da Orta Çağ bakiyesi olan topraklarda kurulsalar da Orta Çağ'dan çok farklı bir ekonomik anlayışa sahiptir. Örneğin; Orta Çağ'dan farklı olarak kâr, mübadele aracı olarak kullanılmaya başlandı. Kilise eski gücünü kaybettiğinden ticaret yapılırken artık öte dünya vurgusu göz ardı edilmeye çalışıldı ve dünyevi amaçlar daha da önemli olmaya başladı. Yani ekonomik durum Orta Çağ boyunca egemenliği altında olduğu kiliseden sıyrıldı. Yeni Çağ ile beraber sadece ekonomik alanda değil toplumsal ve siyasal alanda da Kilise'nin egemenliği azaldı.

Ancak ekonomi üstündeki etkisinin kaldırılması, kapitalizme dayalı bir sistemin geliştirilmesi siyasal ve toplumsal alanda daha belirleyici olmuştur yani ekonomide meydana gelen değişimler ve yeni yaklaşımlar (merkantilizm gibi) siyasal ve toplumsal ilişkileri de kaçınılmaz olarak etkiledi ve değiştirdi.

Modern devlet ile devlet kavramı bir değişim yaşamıştır, Orta Çağ'a ait özellikler sorgulanmaya başlanmış ve merkezi güç oluşturmada engel teşkil edebilecek (feodalizm ve kilise gibi) güçlerin etkisi kırılmaya çalışıldı. Ulus devletlerin ortaya çıkmasında önemli bir role sahip olan modern devletler, Avrupa'da feodalizmin yıkılışıyla birlikte kurulmuş ve modern devlet bürokrasisi modelini ortaya koymuştur. Orta Çağ döneminin aksine modern devletlerin kuruluşu ile birlikte çalışanların itaati ve sadakati krala karşı değil millete ve kanunlara olmuştur (Akıncı, 2012:63). Bu nedenle demokrasi ve ulus devlet kavramları modern devletleri tanımlamada önemli bir yere sahip oldu.

3.1.1. Modern Devletin Siyasal Yapılanması

Modern devlet; Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a geçişte sırasıyla ekonomik, siyasal ve sosyal alandaki değişimlerle meydana gelmiş, fiziksel, rasyonel ve hukuksal özelliğe sahip bir devlet tipidir (Saygılı, 2010:63). Weber'in devlet tanımındaki "fiziksel güç kullanma" tekeli modern devletlerde asli amaç haline gelmiştir. Devlet; bir merkezileşme eğilimidir ve idari merkezileşme anlamına gelen bürokrasiyle rasyonel nitelik kazanır (Saygılı, 2010:63). Modern devletlerden önceki toplumlarda konumu farklılaşmış bir kurum ya da kişi yoktur ve dolayısıyla modern devletlerde kendini bulacak olan yöneten-yönetilen hiyerarşisi devletsiz toplumlarda hâkim değildir.

Siyasal iktidarlarda Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a geçişte bir dönüşüm meydana geldi. Devletsiz toplumlarda yasa ve uygulama ayrımı yoktu, toplumdaki önder siyasal bir güce haiz değildi. Ancak kurumsallaşmış iktidar modeli olan modern devletlerde yasa ve uygulama bir arada toplanmış ve meşru şiddet kullanma tekeli siyasal iktidara geçti.(Saygılı, 2010:71). Devletsiz toplumlarda kontrol mekanizması toplumun elindeyken modern devletlerde bu, siyasal iktidara ait olmuştur. Kilisenin

eski gücünün kalmaması, Papa ve krallık arasında bir çatışmayı beraberinde getirmiş ve laikleşme süreci yani siyasal iktidarı kilise egemenliğinden ve etkisinden arındırma süreci başladı.

Modern devlet, kurumsallaşmış siyasal iktidarın modern halidir. Şiddet tekeli elinde bulundurması, işleyiş mekanizması olarak bürokrasiyi kullanması, egemenliği kilisenin elinden alması ve tüm bunları yaparken mekânsal sınırlarını kesin olarak çizmesi modern devleti tanımlamada kullanılan niteliklerdir. Poggi' ye (Poggi, 2001:15) göre modern devlet; devlet dairelerindeki memurların sürekli ve talimatlara uygun çalışmaları yoluyla yönetimi sağlamak için oluşturulmuş karmaşık kuramsal düzenlemelerdir. Bu dairelerin toplamı olan her devlet belli sınırlar içindeki bir toplumda yönetim işini üstlenir hem de hukuken mümkün olduğunca fiilen yönetime ilişkin tüm güç ve olanaklar tek elindedir. İlke olarak salt yönetimle ilgilenir. Yönetime bakış açısı ise kendi özel kuralları ve davranışları çerçevesindedir. Poggi'nin tanımında modern devletin en önemli özelliği, yönetim yapısı ve şeklidir. Modern devletler ideal bir toplum amacı güder ve bu yüzdende nihai amacı toplumdur. Sınırlarını, yönetim tarzlarını, kurallarını toplum gerçeğini göz önüne alarak oluştururlar.

Modern devletler ile birlikte topluluk ilişkilerinin hakim olduğu, dayanışma ruhu ve ortak bir iradenin önemli olduğu toplumdur, hukuk sözleşme para ekonomisi ve kamuoyunun daha önemli olduğu toplum kavramının öne çıktığı bir düzen oluşmuştu(Akıncı, 2012:62). Modern devlet ile birlikte merkantilist politikalar ekonomik ilişkileri belirleyen bir unsur olmuş ve aslında ekonomik ilişkiler modern devlete geçişi zorunlu hale getirmişti. Çünkü merkantilizm ile başlayan sanayi toplumu karmaşık ve büyük bir yapıya sahipti. Bu özelliğinden dolayı iş bölümünü gerekli kılan bir yapısı vardı. Bu iş bölümü zorunluluğu kısmen piyasa koşullarında oluşmuş olsa da bazen böyle bir durum söz konusu olamıyordu. Dolayısıyla devletin zorlama ve denetim gücü kaçınılmaz hale gelmiş,devletin olmadığı toplumlarda ulusçuluk sorunu ortaya çıkmamaktadır (Geller; 1992:25-26). Devletsiz toplumlarda devletlerin belirli sınırlara sahip olmaması, bir yönetim mekanizmasının bulunmaması, toplumda sürekli bir karışıklığa sebebiyet verdi. Modern devletler siyasi ve hukuki niteliklerini oluştururken göz önünde bulundurdıkları en önemli şey; devletsiz toplumlarda yaşanan sorunlardı. Modern devletlerde sınırların

belirginleştirilmesi, devletin gerek içte gerekse de dışta kendini güçlü göstermesi ve bunu sağlayacak güvenlik birimlerinin kurulması gibi çabalar, devletsiz toplumlarda görülen bir takım sorunlarla karşılaşmamak içindir. Modern devletlerin ortaya çıkışı ulus olgusunun meydana gelmesi sürecini, ekonomik bağılıkların gelişmesini ve merkezi devletlerin kuruluşunu hızlandırmıştır (Akıncı, 2012:62).

Modern devletlerin idamesinde sınırların çizilmesi, yönetimin belirli hukuksal kurallara göre gerçekleştirilmesinin yanında en önemli silahı bürokrasidir. Çünkü modern devletler birer bürokratik devlet olarak nitelendirilebilir. Modern devletin amacı işlerliğini ve sürekliliğini sağlamaktır, bürokrasi işte bu noktada modern devletin işlerliğini ve bekasını sağlayan bir mekanizmadır (Saygılı, 2010:86). Weber'in tanımıyla modern devlet fiziksel güç kullanma tekeli elinde bulunduran devlettir tezinden hareketle diyebiliriz ki bürokrasi; modern devletin meşru şiddet tekeli elinde tutmasını ve devletin sürekliliğini sağlayan bir maskedir. Gerek devletsiz toplumlarda gerekse de iktidarın kutsandığı Orta Çağ döneminde meydana gelen iç karışıklık ve dış tehditlere karşı modern devletler bürokrasi vasıtası ile kurduğu güvenlik birimleri ile başa çıkmaya çalıştı (Saygılı, 2010:86). Weber'e göre modern devlet otoritesini, iradesini akla dayandırır ve bürokrasi ussallaşmanın bir tarzıdır (Weber, akt.Saygılı, 2010:87).

Modern devlet hukuksal bir niteliğe sahip olan, rasyonelliği benimseyen yani işleyişinde dini inanışla olan bağını koparan, yasal - ussal otoriteyi benimseyen, örgütleyici ve yurttaşları üzerinde meşru bir güç oluşturarak itaat etmelerini sağlayan devlettir. Modern devletler, ulus devletlerin ortaya çıkışını da beraberinde getirmişti. Modern devletlerin kuruluşu ile birlikte siyasal anlamda önemli değişiklikler meydana gelmiş ve bir yönetim şekli olarak demokrasi ortaya çıktı, iktidarın merkezileşmeye başlaması ile birlikte halk, yegane meşruiyet kaynağı haline gelmiştir(Akıncı, 2012:63).

3.1.2. Mutlak Monarşilerin Kuruluşu

Burjuvazinin yükselişi, feodalizmin çöküşü ve sanayi devrimi Batı'nın modern devlet yapısına geçişini hızlandırmıştır. Feodalizmin çöküşüyle ortaya çıkan mutlakiyetçi güçler ile Batı'nın yeniden bir yapılanma içine girdiğini söyleyebiliriz. Yeni Çağ geleneksel güç noktalarının etkisini yitirdiği ve yeni güçlerin ortaya çıktığı dönem oldu. Orta Çağ merkezîyetçiliğinin gelişmesinin önündeki en büyük engel olan yerel güçlerin merkeze bağlanma süreci başladı. Feodal güçler Orta Çağ'da güçlü bir sınıfa oluştururken, Yeni Çağ ile değişen ekonomik ve toplumsal şartlarla beraber feodal beyler krala, merkezi otoriteye itaate başlamışlardı.

Modern devletler, oluşumlarını bir ulus kavramı üstünde meşru kılmışlardır ve ulus kavramı Avrupa'da patrimonyal ve mutlakiyetçi devlet alanında gelişmiştir (Hard, Negri, 2001:115). Weber' e (Weber, 1995:341) göre patrimonyal sistemle iktidar sahibi, iktidarını istediği gibi kullanabilme, sınırlarını istediği gibi genişletme imkânı bulmuştur. Modern devletler; oluşumları için önemli olan "ulus"u aşkın görmüş ve fiziksel bir toprak parçası olan devleti bu aşkın ulusun bir uzantısı olarak tayin etmiştir (Durdu, 2009:39). Modern ulus devletler, monarşik devletlerin patrimonyal bir takım özelliklerini almışlardır.

Modern devletin oluşumunda iki önemli faktör vardır; bunlardan biri Kapitalizm diğeri ise mutlakiyetçilik. Bu iki itici gücün ortak özellikleri ise Orta Çağ'dan çıkan Avrupa toplumunu ekonomik ve siyasal yönden yeniden toparlamak ve modern devletler olarak geliştirmektir. İlk ortaya çıktıkları zaman her ne kadar da kapitalizmin ve mutlakiyetçiliğinin bir getirisi olarak yorumlansa da, modern devletler günümüzdeki ulus devletlerin temelini oluşturmaktadır. Egemenliğin kim tarafından kullanılacağı sorusu, modern devletlerin kurulmasıyla ulusal egemenliğe dönüşmüştür (Durdu, 2009:40). Siyasal anlamda bir merkezileşme modern devletlerde daha hissedilebilir bir olgudur çünkü aristokrasi ve kilise benzeri güçler geri plana itilmeye başlanmıştır.

Modern devletler her ne kadar da ulusal anlamda sınırları, hukuki kuralları, yönetim tarz ve usulü belirlenmiş bir devlet olsa da ortaya çıktıkları dönem itibariyle ister istemez mutlakçılığa varan bir boyuta sahiptir. Bodin, Hobbes gibi düşünürler

bu mutlakiyetçi yönüyle modern devletleri desteklemiş, Orta Çağ'ın getirdiği kargaşa karşısında barış, huzur ve güvenliği sağlamak için monarşiye sarılmak gerektiğini savunmuşlardır (Durdu, 2009:38). Buna karşın Liberal literatür, bir kapitalizm aracı olarak gördüğü modern devleti mutlakiyetçi duruşuyla eleştirmiş, baskı ve şiddeti sistemli hale getiren bir olgu olarak nitelendirilmiştir.

Sonuç olarak modern devletlerin mutlakiyetçiliğe yönelmelerindeki itici gücün Orta Çağ'ın bakiyesi olan topraklarda kurulmuş olmalarına bağlı olarak, Orta Çağ'a ait ekonomi, siyaset ve yönetim tarzlarını Yeni Çağ'a taşımamak amacı olduğunu söyleyebiliriz.

3.1.3. Modern Devletlerin Genel Özellikleri

Modern devlet; Orta Çağ'ın getirdiği bir takım sorunlarla beraber Yeni Çağ'a geçişte bu sorunların aşılması için Batı Avrupa'da belirli bir tarih diliminde kurulan devlet modelidir. Modern devletler ekonomik ve sosyal anlamda bir karmaşa içinde olan Batı Avrupa'da şekillenen devletlerdir ve dolayısıyla bu karmaşık Avrupa otoritelerini bir devlet sınırı içinde toplamak amacı güttüğünden merkeziyetçi bir özelliğe sahiptir. Merkeziyetçi olmasındaki sebep; Orta Çağ'dan kalan karmaşık yapıyı gidermek ve bu karmaşık yapının sürmesine neden olabilecek yerel güçleri merkeze bağlamaktır.

Modern devletlerde merkeziyetçilik esas olduğu için yönetimde farklı bir takım grupların var olmasına rağmen işlerin yürütülmesinde çok seslilik yoktu (Coşkun, 1997:164). Devlet işlerinin icrası tek bir merkezden yapılırdı. Merkeziyetçilik Yeni Çağ koşullarında bir zorunluluk haline gelmişti çünkü değişen ekonomik ve sosyal durum devletler ve toplumlar arasındaki ilişkileri farklılaştırmış, bu ilişkilerin daha etkin yürütülmesi için tek bir merkezi siyaset ve örgütlenme gerektirmiştir. Modern devletlerin merkeziyetçilik kadar önemli olan bir diğer önemli özelliği anayasal kurallarla yürütülen bir devlet işleyişine sahip olmasıdır. (Coşkun, 1997:164). Modern devletlerin 16.yüzyıldan sonra yaşanan gelişmeler ve sanayi toplumunun getirdiği karmaşık yapıdan dolayı yöneticilik yönüne ağırlık vermesi gerekmekteydi. Modern yönetici devletlerin yönetmek zorunda oldukları

hem nüfus hem de toprak parçası vardı dolayısıyla modern yönetici devletler, nüfusu yönetmek için eğitimden sağlığa güvenlikten dine, ekonomiye bir çok farklı alanda farklı işlevi bünyesinde bulunduran ve yurttaşlarının yaşamları üzerinde doğrudan tasarrufta bulunan devlettir(Bayram,Çınar,2007:12). Modern devletler Wallerstein'e göre(Wallerstein,2009:71-73) kendine özgü bir yapıya sahiptir ve en belirgin özelliği egemenlik iddiasında bulunmasıdır. Toplumları yönlendirme düzenleme ve müdahale etme noktasında modern devletler bürokrasiyi bir idare aracı olarak kullanmış ve bürokrasiler hiçbir dönemde modern dönemlerde olduğu kadar sosyal yaşamın inde yer almamıştır(Bayram,Çınar,2007:12).Modern devlet; devletin yapısı ve işleyişini belirli bir hukuki çerçeveye dayandıran anayasal devlettir ayrıca modern devletler anayasallığı; egemenliğini ve meşruiyetini sağlamak için kullanmıştır.

Modern devletler yönettiği insanların hepsini bir arada tutmaya çalışan, kanunlarının herkesi bağladığı, toplumsal temelini bir ulusa dayandıran devlettir. Ulus devlet olma amacı; modern devlet için ortak bir dil ve kültür yaratma aracıdır, ancak bu şekilde merkezileşme özelliği sergileyebilir. Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a miras kalan karmaşık yapı merkezileşme ve bunun yanında ortak bir dil ve kültür birliğini gerçekleştirecek ulus kavramıyla mümkündür.

Kısacası modern devlet; belirli sınırlarla çevrilmiş, otoriteyi kullanmada bir takım kurumlara (ordu gibi) sahip, bir bütün olarak toplum adına hareket eden ve tüm işleyişinde anayasallığı benimseyen merkezileşme ideali güden bir devlet modelidir.

4. MERKANTİLİZM

Merkantilizm bir politik iktisat sistemi olarak ilk kez Batı Avrupa'da 15.ve 18.yüzyıllar arasında ortaya çıkan bir kavramdır. Orta Çağ'ın sona ermesinde büyük etkisi olan Rönesans ve Reform, feodalizmi bir çöküş sürecine koymuş ve Kilise'nin toplumun üstündeki hâkim ekonomik algılarını yıkmaya başladı. Merkantilizm'in oluşmasını sağlayan iktisadi düşüncenin, Orta Çağ bakiyesi Avrupa'da gelişmesini sağlayan bir takım önemli olgular vardır. Bunlardan biri, Batı Avrupa toplumlarının

iktisadi temellerini değiştiren denizaşırı ülkelerdeki keşiflerle ticaretin genişlemesi, Avrupa'ya değerli madenlerin taşınmasıdır. Diğeri ise, geleneksel üretim tarzından vazgeçilip piyasaya yönelme ve ticari kapitalizme bağlı olarak kr amacının artmasıdır (Kazgan,2010: 43).

Feodal ekonomik anlayışın uğradığı yıkım, Avrupa'da yeni ekonomik anlayışların geliştirilmesinde önemli rol oynadı. "*Ulusların zenginliği*" adlı eserinde A.Smith' in bu dönemin düşüncesini eleştirirken kullandığı isimlendirme, daha sonrasında bu dönemin genel adı olmuştur. Smith'in; "*ticari sistem*" adını verdiği bu düşünce sisteminin izlediği para politikaları ve ticaret politikalarına karşı çıkmış ve merkantilizmi koruyucu bir sistem olarak değerlendirmiştir (Savaş, 2000:138). Merkantilizm; devleti, ekonomik yapısını ve politikasını çok fazla önemsemiştir, bireyden çok devleti önceleyen bir iktisat politikası olmuştur.

Uyguladığı politikalar ve öngördüğü ekonomik anlayış nedeniyle merkantilist döneme sınırlayıcı ya da ticari sistem denilmiştir. Merkantilizm; arz yönüne ağırlık veren ve iktisadın bir bilim olmasını sağlayan bir iktisat politikasıdır (Savaş,2000:5). Paraya, dış ticarete korumacılığa, altın ve gümüş gibi değerli madenleri ülke içinde tutup stok yapmaya çok önem verir (Kazgan, 2010: 44). ağın içinde bulunduğu şartları itibariyle ticari çıkarlar ve para arzının genişletilmesi oldukça önemliydi (Kazgan,2010:44). Çünkü merkantilizmin üzerine doğduğu Avrupa toprakları sürekli bir savaş ve çatışma içindeydi. Güçlü bir devlet güçlü bir ordu ile mümkündü ve bunu sağlamanın yolu ise korumacı bir ekonomi mantığı ile devlet gelirlerini arttırmaktı. Buna bağlı olarak merkantilizm, korumacı devlet anlayışına sahip, ithalatı kısıtlayıp ihracatı teşvik eden zengin bir devlet inşa etmeyi amaçlayan bir iktisat politikası olarak tanımlanabilir. Merkantilizme göre; milli zenginlik ve g, ihracatı yükselterek bunun karşılığında değerli madenleri elde edip bunların ülke dışına çıkışı engellenerek sağlanır.

4.1. MERKANTİLİZMİN GENEL KARAKTERİ

Merkantilizm Orta Çağ'ın bitişini takip eden 16.yüzyıl ile beraber ortaya çıkmış ve özellikle ekonomik alanda çok farklı bir düşünce sistemi kurmuştur. Avrupa'nın içinde bulunduğu karmaşık ve sorunlu ilişkiler 1648 Westphalia Barışı ile giderilmeye çalışılmış ve bunu izleyen zamanlarda ulus devletlerin ortaya çıkması, Aydınlanma düşüncesiyle beraber laik düşünce ve laik uygulamaların giderek yaygınlaşması, Avrupa'da farklı bir takım düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Feodalizmin etkisinin kırılmaya başladığı ülkelerde ulus devletler kurulmaya başlanmış, yönetim gücü merkezi bir otoritede toplanmıştır (Savaş,2000:140). Günlük yaşamda yaşanan gelişmeler düşünce dünyasında da kendini hissettirmiş, öyle ki, yeni kurulmaya çalışılan merkezi otoritenin amaçlarına nasıl ulaşacağı hususunda sorular sorulmaya başlanmış ve politika sosyal bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır. Reform hareketleri Avrupa'nın politika ve ekonomi algısını değiştirmiş ve ortaya çıkan yeni dini görüşler ulus devletlerin gelişmesinde etkili olmuştur.

Luther ve Calvin'nin öncülüğünü yaptığı, Katolik dünya görüşünü eleştirerek bu görüşe dayalı düzenlemeleri reddeden bir takım fikirler gelişti ve bu fikirler, Katolik dünya görüşünü eleştirerek Protestanlık düşüncesi meydana getirmişlerdir. Protestanlığın ortaya çıkmasıyla beraber Orta Çağ feodal ve Skolastik düşüncesine nispetle bireycilik önem kazanmaya başladı, bireysel özgürlük ve bireysel sorumluluk kavramları ön plana çıktı. Reform hareketlerinin getirdiği Protestan ahlak, Orta Çağ'a nispeten bir gelişim ve değişim içinde olan ticaret ve serbest mübadele sistemine destek vermiştir. Savaş'a (Savaş,2000:140) göre "feodalizmin yıkılması ve kilisenin gücünü kaybetmesi "güçlü devlet" idealini desteklemiştir, ayrıca Protestanlık da güçlü devletten yana olmuştur. Orta Çağ'a ait ekonomi anlayışı olan tarıma dayalı üretim, kâr amacı gütmeme ve üretimin yeteri kadar yapılması anlayışı, Kilise'nin ekonomi ve politika üzerindeki etkisi, Reform hareketleriyle bir çöküşe geçti. Modern merkezi devletlerin kurulmasıyla ekonomi algısı değişti ve ticari kapitalizm süreci başladı bunu büyük ölçüde tetikleyen faktör ise reform hareketlerinin getirdiği Protestanlık anlayışı oldu. Yine bu dönemde

Reform hareketleri kadar Rönesans da düşünce yapısının değişmesinin önemli etkenlerdendir. Hümanizm ile karakterize olan Rönesans (Savaş,2000:141) insanın dünyadaki refahına ve mutluluğuna önem veren bir unsur olmuştur. Çünkü hümanizm, temelde materyalist¹ bir bakış açısı olup insanın dünyadaki mutluluğuna maddesel yönüyle bakmıştır. Savaş'a göre "hümanizm; Aristo ve Platon'un yeniden ve dinsel olmayan bir yaklaşımla ele alınmasından doğmuştur. (Savaş,2000:142).

Rönesans ve Reform hareketleri ile birlikte toplumda özellikle ekonomik alanda birçok değişiklik meydana geldi; Orta Çağ'ın düşüncesinde "kendine yeterli" ve dış dünyayla çok fazla ilgisi olmayan yerleşim yerleri gittikçe kentleşiyor ve diğer yerleşim birimleri, yabancı uluslarla ticaret yapmaya başlıyordu (Savaş,2000:141). Orta Çağ'ın bitişiyle beraber kurulan modern, merkezîyetçi devletler gittikçe artan bir finansman sorunu yaşamaktaydı, Avrupa'da uzun yıllar süren savaşlar modern devletlerin kurulması sürecinde de devam etmişti ve bu şartlar altında yeni kurulan devletler için en önemli sorun her anlamda güçlü bir ordu kurabilmek için gerekli ekonomik güç olmuştur.

Sonuç olarak merkantilizmin egemen olduğu dönemi karakterize eden unsurları sıralarsak diyebiliriz ki; Orta Çağ'ın bitiş sürecini başlatan Rönesans ve Reform hareketlerinin ekonomik, toplumsal ve siyasal alandaki ezberi bozması, deniz aşırı seferlerle Avrupa'ya değerli madenlerin taşınması, coğrafi keşifler ve haçlı seferleri gibi itici güçler Yeni Çağ'a geçiş sürecini başlatmış, feodal ve Skolastik düşünce tarzının, Kilise'nin egemen olduğu üretim modelinin yerine modern, merkezîyetçi ve ulusal devletler kurulmuştur. Merkantilizm; devlet aygıtını ve devletin ekonomik gelişmesini önemseyen, politikalarını merkezi-güçlü bir devlet kurmak şeklinde sürdüren, ekonomik gücün asıl belirleyici unsur olduğuna inanan, devleti iktisadi bir takım düzenlemelerle refah içinde tutmaya çalışan, değerli madenlerin ülke içinde tutulmasını öngören bir iktisadi milliyetçiliktir.

¹ Fiziksel maddenin tek veya esas gerçeklik olduğu, her şeyin *maddeden* oluştuğunu ve bilinç de dahil olmak üzere bütün görüngülerin maddi etkileşimler sonucu oluştuğunu öne süren bir düşünce tarzıdır(Aydeniz,2010:65).

4.2. MODERN DEVLETİN MERKEZİLEŞME ARACI OLARAK “MERKANTİLİZM”

Batı Avrupa’da, Orta Çağ’ın sonu ile Sanayi Devrimi arasındaki dönemde siyasal ve ekonomik alanda birçok değişim yaşanmış, feodalizmin çöküşüyle beraber merkezi devletler güçlenmiş ve bu merkezi devletler, dönemin şartları itibariyle modern devletler olarak nitelendirilmişlerdir. Modern devletler; klasik iktisadın öncülüğünü yapan merkantilist politikalarla ulus devlet olma yolunda ilerlemişlerdir. Merkantilizm; yeni gelişen ticari kapitalist sınıfın düşüncelerini ortaya koyan bir politik iktisat sistemi olarak Avrupa ‘da yaklaşık 300 yıl boyunca etkin olan bir politika olmuştur. (Kazgan, 2010:43).

Feodalizmin direnç gösteren ve kemikleşmiş yapısına rağmen Orta Çağ’ın zihniyet dönüşümünü tetikleyen Reform hareketleriyle; siyasal, sosyal, iktisadi ve kültürel alanlarda birçok değişim yaşanmıştır (Savaş, 2000:138). Orta Çağ ekonomik düşüncesinin dayalı olduğu feodal düşünce, tarıma dayalı ve kâr amacı gütmeyen, ekonomik politikalarda Kilise’nin etkisinin hissedildiği koşullar yerine merkantilizm daha rasyonel bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Feodal sistemin çözülmeye başlamasıyla beraber Avrupa’da modern devletler kurma çabası oluşmuştur. Modern devletlerin kuruluşundaki en önemli etken bir ulus birliği etrafında, belirli sınırlar içinde ve feodal dönemin aksine merkeziyetçiliği önceleyerek güçlü bir devlet olabilmek isteğidir. Modern devletler merkantilist politikalar ile merkezi hükümetlerinin gücünü arttırmak, endüstriyel ve ticari sektörleri büyütmek, savaş anında gerekli silahları temin etmek, devletin gelirlerini arttırmak gibi hedeflerini gerçekleştirmeyi düşünmüşlerdir. (Bulut, 2002:24).

Daha önce de değindiğimiz gibi modern devletler, Avrupa’nın karmaşa ve savaş ortamına doğmuş devletlerdi. Merkantilizm bir iktisat politikası olarak modern devletler tarafından ekonominin güçlendirilmesinde bir aracı olarak kullanılmıştır. Savaş, modern devletlerin kurulduğu o dönem Avrupa şartlarında kaçınılmaz bir gerçektir, hükümetler savaş için gerekli olan parasal donanımı ve nüfusu her zaman hazır bulundurmalıydı (Bulut, 2000:25). Merkantilizm kolonileştirme hareketleriyle hâkim olduğu bölgelerdeki nüfus ve para kaynaklarını kontrolü altına alarak,

hükümetlerin insan ve para gücünü karşılıyordu. Kazgan 'a (Kazgan, 2010:45) göre merkantilist politikaların ekonomiyi güçlü tutmak kadar diğer bir önemli amacı nüfus artışını özendirme idi. Merkantilist devletler, "bir ülkenin en büyük hazinesinin iyi beslenmiş insan sayısı olduğu" fikrini benimsemişlerdir. Merkantilizm, modern devletlerin merkeziyetçiliğini sağlamada bir aracı olarak kullanılmıştır. Çünkü merkantilizmin öngördüğü korumacı devlet anlayışı (ekonomik olarak), iç ticarete önem vermesi, değerli madenlerin ülke dışına çıkışını önlemesi, parayı ve nüfus artışını önceleme yönüyle modern devletlerin merkeziyetçi ve ulusal bir devlet kurmak, savaş şartlarına hazır güçlü bir ordu bulundurmak için gerekli finansmanı sağlamak çabalarıyla örtüşüyordu.

Sonuç olarak; merkantilizm ve modern devletlerin birlikte ortaya çıkıp geliştiği 16. ve 18. yüzyıllar Avrupa'da politika ve ekonomik algının değiştiği, güçlü merkezi devletlerin kurulduğu dönem olmuştur. Merkantilizm'in Avrupa'daki bu değişimin 19. yüzyıla kadar son halini özetleyen ayrıca modern devletlerin kendilerini geliştirmede kullandığı bir araç olduğunu söyleyebiliriz.

4.3. MERKANTİLİZMİN UYGULAMALARI

Merkantilizm Avrupa'da 1500 ve 1800 yılları arasında hâkim olan bir politik iktisat sistemidir. Orta Çağ'ı takip eden ve yaklaşık 300 yıl süren bu dönemde Orta Çağ'ın temel özelliklerini, yaşam tarzını yansıtan doğal ekonomi anlayışı, feodal yapı ve Skolastik düşünce tamamıyla ortadan kalkmış değildi. Orta Çağ'ın sonuna kadar birçok ülkede etkisini göstermekteydi. Merkantilist politikalar feodalizmin çöküşünün üzerine doğduğu için feodalizmin etkisinin tamamıyla kalkmadığı ülkelerde uygulamaya geçilememiştir. Bu yüzden merkantilizmde uygulama ve izlenen politika her ülkede farklılaşmıştır.

Merkantilizm, bir devlet politikası olarak ilk olarak milli birliklerini tamamlamış olan ülkelerde görüldü. Orta Çağ'ın siyasi yapısında yaşanan kökten değişiklikler ve sonucunda milli devletlerin ortaya çıkması, uluslararası kapsamda yaşanan ticari devrim ve Orta Çağ iktisat sisteminde yaşanan çöküş merkantilizmin

şartlarını olgunlaştırmıştı. Modern devletler belirli bir tarih seyri içinde ortaya çıkmıştır çünkü feodalizmin toplumdaki etkisinin kalkması aniden olmamıştır. Bu yüzden merkantilist dönem devletten devlete farklılık göstererek yaşanmıştır. Farklı devlet yapılarında farklı uygulamalarını göz önüne aldığımızda merkantilizmin tek düze bir tanımını yapmanın ne kadar güç olduğunu görebiliriz.

Merkantilizm milli ve güçlü bir devlet ilkesini taşıyan değerli madenleri ülke içinde tutmayı ve dış ticareti etkin bir şekilde işletmeyi hedef alan ve tüm bunları gerçekleştirmek için güçlü bir ordu kurmayı amaçlayan bir iktisat politikasıdır. Buna benzer bir takım hedefler etrafında şekillense de, merkantilizmin her ülkede aynı şekilde uygulandığını söyleyemeyiz. Çünkü uygulandığı bazı ülkelerde ekonomik gelişmeleri öncelerken (İngiltere ve Fransa gibi), bazı ülkelerde (Almanya ve Avusturya gibi) ise devlet yapılanmasını, bürokrasisini güçlü tutmak için kullanılmıştır.

4.3.1. Fransız Merkantilizmi (Colbertizm)

1500 ve 1800 yılları arasındaki merkantilist düşünce, İngiltere’de iş adamları eliyle yürütülürken, Fransız merkantilistleri devlet görevlileri ve memurlardan oluşmaktaydı. Fransız merkantilizminin “colbertizm” diye adlandırılmasının sebebi, merkantilist politikaların bu ülkede Jean Colbert (1619-1698) eliyle yürütülmesidir. Maliye Bakanlığı yaptığı sürede Colbert, sanayiye canlandırmış çeşitli teşvik önlemleriyle desteklemiş ve gümrük tarifelerini belirleyerek uygulamaya koymuştur (Savaş,2000:161). Colbert mevcut gümrük tarifelerini kaldırmış ve tüm ülkede geçerli olacak olan Fransız gümrük tarifelerini uygulamaya koymuştur. Üretim faaliyetleri, Fransız merkantilizminde büyük ölçüde devlet kontrolüyle gerçekleşmekteydi. Savaş’a (Savaş,2000:161) göre “meslek loncalarında patron ile işçi arasındaki ilişkiden sanayide üretim metotlarına ve kalite kontrolüne kadar her şey devlet gözetimindeydi yani yoğun bir devlet işletmeciliği vardı.” Devletin üretim alanlarındaki bu kontrolü, devletin gücünü arttırmak ve Orta Çağ’daki bazı feodal yapıları ortadan kaldırmak, devletin gücünü güvence altına almak, Fransa’da merkantilizmin uygulanması şekliyle sağlanmaktaydı.

Merkantilist politikalar Fransa'da her alanda İngiltere'den farklı gelişmiştir. İngiliz merkantilizmi Orta Çağa ait kurum ve uygulamalar ortadan kaldırılmaya çalışılırken Fransa'da merkantilizm millileştirme politikası olarak kullanılmıştır (Heckscher, Spiegel 35). Fransız merkantilizmi, sanayiye tarımdan daha fazla önem vermesi ve mali alanda reformların gerçekleştirilmesi unsurlarıyla öne çıkmış, bu durum neticesinde yeni arayışlar baş göstermiş zamanla merkantilizm Fransa'da fizyokrazi (insan toplumlarının tabii kanunla yönetilmesi) iktisadi düşüncesinin temelini oluşturmuştur.

4.3.2. Alman Merkantilizmi (Kameralizm)

Merkantilist politikaların, Almanya ve Avusturya'da ki uygulama modeline kameralizm adı verilmektedir. Kameralizm kavramının epistemolojik kökenini incelemeye başladığımızda Alman dilinde "Kammer" ve diğer dillerde ise "Camera" yani krallık veya prensin gelirinin artırılması veya korunmasıyla ilgili ekonomik faaliyetleri ifade eden bir kavram olarak kullanıldığını görmekteyiz (Haney, 1968 48-51). İlk başlarda kameralizm politik, teknik, hukuki ve ekonomik düşüncelerin birleşiminden oluşuyordu. Savaş' a (Savaş,2000:162) göre kameralizm, Orta Çağ'ın sonlarına doğru politik, hukuki ve teknik birleşimlerden arınıp maliye ve ekonomiye gittikçe ağırlık vermeye başladı. Çünkü uygulandığı ülkelerde (Almanya ve Avusturya) güçlü bir devleti kurmanın yolu ancak güçlü bir ordu ile dolayısıyla güçlü bir ekonomi ile mümkündü. Ekonomik ve mali gelişmeye bu denli ağırlık verilmesindeki bir diğer sebep ise o dönem içinde merkantilizmin uygulandığı Fransa ve İngiltere'de çok önemli olmasıydı.

Bir Alman merkantilizmi olarak kameralizmi gereği gibi anlayabilmek için uygulandığı dönem Alman toplumsal, politik, ekonomik yapısının iyi anlaşılması ve dolayısıyla da Orta Çağ Alman devletinin özelliklerinin iyi bilinmesi gerekmektedir. Almanya tarihi başlığında daha ayrıntılı işleyeceğimiz Otuz Yıl Savaşları'nın etkisi Almanya üzerinde çok fazladır. Dağınık prensliklerden oluşan Almanya, Otuz Yıl Savaşları'nın etkisiyle daha da olumsuz etkilenmişti. Dağınık halde bulunan Alman prenslikleri arasındaki siyasi ve ekonomik çatışmalardan dolayı Almanya sürekli bir

karışıklık içindeydi. Fransa, İngiltere ve Hollanda gibi ülkelerde merkantilist politikaların etkisiyle ekonomi çok hızlı bir şekilde gelişiyor ve bu ülkeler dünya ticaretinde önemli gelişmeler gerçekleştiriyorlardı. Almaya ise iç karışıklıklar nedeniyle ekonomik politikalarda bu ülkelere göre çok geride kalıyordu. Almanya' da içinde bulunduğu bu karışıklık durumunu giderebilmek için Merkantilist politikaları uygulamaya çalışmış, güçlü bir ordu için güçlü bir ekonomik yapı oluşturma düşüncesi gelişmeye başlamıştır. Kameralist düşünceyle beraber devlet memurlarını eğitmek ve bu şekilde ekonomik gelişmeyi sağlamak gibi bir eğitim süreci başlamıştır (Haney, 1968 50-51). Kameralizm'in bir düşünce olarak başlatılmasında bazı düşünürlerin etkisi büyüktür. Özellikle 16 yüzyıl' da Luther, Ossa ve Besolt gibi düşünürler kameralist düşüncenin ortaya çıkmasında etkilidir. 17.Yüzyıl' da Seckendorf, 18. Yüzyıl' da ise Von Justi tarafından kameralist düşünce geliştirilmiş ve üniversitelere ders olarak girmiştir.

Uygulamada bir takım farklılıklar olsa da Alman merkantilizmi olarak kameralizm, Fransız ve İngiliz merkantilizmi ile bazı noktalarda buluşmuştur. Örneğin; devletin ekonomiye müdahale etmesi, gümrük tarifelerinin ve vergilerin yaygın biçimde kullanılması, altın ve gümüşün yurt içinde biriktirilmesi yoluyla ulusal zenginliğin artırılması fikri, Alman merkantilizmi ile Fransız ve İngiliz merkantilizminin ortak noktalarıydı (Savaş,2000:163). Kameralizm' in merkantilizm ile benzer noktaları olduğu kadar birbirlerinden ayrılan noktaları da bulunmaktadır. Merkantilistler genel olarak dış ticarete çok fazla önem vermektedirler. Kameralistler ise bunun tam aksine yurt içi ekonomik sorunlara daha fazla önem vermişlerdir. Kameralizm; dağınık halde bulunan ve gittikçe karmaşıklaşan Almanya'da, devletin mutlak otoritesini sağlamak, ayrılıkçı fikir ve uygulamaları gidermek için bir yöntem olarak uygulanmıştır. Dolayısıyla İngiliz merkantilizminden ayrılan bir diğer tarafı ise, devletin otoriter gücünü mutlak kılıp korumaktı. Kameralizm prensin ve devlet hazinesini korunmasını, geliştirilmesini ve zenginleştirilmesini konu almıştır. İngiliz merkantilizminin aksine devletin çıkarlarını bireyin çıkarlarıyla bir tutmamış aksine bu iki unsurun birbirleriyle çatışma halinde olduğunu savunmuştur. Bu nedenden dolayı da kameralist sistem devleti daha otoriter ve mutlakîyetçi niteliklere taşıyan sistem olarak nitelendirilmiştir (Savaş,2000: 164).

4.3.3. İngiliz Merkantilizmi

İngiltere, diğer Avrupalı devletlerin aksine endüstrileşme dönemini daha geç yaşamış ve genelde tarımcılıkla ilgilenmiştir. İngiltere'nin ticaret ve denizciliğin gelişmesi için öne sürdükleri önlemlerle gelişen akıma İngiliz merkantilizmi denmektedir (Hançerlioğlu,1986:177).İngiltere, o dönemde Avrupa için güçlü bir ticaret merkeziydi. Merkantilizm İngiltere'de ticaret merkantilizmi olarak uygulanmıştır. Bu doktrinde amaç; ülke zenginliğini arttırabilmenin temel yolu olarak görülen dış ticaretin diğer ülkelerin aleyhine artı bir gelişme göstermesidir. Borçlu olan ülkeler borçlarını altın ile ödeyecekler böylece İngiltere altın rezervi bakımından zengin ülke konumuna gelecekti. Devlet, değerli madenleri ülke içinde tutmaya çalışacak, değerli madenlerin dışarıya ödenmesine yol açacak ithalattan kaçınmaya özen gösterecek, tasarrufu sağlayacak şekilde tedbirler alıp ülkenin güçlü bir ticaret merkezi haline gelmesini ve denizciliğin geliştirilmesi ile beraber sömürgeciliğin yaygınlaştırılmasını sağlayacaktır.(Ülgen,2011:86). Bu yönüyle İngiliz merkantilizmi ticari merkantilizmi önemseyen ithalatı olabildiğince kısır değerli madenleri yurt içinde tutmaya çalışan gümrük kısıtlamaları ve kotalarla dış ticareti kendi lehine yürütmeye çalışan bir politika olmuştur.

4.3.4. İspanyol Merkantilizmi

İspanyol merkantilizmi,"Bülyonizm" veya "Külçecilik" olarak da tanımlanmaktadır (Hançerlioğlu,1986:256).İspanyol merkantilizminde zenginliğin tek yolu altın ve gümüşlerin stoklanmasından ve yurt dışına çıkışın önlenmesinden geçtiği inancı vardı.1600-1620 yılları arasında altın rezervi bakımından en zengin ülke ispanya idi. Çünkü diğer ülkelerin aksine güçlü altın rezervlerine sahipti. İspanya, altın ve gümüş gibi değerli madenlerin yurt içinde tutulmasının yanında bu madenlerin işlenmesi hususunda önemli çaba göstermekteydi. (Ülgen,2011:86)

İKİNCİ BÖLÜM

ORTA ÇAĞ'DA ALMANYA'NIN SİYASİ DURUMU

Orta Çağ boyunca yaşanan olaylar Almanya'nın yapısını etkilemiş, siyasi anlamda bir bütünlük sağlamasına engel olmuştu. Rönesans ve Reform hareketleri, Kilise'nin Orta Çağ boyunca siyasi, idari ve ekonomik anlamda hâkim etkisini kırmış, ekonomik anlamda yaşanan gelişmeler Avrupalı devletlerin politikalarını da etkilemişti. Almanya, siyasi anlamda merkezi otoritesi olmayan dağınık halde yaşayan birçok prenslikten oluşan bir yapıya sahipti. Rönesans ve Reform hareketleri ile birlikte ortaya çıkan gelişmeler merkezi anlamda bir otoriteye sahip olmayan Almanya'nın durumunu etkilemiş, yaşanan Otuz Yıl Savaşları diğer Avrupalı devletlere göre Almanya'da etkileri daha çok hissedilen savaşlar olmuştu. Savaşın yıkıcı etkileri merkezi otoritesi olmayan ve birçok prenslikten oluşan Almanya'yı derinden etkilemişti. Merkantilizm ile birlikte Avrupalı devletlerin ekonomik algıları değişmiş ve modernite ile birlikte modern devletlerin kuruluşu hızlanmış, ulus devlet olgusu ortaya çıkmıştı. Merkantilist politikaların etkisiyle gelişen ve merkezi otoritesi güçlü modern-ulus devlet yapılarını kuran diğer Avrupalı devletlerin aksine Almanya ekonomik ve siyasi anlamda geride kalmıştı. Almanya, ekonomik yapısını güçlendirmeden önce merkezi otoritesini güçlendirmeyi düşünmüştü. Çünkü güçlü bir ekonomi, siyasi anlamda güçlü bir merkezi otorite ile mümkün olabilirdi. Almanya, merkantilizmin farklı bir uygulaması olan kameralizm ile güçlü bir merkezi otorite kurmaya çalışmış ve Orta Çağ sonrası Almanya'nın yönetim politikası kameralizm olmuştu.

1. ORTA ÇAĞ'DA ALMANYA

Alman tarihinin başlangıcı hususunda birçok farklı görüş mevcuttur; bu görüşlerin bir kısmı Almanya tarihinin, Avrupa tarihi kadar eskilere dayandığı konusunda yoğunlaşırken, diğer bazı görüşler ise Charlemagne'ın Batı'da Roma imparatorluğunu tekrar kurmasıyla başlatır (Fulbrook, 2011:24). Alman tarihinin

başlangıcı ile ilgili görüşlerin bu derece çeşitlenmesinin temel nedenlerinden bir tanesi Almanya'nın birden çok prenslikten meydana gelmesi, siyasi birliğini sağlamada güçlük çekmesi ve Orta Çağ boyunca Alman topraklarında yaşanan iktidar mücadeleleridir. Almanya; büyük bir çoğunluğunu Germen halkın oluşturduğu bir coğrafyaya hâkimdi, öyle ki, modern Avrupa devletleri arasında ismini bir bölgeden değil yerel halkın konuştuğu dilden alan tek devletti (Fulbrook, 2011:27).

Orta Çağ boyunca Almanca konuşulan topraklarda, devam eden bir siyasi mücadele, dolayısıyla ciddi bir iç karışıklık hâkimdi. Birçok prensliklerden oluşan Alman topraklarında Orta Çağ, bu prenslikler arasındaki siyasi çekişmeyi giderebilmek için bir takım önlemler alınarak geçilmiştir. Orta Çağ'dan miras kalan bu siyasi çekişmeler Alman devletini Mutlakiyetçi Çağa (1648-1815) taşımıştır. Dolayısıyla Alman devletinin Orta Çağ boyunca yaşadığı siyasi, ekonomik ve sosyal durumu anlaşılabilir ölçüde Mutlakiyetçi Çağı anlamlandırmak daha kolay olacaktır.

1.2. ORTA ÇAĞ'DA ALMANYA'NIN SİYASİ VE EKONOMİK DURUMU

Sakson ve Sal hanedanlarının hüküm sürdüğü 919-1056 yılları arasında Alman topraklarında en önemli şey, askeri bir bürokrasinin hakimiyetiyle birlikte toplum ve siyasette feodal örgütlenme, "Alman Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu" olacak yapının gelişmesi, reformasyon hareketlerine kadar sürecek olan Kilise devlet arasındaki uyumlu ilişkiler olmuştur (Fulbrook, 2011:27).

Feodalizm bu çağda, sosyo-politik örgütlenmenin temel bir modeli olarak benimsenmişti. Bu sistem siyasi düzeyde asimetrik, karşılıklı hizmet, sadakat, koruma ve destek ilişkisi olarak ifade edilebilir, örneğin vassal, lorduna bağlılık yemini ederken o da vassalı korumayı taahhüt ediyordu (Fulbrook, 2011:28). Vassalara *fief* (Zeamet) denilen topraklar verildiği VIII. yüzyıl boyunca işgallerle birlikte şiddet de artmış ve sonraki yüzyıllarda baş edilemez bir hal almıştı. Feodalizmin doruk noktasına çıktığı bu çağda kraliyet bürokrasisi bile feodalleşmişti.

Zamanla *fief*'lerin (Zeamet) miras bırakılması eğilimi artmaya başladı, diğer taraftan da vassallar birden fazla lordtan *fief* (Zeamet) almaya başlamıştı. Feodalizm; dağınık halde yaşayan ve bir çok açıdan mücadele içinde olan Almanya için uzak mesafeler arasındaki bağlantıyı sağlama açısından önemli bir işleve sahipti (Fulbrook, 2011:28). Çünkü feodalizm, Almanlar için yerel anlamda ilişkilere varıncaya dek her alandaki ilişkileri kuşatan bir ağ işlevi görüyordu. XI. yüzyıla gelindiğinde Alman topraklarında alt vassallar ile büyük vassallar arasında bir mücadele vardı.1037'de *Constitutio de feudis* adında bir kanun maddesi yayınlandı. Bu maddeye göre küçük fiefler (Zeamet) miras yoluyla bırakılabilecekti ve bu kuralla beraber köylü sınıfı ile yüksek soylular arasında yeni bir sınıf olarak küçük şövalyeler ortaya çıktı (Fulbrook, 2011:29). Almanya; İngiltere ve Fransa'ya nazaran daha hareketsiz bir toplum yapısına sahipti ve aristokrat bir yapısı vardı.

Alman topraklarında yaşanan bir takım olumsuzluklara rağmen Otto va Sal hükümdarları başarılı bir takım politikalar izlemişlerdi. Öyle ki I.Otto hükümlanlığında Kilise düklerine karşı dengeleyici bir unsur olarak kullanıldı, 962'de önceki kralın dul karısıyla evlenen I.Otto kendini Lombardiya Kralı ilan ederek İtalya'ya karşı önemli bir siyasi hamle yaptı ve Papa tarafından imparator olarak vaftiz edilip taç giydirildi (Fulbrook, 2011:30). Dönemin Avrupa devletleri açısından ciddi bir olay olarak addedilen Alman monarşisi ve Roma İmparatorluğu'nun birleşmesi, uzun yıllar sürecek olan siyasi çelişki ve çatışmaların da fitilini ateşlemişti. XI. yüzyıldan 12. Yüzyıla kadar Alman topraklarında hiç eksik olmayan siyasal ve dinsel mücadeleler devam etmekteydi. Almanya'nın güçlü bir merkezi otorite kuramamasından, daha da önemlisi birçok prenslikten oluşan bir imparatorluk olmasından dolayı siyasal çekişmelerden sıyrılıp devletin içinde bulunduğu problemlere çözüm üretememesinden dolayıdır ki Krallar soyluları kontrol edemiyor, Alman topraklarındaki en ufak bir huzursuzluk bile kısa sürede büyüyüp baş edilmesi zor bir hal alıyordu.1073-75 Sakson ayaklanması, 1077'de Schwaben Dükü Rudolf'un "kral karşıtı" seçilmesi gibi bir dizi ayaklanma ve iç savaş yaşandı (Fulbrook, 2011:31). Ekonomik açıdan Alman toplulukları için bu dönem gelişme dönemiydi çünkü tarımsal üretimin geliştirilmesinde bir takım ilerlemeler gerçekleştirilmiş, tarımsal üretim artmış, insanlar dağınık halde bulunan küçük yerleşimlerde yaşamak yerine büyük köylerde yaşamaya başlamışlardır.

Sonuç olarak, ileri ve erken Orta Çağ'da Alman toplulukları; dağınık halde yaşayan, feodalizmin uygulamasının zirvede olduğu, siyasal anlamda prenslikler arasında mücadelenin artarak devam ettiği, etkin bir merkezi sistemin oluşturulmasına elverişli olmayan, iç çekişmelerin ve savaşın sürdüğü, kralların otorite sağlayamadığı, öte taraftan aristokrasinin hâkim olduğu, kiliseyle meşruiyetin sağlandığı Orta Çağ'ın sonuna kadar siyasal birliğin sağlanamadığı bir coğrafya idi.

1.3. ORTA ÇAĞ'IN SONUNDA ALMANYA

Orta Çağ boyunca devam eden siyasi karışıklıklar, Orta Çağ'ın sonunda da Almanca konuşulan topraklarda kendini hissettirmeye devam etti. Almanya, güçlü bir merkezi otoriteye sahip değildi ve bir takım siyasi çalkantılarla başa gelen imparatorlar da siyasal anlamda bir birlik sağlayamamıştı. İmparator iç barışı sağlayamayacak kadar güçsüzdü. İngiltere ve Fransa'nın daha merkezileşmiş krallıklarının aksine İtalya ve İspanya gibi toprakları dağınık halde bulunan coğrafyaya yakın olan Almanya'da yerel prensliklerin hâkim oldukları prenslik toprakları içindeki barışı muhafaza etmekten sorumlu olduğu ve bu arada imparatorlukta prensler arasında savaş başlatmanın kabul edilebilir olduğu kavramları geliştirdi (Fulbrook, 2011:36). Birçok prensliğin var olduğu Alman topraklarında 1438-1806'da Kutsal Roma İmparatorluğu'nun sona ermesine dek Hasburg imparatorları yönetimdedi. Dağınık halde bulunan ve siyasal çatışmaların yaşandığı bu dönemde Hasburg hükümdarları Rudolf (1273-91) ve oğlu I.Albrecht (1298-1308) yönetimde iktidarı kuvvetlendirme ve merkezi otoriteyi arttırmaya yönelik çabalar gösterdiler (Fulbrook, 2011:39). Ancak, imparatorluk içindeki siyasal mücadeleler etkin bir merkezi otorite ve bir takım yaptırımlar olmadan bitecek gibi değildi. İmparatorluk içinde uzunca sürecek olan siyasal sükût yılları 4.Karl'ın imparatorluğu sürecinde gerçekleştirilen anayasal reformlar ile sağlandı.

1500'lere gelindiğinde ise Almanya'nın siyasal haritası; aralarında özgür imparatorluk şehirleri ve bağımsız imparatorluk şövalyelerine sahip şatoların bulunduğu, hanedana ve kiliseye ait toprakların da yer aldığı karmaşık bir yapıya

benziyordu; 7 elektör (imparator seçimine katılma hakkına sahip prens) prenslikten ziyade yaklaşık yirmi beş seküler ve doksan tanesi dinsel olan prenslik, yüzden fazla kontluk, çok daha büyük sayıda düşük seviyeli lordluk ve ayrıca kentler vardı (Fulbrook, 2011:40). Orta Çağ'ın sonlarına doğru imparatorluk toprakları hala Hasburg imparatorluğu yönetimindeydi, ancak bahsedilen yönetim gevşek bir yapıya sahipti. Siyasal anlamda bir çok çatışmanın hâkim olduğu Alman topraklarında bir diğer hâkim güç Kilise olmuştu. Kilise; erken ve ileri Orta Çağ'da olduğu gibi geç Orta Çağ'da da ekonomik, kültürel ve siyasal anlamda hâkim konumunu korudu. Kilise'nin etkisi reformasyon yıllarına kadar devam etmiş ve Alman topraklarında bir türlü giderilemeyen parçacıklı yapının bir parçası olmuştur.

Orta Çağ'ın sonunda Almanya geniş bir coğrafyaya sahip olmasından ve yerel düzeyde hâkim bir merkezi otorite kuramamasından kaynaklanan sorunlarla baş başaydı. Daha sonraki zamanlarda asli amaç haline gelecek olan Alman birliğinin sağlanması ve mutlakiyetçilik çağı; bu dönemde yaşanan siyasi karışıklıklar göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir. Kısacası; Almanya'nın, Orta Çağ'ın sonuna kadar yaşadığı siyasal ve kısmen de ekonomik sorunlar mutlakiyetçi dönemin ve Alman birliğinin sağlanması hedefinin itici gücü olmuştur.

1.3.1. Reformasyon Sürecinde Almanya

15. ve 16. yüzyıllar arasında Avrupa tarihini derinden etkileyecek, kültürel, siyasal ve ekonomik anlamda birçok değişiklik meydana gelmişti. 1492'de Amerika'nın keşfedilmesi, uzunca bir süre Avrupa'nın ekonomik çehresini oluşturan feodalizmi krize sürüklemiş ve kapitalizmin habercisi olmuştu. Ekonomik hayatta kapitalizmin etkisi yavaş yavaş kendini hissettirirken Martin Luther tarafından başlatılan Reformasyon hareketi, Orta Çağ Hıristiyanlığının birliğini dinsel ve kültürel açıdan sarstı (Fulbrook, 2011:45). Avrupa'da ekonomik ve siyasal algılar değişirken Alman topraklarında siyasi çekişmeler devam ediyordu. İç barışın sağlanması, siyasal huzursuzluğa ve yönetimde çok başlılığa son verilmesi için 5.Karl döneminde çaba sarf edilmiş, imparatorluğun coğrafi sınırları belirgin hale gelmeye başlamıştı. İsviçre Birliği ile yapılan savaşa 1499 Basel Barışı ile son verilmiş, yerel

idareler düzeyinde, prensler daha kalıcı meclisler ve idari binalar oluşturmaya başlamışlardı (Fulbrook,2011:46).

İmparatorluk içinde gelişen siyasi ilişkiler ve erken modern dönemde Avrupa’da yönetim ve devlet sistemindeki değişen uluslar arası ilişkiler (Fulbrook,2011:47). Avrupa’nın siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısını değiştiren bir itici güç olarak reformasyon hareketleriyle yerleşti. 1517’de Martin Luther; kilisenin ekonomik, siyasal ve sosyal hayattaki güçlü etkisini eleştiren “doksan beş tez”den oluşan bir yazı kaleme aldı. Katolik Kilisesi’ne bir başkaldırı olarak reform, aslında uzun süredir yaşanan bir takım huzursuzlukların kaynaklık ettiği bir başkaldırıydı; Kilisenin 15.Yüzyıla gelindiğinde monarkların ve zengin kesimin üzerindeki etkisini ve vatandaşın güvenini kaybetmesi bunlardan bazılarıydı (Sander,2008:84). Kilise’nin Orta Çağ boyunca sürdürdüğü hâkimiyeti artık prenslerin başkaldırısına maruz kalmaya başlamıştı. Reform hareketleri halk, Kilise ve monarklar tarafından farklı şekillerde algılandı. Halk; Hıristiyanlığı zengin ve güçlü olanların haksızlık ve kötülüklerine karşı güçlü bir otorite haline getirmeye çalışıyordu, Kilise içindekiler ise Kilise’nin gücünü arttırmayı istiyorlardı, monarklar ise; dinin başı olarak Papa’nın yerine monarkın yani devletin geçmesini amaçlamış ve tahta bağlı ulusal kiliseler kurmaya çalışmışlardır (Sander,2008:84-85). Luther’in Kilise’nin baskıcı uygulamalarını eleştirdiği bu tez Alman İmparatorluğu içinde ciddi yankı uyandırmış ve zaten siyasal anlamda çok karmaşık olan Alman topraklarında bir rahatlamayı getirmekle birlikte aksine yeni çatışmaların fitilini ateşleyen bir güç olmuştu.

1524-26 yılları arasında Alman topraklarında halk ciddi bir ayaklanma başlatmıştı, öyle ki ”köylü savaşı” veya “halk ayaklanması” denilen bu ayaklanma Alman topraklarında siyasal çekişmelerden başka sorunların da olduğunu göstermekteydi (Fulbrook, 2011:53). Ayaklanmaya öncülük eden köylü liderler, ruhban sınıfına ait kişilerden olup, aslında yoksul olmayan aksine oldukça varlıklı kişilerdi. Köylü ayaklanmasının asıl sebebi; lordların yüksek kira ve gelir bedelleri elde etme çabaları ve köylü toplulukların otonomisine yönelik siyasal saldırıların yanı sıra toprak ve kaynaklara dair baskıydı (Fulbrook, 2011:53). Köylü topluluklar bu sıkıntıları yaşarken reform hareketleriyle birlikte köylü isyanı artmış otoritenin sorgulanması düşüncesiyle hareket eden köylü halk “ilahi yasa” söylemiyle ortaya

çıkmişti. Köylü halk reform hareketleriyle ayaklanmalarını bir derece meşru kılmış; ”ilahi yasa” fikrine dayanan düşünceleriyle de toplumsal ve ekonomik bir değişimi amaç edinmişlerdi. Ancak çok fazla başarılı olamayan bu toplumsal devrim bir yandan reform hareketlerinin getirdiği düzeni sorgulama yönüyle başarılı olurken diğer taraftan reform hareketlerinin iktidarı pekiştirmesinin azizliğine uğrayarak kısa sürede önlendi. Luther, Kilise'nin baskıcı uygulamalarının alaşağı edilmesi için dağınık Alman prenslerinin Kilise'ye karşı bir güç olması gerektiğini savundu. Birçok prens bu çağrıyı büyük bir hevesle kabul etti ve böylece Luther öğretisi devletin otoritesine boyun eğme şekline dönüştü, öyle ki Luther inanmış Protestan köylülerinin prenslere karşı ayaklanmalarına ve kişinin dini bağımsızlığını savunmalarını isteyecek kadar devletin üstünlüğünün propagandasını yaptı (Sander,2008:86). Reform hareketlerinin ortaya çıkardığı Katolik-Protestan çatışması dağınık bir imparatorluk olan Almanya için önemli gelişmeleri beraberinde getirdi, otoriteye itaate dair Lutherci öğretisi, prenslere ve yerel yöneticiye itaat anlayışını geliştirdi. Aslında gerçek amacı Alman birliğini sağlamak olmayan Reform hareketleri, dolaylı yoldan da olsa itaat kavramını Alman coğrafyasına Protestanlık aracılığıyla yerleştirdi.

Mezhepleşme; modern Almanya'nın erken dönemindeki bölgesel devletlerin gelişmesinde önemli bir etkendi, 1555 sonrasında mezhepleşme dönemin askeri ve siyasal çekişmelerinde önemli bir rol oynarken, bu çekişmeler ordu ve bürokrasinin büyümesini teşvik etti (Fulbrook, 2011:60).

1.3.2. Otuz Yıl Savaşları (1618 – 1648)

Otuz Yıl Savaşları tüm Avrupa'da olduğu gibi Alman topraklarında da kısa sürede kendini hissettirmiş ve siyasal anlamda zaten birçok problemin yaşandığı dönemde patlak veren savaş, Alman İmparatorluğu için daha büyük problem olmuştu. 1618'den 1648'e kadar imparatorluk içinde; imparatorluğun mezhep bölünmeleri, taşrada yöneticiye karşı ayaklanmalar, bölgesel prenslerin imparatorluğun iktidarına karşı direnmeleri ve Alman topraklarında savaştan Almanların kendi çekişmelerinin ağına takılan yabancı devletlerle yaşananlar gibi

birçok sorun vardı (Fulbrook,2011:64). Savaşın kökeninde, 1555 tarihli her devletin vatandaşlarının dinini belirleme yetkisini tanıyan Augsburg Barışı'nın başarısız oluşu, bir takım sorunları çözümsüz bırakması ve kısmen de Protestanlığın etkisi vardı. Otuz Yıl Savaşları'nın Alman topraklarında başlama ve devam etme süreci, dönemin diğer devletlerinden farklı olmuştur. Birden çok prenslikten oluşan ve farklı çıkarları olan bu prensler arasındaki mücadele otuz yıl savaşlarının bu topraklarda farklı yaşanmasına ve yıkıcı etkisinin daha çok olmasına sebep olmuştur. Otuz yıl Savaşları'nın Almanca konuşulan topraklarda patlak vermesi işte tam da bahsedilen bu unsurdan kaynaklanan "Prag'da pencereden atma" diye adlandırılan bir olayla olmuştur. Bohemya'daki Protestan soylular tarafından desteklenen II.Rudolf'un yerine 1612'de Cizvit eğitimi almış Katolik olan Avusturya Arşidükü Ferdinand, Bohemya kralı oldu. İspanyolların taht iddialarına karşı imparator olma hevesi olan Ferdinand, Bohemya soylularının siyasal ve dinsel ayrıcalıklarını azaltmak üzere önemli adımlar attı (Fulbrook,2011:65). Prag'da gerçekleştirilen bir protesto toplantısında, bazı delegeler ve Ferdinand'ın vekilleri arasında yaşanan ciddi tartışmalar neticesinde Bohemyalı protestocular Martinitz ve Slovata adlı iki vekili pencereden aşağıya atınca "Prag'da pencereden atma" olayı ile Otuz Yıl Savaşları başlamış oldu. (Fulbrook,2011:67). İmparatorluğun Orta Çağ'ın başından beri süre gelen çok parçacıklı yapısına Katolik-Protestan mücadelesi de eklenince çatışmalar kaçınılmaz bir hal almıştı. Otuz Yıl Savaşları boyunca Katolik-Protestan mücadelesi çatışmaların en önemli açmazını oluşturacaktı."Prag'da pencereden atma" olayı ile Bohemyalı Protestan protestocular güç kazanmış ve kendilerine destek olabilecek Bohemya dışındaki Protestanlara çağrıda bulunup savaşın ilk çatışması olan Bohemya İsyanı'na yol açmışlardı (Fulbrook,2011:67). Bohemyalı Protestan protestocuların yardım çağrısı ile V.Friedrich harekete geçti ve Bohemyalı nüfuz sahipleri onu kralları olarak seçtiler ama tahtta çok kısa bir süre kaldı. Protestan tarafında bu gelişmeler yaşanırken Ferdinand güçlü bir Katolik birlik kurarak Protestanları 1620'de Beyaz Dağ Savaş'ında yenilgiye uğrattı, bir çok Protestanın mal varlığına el kondu ve Bohemya'nın yeniden Katolikleştirilmesi çabaları arttı (Fulbrook, 2011:67).

Savaş, imparatorluk için artık bir iç savaş haline gelmiş, Bohemya dışındaki başka prensliklere de sıçramıştı. Zaten Orta Çağ'ın başlarından itibaren kendi içinde

taht kavgaları yaşayan Alman imparatorluğu, tüm Avrupa’da Otuz Yıl Savaşları olarak bilinen bu süreci Protestan – Katolik çatışmasıyla daha da ciddi yaşamıştır. Katoliklerin; Protestanlara karşı çok önemli başarılar elde ettikleri 1620’lerde Bohemyalı General Wallenstein imparatorluk prensi konumuna getirilmiş ve Avusturyalı Habsburglar, kontrolü büyük ölçüde ele geçirmiş, birleşik bir devlet kurma tehdidini ortaya koymuşlardı (Fulbrook,2011:67). Gittikçe Protestan – Katolik mücadelesine benzeyen bu savaşta İmparator giderek daha da güçlü bir konuma geliyordu ve çabası, Alman iç işlerindeki sorunları giderip Reform sürecini geriye çevirmektir ve bu çabalarıyla İmparator, bölgesel iktidar düzenlerini kökten etkilemişti. Savaş Alman toprakları için giderek ulusal bir nitelik kazanmış prenslikler kendi aralarında mücadele edip iktidar olabilmek için savaşı veriyorlardı. İsveç Kralı Gustavus Adolphus, Ferdinand’ın tüm Avrupa’yı denetim altına alma çabalarına müdahalede bulunmuş, Protestanlar açısından önemli bir askeri dönüm noktası olan İsveç ordusunun Alman topraklarını işgal etmesi ve Fransa’nın mevcut karışıklıklardan faydalanarak Alman iç işlerine müdahale etmesi savaşın daha da ciddi yaşanmasına sebep olmuştu. Artık Otuz Yıl Savaşları sadece Alman prensleri arasında yaşanan bir çekişmeden ibaret olmayıp dış devletlerin de etkisinin çok ciddi hissedildiği bir çatışma ortamı olmuştu.

Otuz Yıl Savaşları’nın seyri Almanya’da oldukça sert olmuş, bir din savaşı haline gelen Otuz Yıl Savaşları’nda Katolik ve Protestan tarafları birbirlerine karşı dış destek sağlama yoluna gitmiş ve bu çaba sonucunda Otuz Yıl Savaşları Almanya’da dış devletlerinde müdahalede bulunduğu bir dizi savaşlar bütünü haline gelmiştir. Otuz Yıl Savaşları ilk olarak Katolik ve Protestanlar arasındaki bir din savaşıydı, ikinci olarak siyasal birliğini sağlamak isteyen Kutsal Roma İmparatorluğu ile bağımsızlık mücadelesi veren üye devletler arasındaki savaştı ve üçüncü olarak da otuz yıl savaşları Alman topraklarında sürdürülen Fransa ile Habsburglar, İspanya ile Hollanda arasında ve Danimarka, İsveç ve Transilvanya’nın da karıştığı uluslar arası bir savaştı (Sander, 2008:100). Otuz yıl savaşlarının yıkıcı etkisi ancak Westphalia Barışı ile giderilebilmiş ve bu barış, Alman siyasi ve yönetim tarihi açısından bir dönüm noktası olmuştur.

1.3.3. Westphalia Barışı (1648) ve Savaş Sonrasında Almanya

Otuz Yıl Savaşları, Katolik ve Protestanların savaşı olduğu kadar aynı zamanda imparatorluk bünyesindeki prensliklerinde birbirleriyle olan mücadeleleriydi. Westphalia barışı bu iki yönlü savaşın bitmesi ve tarafların uzlaşmasını amaçlıyordu. Ayrıca Avrupa devletlerinin de müdahil olduğu böyle bir savaş neticesinde bir diğer amaç da, Avrupa devletleri arasında güç dengesi kurmaktı. Otuz Yıl Savaşları, Fransız devriminden önce Avrupa'da gerek süreci gerekse de uğrattığı yıkımlar açısından yaşanan en büyük savaştır (Sander,2008:100).

Westphalia barışını(1648) hazırlayan konferans daha önce Avrupa'da gerçekleştirilen diğer konferanslardan farklı bir takım özelliklere sahiptir çünkü Westphalia barışı, dini bir nitelik taşımaktan ziyade zaten Protestan- Katolik savaşımının etkisini kaldırmak ve bir barış ortamı kurmak istemesinden dolayı devlet savaş ve iktidar sorunlarının tartışıldığı laik bir konferanstır (Sander,2008:100). Otuz Yıl Savaşları boyunca yaşanan bu din savaşları, dinsel ve siyasi çıkarların birbirleriyle sürekli çatıştığını göstermişti ve bu yüzden gerçekleştirilecek olan barış konferansı yaşanan bu çekişmeleri göz önüne alacak bir takım kurallar belirlemeliydi. Bu yüzden Westphalia barışı ile din ile siyasetin ayrılması anlamında seküler (laik) adımlar atmıştır (Fulbrook,2011:71). Kilise'nin gücü tam anlamıyla sınırlandırılmış, her devletin vatandaşlarının dinlerini belirleme yetkisinin tanındığı ama daha sonra geçerliliğini yitiren Augsburg Barışı'nın hükümleri yenilenmiş, Almanya'da Katolik, Protestan ve Calvinizm geçerli dinler haline gelmiş ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun parçalanması doğrulanmıştır. (Sander, 2008:100). 1648 Westphalia Barışı ile Otuz Yıl Savaşları'nın en büyük çatışma alanını gösteren mezhepçilik son bulmuş, güçlü merkezileşmiş devlet modelleri ortaya çıkmış, bu güçlü merkezi devletlerin bürokratikleşmesi hızlı olmuş ve dinsel tanımlamalar önemini kaybetmiştir (Fulbrook, 2011:73). Westphalia barışı sonucunda Otuz Yıl Savaşları'na sebep olan faktörler ortadan kaldırılmış, Avrupa'da Almanya hariç diğer devletler mutlakiyetçi monarşi altında birleşip güçlenmiş, çeşitli ve çok sayıda devletin uluslar arası sisteme dahil oluş süreci başlamıştır.

Otuz Yıl Savaşları süresince, dağınık halde yaşayan, güçlü bir iktisadi sisteme sahip olmayan Almanya çok ciddi problemler yaşamıştı. Almanya savaş boyunca nüfusunun büyük bir kısmını kaybetmiş, tarımsal üretimi zarar görmüş, ekonomik olarak çok güçsüz hale gelmişti. Savaş gerek sonuçları gerekse de getirdiği yıkım açısından Almanya için tam bir dönüm noktasıydı çünkü sürekli bir iç çekişme içinde bulunan Alman toprakları için Otuz yıl Savaşları parçalanmışlığın ve siyasal çekişmelerin onaylanıp belirgin bir hale gelmesine sebep olmuştu. Almanya, Avrupa'nın ekonomik gelişmelerinin gerisinde kalmış, prensler sonraki yüzyıllarda nüfuz sahipleri ve kentlerin zararına olacak şekilde güç kazanmışlardır (Fulbrook, 2001:78). Artık Almanya'nın sonraki yüzyıllar boyunca çabası, dağınık haldeki Alman prensliklerini bir çatı altında toplamak ve bunu sağlayacak sert politikalar uygulamak oldu. Bu çabalar mutlakiyetçilik çağının temelini oluşturmuş ve Almanya bu çağ boyunca devlet, ekonomi ve ordu üçlüsünü birlikte güçlü tutmaya çalışmıştır.

2. MUTLAKİYETÇİLİK ÇAĞI

Alman topraklarında Otuz Yıl Savaşları'ndan sonra savaş süresince yaşanan yıkımı telafi etmek ve Alman topraklarında uzun yıllar süren iç çekişmeleri giderebilmek için uygulanan politikalar, 1648-1815 yılları arasının mutlakiyetçilik çağı olarak adlandırılmasını beraberinde getirmiştir. Daha önce de değindiğimiz gibi Westphalia Barışı(1648) ile bir takım tartışmalar son bulmuş Kutsal Roma İmparatorluğu yıkılmış ve bölgesel prenslikler güçlenmişti. İmparatorluk, bölgesel prensliklerin güç kazanmasıyla merkezileşme modelinden uzaklaşmış ve giderek bölgesel düzeydeki iktidarların görece yüksek derecede merkezileşmesi başlıyordu (Fulbrook, 2011:79). Güçlenen bölgesel hükümdarlar güçlerini arttırmak için iktidarlarını ve hükmetme alanlarını sürekli genişletmek çabasındaydılar. Mutlakiyetçilik çağı boyunca Otuz Yıl Savaşlarının yıkıcı etkisi göz önünde bulundurarak kalıcı, güçlü ordular kurup bu ordunun masraflarını karşılamak için vergiler toplamak ve vergi toplanmasının daha sağlıklı ve işler hale gelmesi için de yerel bürokrasiler oluşturmaya çalışmışlardır (Fulbrook,2011:79).

3. ALMANYA'DA MUTLAKİYETÇİLİĞİN YÜKSELİŞİ

Westphalia Barışı, her ne kadar Otuz Yıl Savaşları'na son verdiyse de Alman topraklarında savaş sonrasındaki gerginlikler hala bitmiş değildi. Savaş sonrasında yaşanan ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal sonuçlar yönetim anlayışında değişimleri beraberinde getirmiş, yeni yönetim modelleri ortaya çıkmıştır (Fulbrook, 2011:82). Alman mutlakiyetçiliğinin temelini, aristokrasiden ayrı düşünmemek gerekir. Çünkü Almanya siyasal yapısının temel dayanağı, bürokratik mutlakiyetçilik ile *junker* (büyük toprak) aristokrasisi arasındaki uzlaşmaya bağlıdır (Roserberg,1966:43).

Otuz Yıl Savaşları'nın getirdiği yıkımın etkisiyle kalıcı ve güçlü ordular kurma ve yönetimlerin iktidarlarını merkezileştirmeye yönelik çabası artmıştır. Kalıcı bir ordu demek bunu gerçekleştirebilecek güçlü bir ekonomi demekti ve hükümdarlar mutlakiyetçilik çağı boyunca ekonomik politikalarını buna yönelik olarak geliştirmişlerdi. Ayrıca ekonominin güçlü tutulmasına yönelik vergi politikaları ve vergilerin sağlıklı alınabilmesi için de bürokrasilerin geliştirilmesi gerektiği düşünülmüştür. Yani Otuz Yıl Savaşları gibi yıkıcı etkisi olan savaşların yaşanabilmesi ihtimali dahilinde güçlü ve kalıcı bir ordu, bu ordunun finansmanı için sağlam bir ekonomi ve buna bağlı olarak vergilendirme, bu vergilerin sağlıklı bir şekilde toplanabilmesi için de iyi örgütlenmiş bir bürokrasi gerekliydi. Kentlerin bu yeni yönetim ve ekonomi anlayışıyla konumları ve önemleri farklılaşmış, bazı kentler ticaret merkezi haline gelirken bazıları yönetim ve idare merkezi olmuş, toprak sahipleri hükümdarların desteği ve hamiliğine bağımlı hale gelirken aristokratlar büyüyen bu mutlakiyetçi devletin hizmetkarı haline gelmeye başlamıştır (Fulbrook, 2011:84). Almanya mutlakiyetçiliğinin temelinde güçlü ordu, sağlam bir ekonomi ve bürokratikleşme çabası olması devletin soylulara taviz vermesini kaçınılmaz kılıyordu çünkü teritoryal savaşlar feodal birikimin temelini oluşturuyordu ve devlet için bağımsız bir gelir kaynağıydı. Almanya açısından feodal birikim için teritoryal genişleme çok mühimdi ve buna bağlı olarak hizmet soyluluğu geleneği oluştu (Mooers,1997:141). Hizmet soyluluğu ile etkili bir bürokratik sistem kurulmuş ve kurumsallaşma yoluna gidilmiştir. 1670'de Genel

Savaş Komiserliği (*General KriegKommissariat*) oluşturulmasıyla devletin ve toplumun askeri zorunluluklara tabi kılınması ve orduya yapılan harcamaların vergi gelirlerinden karşılanması gerektiğinden vergilendirme askeri aygıtın bir parçası haline gelmiş ve bu Savaş Komiserliğinin önemi artmıştır (Mooers,1997:143).

Ordunun güçlendirilmesi ve genişletilmesi devletin temel amacı haline gelmiş, geliştirilen kurumlar ordunun asli amaçlarına hizmet etmiş, geniş bir bürokrasi ağı kurulmuş ve mutlakçılık Almanya'nın savaş sonrası genel politikası olmuştur. Aslında bunlardan öte daha önemli bir diğer faktör, bu dönemdeki hükümdarların izlediği politikalarıdır. Çünkü Alman topraklarının savaş sırasından ve savaştan sonra içine düştüğü çalkantıdan kurtarabilmek için Hohenzollern hanedanından gelen hükümdarlar tarımsal, ekonomik ve siyasi alanlarda ciddi reformlar gerçekleştirmişlerdir. Bu hanedanların hükümdarlarının gerçekleştirdiği reform hareketlerinin Alman mutlakiyetçiliğine olan etkisini daha özümseyerek anlayabilmek için ayrı bir başlıkta bunu incelemenin faydası olacaktır.

3.1. MUTLAKİYETÇİLİK ÇAĞINDA HÜKÜMDARLARIN ROLÜ

Mutlakiyetçi çağ boyunca hükümdarlığı devam eden Hohenzollern Hanedanlığı iktidarını güçlendirmiş, iktidar dışındaki unsurların dirençlerini azaltmış ve etkisiz kılmıştı. Hohenzollern Hanedanlığından gelen ve Almanya'nın savaş sonrasındaki durumunu düzeltmeye yönelik girişimlerde bulunan önemli hükümdarları vardı. "Büyük Elektör" Friedrich Wilhelm (1640-1688), Elektör III.Friedrich veya Kral I.Friedrich (1688-1713), "Asker Kral" I.Friedrich Wilhelm (1713-1740) ve "Büyük Friedrich" diye bilinen II.Friedrich (1740-1786) gibi isimler Alman mutlakiyetçilik çağına damgasını vurmuş hükümdarlardır (Fulbrook,2011:85).

Mutlakiyetçi dönemin temelini Brandenburg'daki mevki sahiplerinin desteğiyle barış zamanında bile kalıcı bir orduyu koruyabilmesini sağlayacak bir miktar paranın Friedrich Wilhelm'e hibe edilmesi oluşturmaktadır. Büyük Elektör Friedrich Wilhelm mutlakiyetçiliğin temelini atmış, daha sonra halefleri tarafından daha da güçlendirilecek olan bürokrasisinin gelişmesine katkıda bulunmuş olsa da

kendisinden sonraki gelişmeleri hiçbir zaman öngörmemiştir (Fulbrook, 2011:85). 1688 yılında ölümüne kadar Büyük Elektör devlet gelirlerini arttırmış ve orduyu güçlendirmiştir (Mooers, 1997:84). Yine Büyük Elektör hükümdarlığı süresince sürekli olarak tepeden inme reformlarla yönetimi ve iktidarı güçlü tutmaya çalışmış, nüfusu her ne kadar az olsa da imparatorluk içinde aşağıdan gelebilecek olan bir devrimi önleyebilecek güçlü bir kurumsal yapıyı oluşturmaya çalışmıştır (Koch, 1978:66). Büyük Elektör'ün hükümdarlığı süresince soyluların yönetimdeki rolü önemli olmuştu ancak kendisinden sonra yerine geçen oğlu Elektör III.Friedrich (Kral I.Friedrich), bu durumu tersine çevirmiş, Halktan insanları askeri hizmet birimlerine girmeleri için cesaretlendirme politikası izlemiş ve *Junkerler'* in (büyük toprak) devlet kademelerindeki alanlarını daraltmış ancak mutlakiyetçiliğin asli temellerinin zarar görmesine müsaade etmemiştir (Mooers,1997:144). Kral I.Friedrich soyluların yönetimdeki etkisini azaltmanın yanı sıra süs ve ihtişama oldukça özen göstermiş ve bir saray kültürü geliştirmiştir. Ancak I.Friedrich'in oğlu "Asker Kral" I.Friedrich Wilhelm, babası tarafından sarayda yapılan değişiklikleri lüks olarak kabul etmiş ve uğraşlarını güçlü ordu ve bürokrasi etrafında yoğunlaştırmıştır (Fulbrook,2011:86). I.Friedrich Wilhelm hükümetin yargısal ve idari statüsünü azaltarak devletin idari hiyerarşisinin bütün düzeylerine memur atama yetkisini kendine ayırmıştır (Mooers,1997:145). Yaptığı reformlarla otoritesini güçlendirmiş ve mutlakiyetçilik çağının en ciddi reform hareketlerini gerçekleştirerek devletin hizmetinin kökenini oluşturmuştur. I.Friedrich Wilhelm devlet bürokrasisini ve makam satışlarını büyük ölçüde azaltmış dolayısıyla rütbe ve ayrıcalıkların önemi kaybolmuş, soyluluğa dayalı eski anlayışın yerini yeteneğe dayalı sistem almış, devlet hizmetlerinde liyakat daha önemli hale gelmeye başlamıştır (Mooers,1997:146). Yine bu dönem süresince askeri reformlar gerçekleştirilmiş ve ordu çok güçlü bir hale gelmiştir. Saltanatı boyunca yaptığı yeniliklerin büyük bir kısmını askeri yenilikler almaktaydı. Çünkü onun hükümdarlığı boyunca ordu çok büyümüştü. I.Friedrich Wilhelm saltanatı boyunca devletin ekonomisini güçlendirmiş, Almanya devletinin askerileştirme süreci başlatmış ve devleti; köylülük üzerindeki doğrudan yargı yetkisini kullanmaya dolayısıyla da artık çekmenin ekonomi-dışı yetkilerini kullanmaya çalışan soyluların egemenliğinden kurtarmak için uğraşmıştır (Mooers,1997:148).

Hohenzollern hükümdarları hâkimiyetleri boyunca köylülük politikasına asker ve ordu yetiştirmeden dolayı önem vermiş, köylülüğün durumunu iyileştirmek için uğraşmış, devletin mali özerkliğini sağlam temellere oturtmuş, mutlakçılığa engel teşkil edebilecek etkileri (soyluluk gibi) azaltmaya çalışmış ve tüm bu politikalarını iktidarlarını sağlamlaştırmak ve mutlakıyetçilik anlayışlarını pekiştirmek için gerçekleştirmişlerdi. Ancak Hohenzollern hanedanlığının en son hükümdarı olan Büyük Friedrich reformları daha sistemli hale getirmiş ve kameralist bir politikayla desteklemişti. Büyük Friedrich mutlakçı devletin iktidarını sınırlandıran yapısal sınırlamaların doğasını iyi anlamış, Kameralist öngörüye uygun politikalar izlemiştir ve bu yolla devlet gelirlerini arttırmanın en güvenilir yolunu oluşturmuştur (Mooers,1997:149).

Büyük Friedrich nüfusun artmasını önemsemiş ve devletin asıl gücünün buna bağlı olduğunu savunmuştur. Çünkü bu nüfustan elde edilecek gelirler güçlü bir ekonomiyi, güçlü bir ekonomi ise güçlü bir orduyu oluşturacaktı. Onun önemle üzerinde durduğu şey dürüstlük (Krala ve devlete sadık olmak anlamına gelen bir dürüstlük) idi. Ancak Büyük Friedrich'in isteklerine ulaşmak ve politikalarını gerçekleştirmek için bahsettiği bu dürüst insanlar, I.Friedrich Wilhelm tarafından etkileri azaltılmaya çalışılan soylulardan geliyordu. Bu süre zarfı içerisinde hem soylular hem de burjuvalar devlet kadrolarında yer alabilmek için mücadele vermiş, ancak Almanya gibi bir devlette soylular ile burjuva arasında engelleri kaldırmanın tek yolu olan, burjuvaların devlet kademelerinde soylulardan daha çok yer alması yaklaşımı, uzunca bir süre devam etmiştir.

Büyük Friedrich dönem içinde İngilizlerin tarımda gösterdiği gelişmeleri, yakından takip edebilmek için İngiltere'ye memurlar göndermiş ve İngiltere'den de Almanya'ya tarımcıları davet etmişti. Büyük Friedrich'in kendince haklı bir korkusu vardı; İngiltere'de gelişmeye başlayan tarımsal kapitalizm toplumsal ilişkilerde ve ekonomi anlayışında yeni bir dönüşüm yaratmıştı ve bu Friedrichçi devletin dayandığı toplumsal temellerle uyuşmuyordu (Mooers,1997:154). Aslında Friedrichçi devletin İngiltere'deki tarım reformuna bakış açısı hiçbir zaman kapitalist olmamıştı, öyle ki Almanya, Avrupa devletlerine nazaran kapitalistleşme sürecini çok geç yaşamışlardı ve kapitalist düşünce mutlakçı Almanya için uygulanabilecek bir politika değildi, çünkü dönemin kapitalist düşüncesi olan tarım devriminde köylülüğün korunması

gibi bir anlayış yoktu. Ancak Almanya güçlü ordu politikası gereğince gelirinin büyük kısmını karşıladığı köylüleri sürekli korumuş ve köylü gelirleri üstünde sürekli bir devlet denetimi gerçekleştirmiştir. Ancak bu köylülük politikalarıyla sürekli bir koruma altında olan köylüler Almanya için aksi bir durum da teşkil etmekteydi. Çünkü bu koruma köylülerin mülkiyet hakkını korumuş ve köylüler pazarlardan daha çok faydalanır bir hale gelmişlerdi bunun yanı sıra köylülerin özel statülerinin olmasında onları ayrıcalıklı kılan bir diğer unsurdu.

3.2. AYDINLANMA FELSEFESİ VE ALMANYA

Westphalia barışının yapıldığı 1648 tarihinden 1815'e kadar Alman toplumunda önemli bir takım gelişmeler yaşanmış, dönemin Avrupa'sında meydana gelen değişimlerle Alman prensleri yakından ilgilenmiştir. Esasen Aydınlanma düşüncesinden çok etkilenen Almanya, gerçekleştirdiği ve gerçekleştirmek istediği reformlarda çoğu kez Aydınlanma düşüncesini esas almıştır (Fulbrook,2011:98). Almanya'nın özellikle Otuz Yıl Savaşları'nın getirdiği yıkımın etkisiyle merkezi otoritesi güçlü bir devlet kurabilme arzusu mutlakçı anlayışta ruh bulmuş ve Almanya uzun yıllar boyunca mutlakçı bir devlet rolü üstlenmiştir. Ancak bahsedilen anlamdaki mutlakçılık tek boyutlu olmayıp, siyasi ve ekonomik yönünün birbiriyle sürekli ilişkide olduğu bir mutlakçılıktır. Aydınlanma kavramıyla Alman mutlakçılığının hali hazırda birbirleriyle çok da bağdaşır yönleri olmadığı düşünülse de, aslında Aydınlanma felsefesi tam da Alman mutlakçılığının istediği bir şeydi. Çünkü aydınlanmış devlet yöneticileri asla prenslerin otoritesini sorgulamıyordu ve idareyi aydınlanmış hükümdarların iyi yönetimi sayesinde geliştirmeye çalışıyorlardı (Fulbrook,2011:98). Alman toplumunda kuşkusuz aydınlanma felsefesinin izlerini hukuk, kültür, edebiyat ve doğa bilimlerinde de görmekte mümkündür ama Almanya'nın Aydınlanma felsefesinden istediği şey, tam olarak yönetim ve iktidara ait olan bir şeydi. Almanya'nın içinde yaşadığı süreç göz önünde bulundurulduğunda ortak düşünce ön plana çıkmaktadır: insanların henüz kendi iradeleriyle düşünüp bir davranış geliştiremeyeceği ve kendi kendilerini yönetebilme yeteneklerinin olmadığı. Dolayısıyla Aydınlanma düşüncesi Almanya toplumunda devletin mutlak yönetimini

güçlendirmek için kullanılmaya çalışılmış, Aydınlanmaya ihtiyacı olmayan halkın “Filozof Kral”lar aracılığıyla yönetilmesi gerektiği fikri kabul edilmiştir.

4. ALMANYA’DA BÜROKRATİK MUTLAKÇILIK

İngiltere’deki gibi kapitalist bir akıl ile gerçekleştirilmese de Almanya’daki tarım reformları, soylulara karşı devleti hep güçlendirmiş ve devletin yerel yönetim üzerindeki denetimini de sağlamıştır. Ayrıca bu değişiklikler bürokratik anlamda bir mutlakçılığı getirmiştir (Mooers,1997:161). Alman devletinde yönetime gittikçe *Junkerler* egemen olmaya başlamış ve bu durumda monarşik otoriteyi sınırlandıran idari reformlar toprak soyluluğunun toplumsal üstünlüğünü ve otoritesini arttırmıştır (Rosenberg,1966:200). Devlet bürokrasisi ile soylular arasında çoğu reformlardan kaynaklanan bir takım problemler vardı. Böyle bir durumda dikkatle üzerinde durulması gereken, aslında bir devletin toplumsal karakteri olarak nitelendirilen olgu, devlet kademelerinde ve memuriyetlerinde hangi sınıfların sayısal olarak baskın olduğudur (Mooers,1997:161).

Bürokratik mutlakçılık süresince ordu ve polis aygıtları çok ciddi büyümeler göstermiş, merkantilist-kameralist dönemin en belirgin özelliği olan bu durum, devletin maliyesinin çok büyük bir kısmının bu aygıtlara tahsis edilmesine yol açmıştır. Ordunun günlük hayattan siyasal hayata her alanda güçlenip söz hakkı alabilecek duruma gelmesi, ordunun siyasal alandaki tüm meselelere katılmasının önünü açmış ve ordunun müdahale hakkını normatif olarak garanti altına almıştır (Ludtke,1979:210).Almanya’nın bürokratikleşme sürecine çok ciddi önem verilmesi anayasal çalışmaları geciktirmemiş, IV.Friedrich Wilhelm’ in hükümdarlığı sırasında onaylanan anayasa “Kral’ın Anayasası” olarak nitelendirilmiş yargı bağımsızlığı, sivil haklar, bireysel özgürlük, hareket, din, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü ile ilgili güvenceler yatmaktaydı ve liberal hukukun üstünlüğünü gösteren bu anayasa, “mutlakçılık anayasası“ olarak nitelendirilmekteydi (Mooers,1997:172).

Aslında kapitalizm ile devlet bürokrasisi arasındaki çatışmanın köklerini reform hareketleri neticesinde ortaya çıkan kilisenin sorgulanması, sadece öte dünya için değil bu dünya için de çalışılması gerektiği fikrinin ortaya çıkmasına kadar

götürebiliriz çünkü, Weber'in tabiriyle de diyebiliriz ki, bürokrasiler rasyonel ilkelere göre şekil alırlar (Coser,2010:212). Reform hareketleriyle akılcılığın ön plana çıkması kilisenin baskısından kurtulmanın da etkisiyle ekonomik alandaki algılar değişmişti. İşte bürokrasi işte tam da bu noktada ekonomik algıdaki değişimlere yardım edecek, modern ekonomiye destek verecek bir güç olacaktı. Belki bu boyutuyla Almanya'daki bürokratikleşme süreci, Marksist açıdan hep eleştiri odağı haline gelmişti çünkü bürokratik mutlakçılığa zindelik vermeye çalışırken, kapitalizmin gelişmesine dolaylı yoldan da olsa katkıda bulunmuştu (Mooers,1997:175).

Bürokrasi, Almanya toplumu için özellikle reform sonrası ortaya çıkan ekonomik bakış açısının destekçisi olmuş, güçlü bir ekonomiyi destekleyen yapı olmuştur. Ancak Almanya imparatorluğu diğer Avrupa devletleriyle kıyaslandığında dönemin ekonomik politikası olan merkantilizm hiçbir zaman ekonomik anlamda bir uygulama alanı bulamamış, imparatorluk her türlü reformu dönem itibariyle sadece güçlü bir ordu kurabilmek ve imparatorluğunun siyasi sınırlarını çizmek için gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla bürokratik mutlakçılık dönemi ve bu dönemde gerçekleştirilen reformlar imparatorluğun bir türlü çizilemeyen siyasi sınırlarını çizebilmek, güçlü, düzenli bir ordu kurabilmek amacını taşımaktadır.

Avrupa devletleri (özellikle İngiltere) merkantilist politikalarıyla ekonomilerini güçlü tutmaya çalışırken Alman imparatorluğu böyle bir politikayı uygulayabilecek konumda değildi çünkü siyasi konumu çok farklıydı. Belki sonraki dönemler için kapitalizmin etkisi Alman imparatorluğunda yer edinebilirdi ama dağınık birçok prenslikten meydana gelen uzun yıllar boyunca iç savaş yaşayan ve Otuz Yıl Savaşları'nın büyük yıkımını yaşayan böyle bir imparatorluk için öncelikli amaç, siyasi anlamdaki zayıflıklarını gidermek ve güçlü bir ordu kurabilmek olmuştur. Dolaylı yoldan kapitalizmin gelişmesine katkıda bulunsa da Mutlakçılık döneminde asıl amaç, güçlü ordu ve bu ordunun gereksinimlerini karşılayacak para, bu paranın sistemli olarak tedarik edilebilmesi için de iyi örgütlenmiş bir bürokrasi ağı kurmaktır.

4.1. 1830 ve 1848 DEVRİMLERİNDE ALMANYA

Alman topraklarında prensler arasında yaşanan iktidar mücadeleleri Westphalia barışı ile de bitirilememiştir. Sürekli bir iç savaş ve karışıklık içinde olan Almanya bu iç problemlerden ziyade dış devletlerin de etkisi ve müdahaleleriyle uğraşmak zorunda kalmıştır. Özellikle de 1789 Fransız devriminin getirdiği özgürlük, eşitlik ve adalet gibi kavramlar tüm Avrupa'da olduğu gibi Alman topraklarında da ciddi yankılar uyandırdı. Fransız devrimi zaten ciddi siyasal problemler yaşayan Almanya için siyasal anlamda bir sarsıntıya yol açmıştı ancak 1815-1848 Restorasyon Almanya'sı (Fulbrook,2011:109) için asıl değişim sürecini Sanayi Devrimi başlatmıştır.

1830'da Fransa, Brüksel, Polonya, İtalya ve Almanya'da meydana gelen devrimler; Avrupa devletlerinde huzursuzlukların giderek artması ve sürdürülen düzenden kaynaklanan bir dizi rahatsızlıkların olması nedeniyle başlamıştır. Aslında 1830 Devrimlerini tek bir nedene dayandıramaz. Çünkü ekonomik anlamda yeni fikirlerin çıkması, reform hareketlerinin etkisi ve Avrupa'nın uzun zamandır içinde bulunduğu siyasi karışıklıklar bu devrimlerin itici güçleri olmuştur. 1789 Fransız Devrimi'nin bir sonucu olarak liberal ve milliyetçi düşünceler Napolyon'un öteki Avrupa devletleriyle savaşında hemen hemen tüm Avrupa'ya taşınmıştır. Devrimin getirdiği yeni fikirler, eski siyasal sistemi yıkan işgal ve savaşa yol açan, toplumsal ve siyasal anlamda yeni kurumların oluşmasını öngören fikirlerdi ve Monarşi sisteminin hâkim olduğu Avrupa devletleri için bu fikirler zararlı nitelikteydi (Sander,2008:183). 1815 Viyana Kongresi kararlarıyla Avrupalı devletler, Fransız Devriminin getirdiği liberalizm ve milliyetçilik düşüncelerine karşı eski düzeni sürdürmeye çalıştılar, ancak devrimin etkisi kısa süre içinde Avrupa'da birçok çatışmayı monarşi, kilise, feodalizm açısından kaçınılmaz hale getirmiştir (Sander,2008:184).

1830 Devrimlerinin nedenlerini iktisadi, siyasi ve sosyal nedenler şeklinde açıklamaya çalışabiliriz. İktisadi anlamda, sanayi devriminin ekonomik hayatta bir algı değişimi yaşatması ve tüccarların yeni pazar arayışları içine girmesi, iktisadi hayatta serbest dolaşım yönünde taleplerin artması ve tüm bu değişim isteklerinin

çağın önemli gücü olan mutlak monarşilerin çıkarlarıyla önemli ölçüde çatışması Otuz Yıl Savaşları'nın iktisadi nedenlerini oluşturmaktadır (Ateş,2007:215). Liberalizm sadece ekonomik anlamda bir etkiye sahip değildi bu dönem için, öyle ki liberalizm sosyal hayatta siyasal ve kültürel anlamda da etkisini hissettirmiş ve bu etki düzene dair çok yönlü bir sorgulamayı da beraberinde getirmiştir. Siyasal anlamda liberalizm, "Meşrutî Monarşi" fikrini getirmiş, bireylerin kendi özgür iradeleriyle seçeceği temsilciler aracılığıyla yönetilmelerini öngörmüş ve mutlak monarşi yönetimlerini eleştirmiştir (Ateş,2007:216).

1830 Devrimleri ilk olarak Fransa'da başlayıp etki gösterirken Almanya'da yankı bulması çok geç olmamıştır. Ancak bu yankının yol açtığı sonuçlar siyasal haklardan çok, sosyal içerikli haklar olarak karşımıza çıkar (Ateş,2007:221). Alman topraklarında Fransa'da yaşandığı gibi sert bir şekilde yaşanmasa da yine de devrimin etkileri saklanabilecek tarzda değildi. Özellikle Viyana Kongresiyle (1815) Avrupa sahnesine endüstri devrimi, liberalizm, milliyetçilik, kilise feodalizm tartışması gibi unsurlar çıkmış ve halkın yaşadığı bir takım sıkıntılar bu argümanlarla ortaya çıkmaya başlamıştı. Almanya dönemin diğer Avrupa devletleriyle kıyaslandığında 1830 Devrimlerinin etkilerini daha çok siyasi olarak hissetmişti.1830 devrimleri siyasi çatışmaların eksik olmadığı Almanya'da var olan bu çatışmaları arttırınca Alman birliğinin kurulmasının artık kaçınılmaz olduğunu hissi ortaya çıkmış ve 1848 Devrimleriyle buna kesin kanaat getirilmiştir. 1830 Devrimleri tüm Avrupa'yı etkileyen liberalizm akımını getirmişti,1848 Devrimleri ise Fransız devriminin uzun süreli sonuçlarından olan ulusçuluk ve sosyalizmi getirmiştir (Ateş,2007:223). 1815-1848 yılları arası genelde Avrupa özelde ise Almanya için bir takım huzursuzluklardan kaynaklı başkaldırıların yaşandığı dönemdi. Fransız devriminin büyük rol oynadığı bu dönem aralığında ekonomik gelişmelerin de etkisiyle insanlar kendi ulusal hükümetlerince yönetilmek, toplumsal ve siyasal yapının dengede tutulduğu bir düzende yaşamak istiyorlardı. Fransız devriminin getirdiği ulusçuluk fikri 1848 devrimlerinde Almanların ulusal birlik yönündeki isteklerini daha da güçlendirmişti. Artık Almanlar kendi ulusal birliklerini kurmalı ve güçlendirmeliydiler. Ancak bu birleşme isteği, 1848 Devriminin getirdikleriyle de mümkün olmadı. Gerek yöneticiler gerekse halk arasında birleşmeye dair güçlü bir istek vardı ama bu henüz gerçekleşemiyordu. Çünkü Almanya, Avrupa'nın

bütünleşmesini sağlamış, ekonomisini güçlü kılmış diğer devletlerden daha farklı bir toplum yapısına sahipti.

Almanya’da 1848 Devrimleri bir takım talepleri içeriyordu; bir taraftan eski düzenin yeniden getirilmesini talep eden toplumsal hoşnutsuzluklar vardı diğer taraftan da anayasal yönetime ve ekonomik özgürlüklere yönelik liberal siyasi talepler vardı (Fulbrook,2011:119). Almanların liberal baskıları başarı elde edebilecek bir düzeyde değildi ve çok cılız kalıyordu; var olan tartışmalar, Almanların nasıl bir anayasa sahip olacakları, bireylerin temel hakları ve hangi tarz ekonomi politikasının uygulanacağıydı. Alman birliğinin kurulmasına yönelik tam anlamıyla bir gelişme olmamıştı belki ama 1848 devrimleri Almanların feodal toplumsal yapılarını değiştirmiş, devrimlerle beraber olmasa da devrim sonrasında Almanya artık eskiye bakmaksızın yeni politikalarla ekonomi ve siyasetin iyileştirilmesine yönelik atılımlarda bulunması söz konusu olmuştur. Gerek 1830 gerekse de 1848 Devrimleri tüm Avrupa’da Fransız devriminin de etkisiyle liberalizm, sosyalizm, milliyetçilik gibi kavramlar ortaya çıkmışken Almanya’nın bu sürecin dışında olması beklenir bir durum değildi. Almanya gibi Orta Çağ boyunca kendi içinde iktidar mücadelesi vermiş, Otuz Yıl Savaşları’nın yıkıcı etkilerini çok ciddi boyutlarıyla yaşamış ve daha sonrasında “müdahaleci modernleşme” politikalarıyla mutlakçılığı benimsemiş bir imparatorluk 1830 ve 1848 devrimlerinin dışında kalamazdı. Devrimler her ne kadar çatışmaları körüklese de Almanya’nın bir noktada durup düşünmesini sağladı: Alman Ulusal Birliğinin Kurulması.

5. ALMAN BİRLİĞİ’ NİN KURULMASI

Hohenzollern imparatorları özellikle Friedrich’çi devlet politikalarıyla Alman prenslikleri arasındaki çatışmaları gidermeye çalışmış ve Alman imparatorluğunun sınırlarını çizmek için uğraşmıştır. Ancak Fransız devriminin siyasi anlamda bütün bir Avrupa’yı etkilemesi, 1830 ve 1848 Devrimlerine sebebiyet vermesi, tüm bunların yanında kapitalist Avrupa yarışında çok geride kalması Almanya için aşılması zor engellerdi. Almanya her ne kadar da Fransa ve İngiltere gibi ülkelerden ekonomik anlamda geride kalsa da, Alman Gümrük Birliği’nin olumlu etkileri

1848'den sonra kendini hissettirmiş, bankacılık faaliyetleri artmış ve Alman endüstrisi hızla gelişmeye başlamıştı.

Almanya önderliğinde bir Alman birliği kurma amacıyla olan Otto Von Bismark, Alman imparatorluğunun siyasi dönüşümünün odağıydı. Onun sert kişiliği, bir Alman birliği oluşturma amacıyla birleşince, bu amacın önündeki engelleri en sert biçimde kaldırması kaçınılmaz olmuştu. Tam anlamıyla bir “seçkinci” olan ve liberallere karşı her fırsatta” rüya gören adamlar” nitelendirmesini yapan Bismark kurulacak Alman Birliği için bazı ilkeler benimsemişti (İleri,1940:250):

- i. Güçlü bir ordunun oluşturulması.
- ii. Uluslararası alanda güçlü bir konum elde edilmesi ve özellikle küçük prensliklerin topraklarının elde edilerek toprakların genişletilmesi.
- iii. Uygun bir fırsatta Avusturya ile savaşarak bu ülkenin Alman Birliğinin dışında tutulması.
- iv. Alman birliğinin Almanya'nın öncülüğünde kurulması.
- v. Kurulacak Almanya'nın Avrupa politikasının egemeni ve belirleyicisi olması.

Bu ilkeler doğrultusunda Alman ulusal birliğinin kurulması sürecinde önce Avusturya ile savaşılmış ve Kuzey Alman Federasyonu kurulmuştur. Daha sonra Fransa ile yapılan savaş neticesinde 18 Ocak 1871'de Alman imparatorluğu resmen kurulmuştur.

Alman birliğinin kurulması amacı, Orta Çağ'ın ortalarından itibaren Alman halkının ve prenslerin en temel arzusuydu. Alman imparatorluğu; Otuz Yıl Savaşları imparatorluğu tam bir çatışma içine sürüklemiş, Fransız devriminin etkileriyle özellikle siyasi anlamda ciddi zorluklar yaşamış ve nihayetinde 1830 ve 1848 Devrimleriyle yönetim ve ekonomi boyutuyla sorgulanmaya başlamış olan bir imparatorluktu. Devrimlerin ve savaşların kaçınılmaz olduğu 17. ve 18. yüzyıllarda Alman imparatorluğunun içinde bulunduğu siyasi karışıklık bitmiş değildi ve hala imparatorluğun siyasi anlamda sınırları çizilememişti. İmparatorluğun içinde bulunduğu bu karmaşık siyasal yapı, savaşların ve devrimlerin yıkıcı etkisini daha da arttırıyordu. Alman birliğinin kurulması imparatorluğun her anlamda rahat bir nefes almasını sağlayacaktı ve zaten 1871 sonrası Almanya ekonomik, siyasal ve askeri

anlamda çok ciddi değişimler yaşayarak güçlenmiş ve Avrupa'nın o dönemdeki diğer devletlerini de etkilemeye başlamıştı.

Alman Birliğinin oluşturulmasında önemli bir yeri olan kameralizm bir devlet politikası olarak uygulanmış ve Almanya'nın bir yönetim kültürü haline gelmiştir. Osmanlı Devleti yakından takip ettiği Almanya dan askeri, siyasi ve ekonomik gelişmeleri kameral politikalar ile kendi içine taşımış ve batılılaşma düşüncesi tam manası ile kameralizm ile Osmanlı Devleti'ne girmiştir.

6. KAMERALİZM

Avrupa'da 15. ve 18.yüzyıllar arasında feodalizmin çöküş sürecine geçmesi, Reform hareketlerinin etkisiyle Kilise'nin sorgulanması ve hem siyasi hem de ekonomik gücünü kaybetmeye başlanması yeni bir takım düşünceleri beraberinde getirdi. Feodalizmin çözülmesinin temeli, ekonomiye dayalıdır (Poggi, 1991:21). Elbette bir siyasal sistem asla tek boyutlu değildir, siyasi kültürel, toplumsal ve ekonomik boyutları vardır, ancak feodalizmin yapısında meydana gelen ekonomik değişimler onun diğer özelliklerini belirleyen temel belirleyici olmuştur. Rönesans ve Reform hareketlerinin toplumsal algıları ve ilişkileri değiştirmesi, Doğu Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ve ticarete merkantilist dönemin başlaması, feodalizmin hızlı bir çöküşe geçmesine neden olmuştur (Poggi,1991:32).

Feodal rejimde Kilise'nin belirgin hatta büyük ölçüde baskıcı bir etkisi vardı ve bu durum yönetimde siyasi ve ekonomik ilişkilerin Kilise merkezli bir hale gelmesine yol açıyordu. Merkantilist politikalar merkezileşmeyi gerekli kılıyordu ancak feodal toplum yapısının merkezileşmeden uzak yapısı ve kilise hâkimiyeti merkantilist çıkarlarla uyumuyordu. Merkantilist politikalarla ülke içi ekonominin güçlendirilmesi için merkezileşmeye, merkezileşmek için de feodalizmin ve Kilise'nin hâkim etkisinin kırılması gerekmektedir. Feodalizmin çöküşüyle beraber güçlü merkezi devletler ortaya çıktı ve merkantilist politikalar bu merkezi devletlerin iktisat politikalarını belirleyen faktör oldu. İngiltere'de başlayan merkantilist düşünce mümkün olduğu kadar değerli madenleri ülke içinde tutmaya yönelik olan bir iktisat politikasıydı. Birinci bölümde de üzerinde sıkça durduğumuz güçlü merkezi

devletlerin kurulması merkantilist politikaların bir gereğiydi çünkü merkantilist dönem güçlü bir ekonomi için güçlü bir merkezi devletin varlığını gerekli kılıyordu.

Merkantilizm ile birlikte denizaşırı ticaret ve denizaşırı koloni elde etme çabası da artmıştı ve bu durum devletler arasında ciddi bir rekabeti beraberinde getirmişti. Devletler bu rekabet içindeyken bir devlet diğer devletlere karşı kendini güçlendirmesi ve koruması merkezileşmeyi ve merkezileşme yolunda engel olabilecek güçlerle mücadeleyi zorunlu kılıyordu. Bu zorunluluk zamanla bölgesel hükümdarların tüm yetkileri kendi elinde toplayan bir güç haline gelmesine sebep olmuştur. Merkantilizm temelde “korumacılık” ilkesiyle hareket eden ve uygulanabilmesi için merkezi devletlerin kurulmasını öngören bir iktisat politikasıdır. İngiltere’de başlayan bu iktisadi düşünce Avrupa’nın diğer devletlerinde hep farklı şekillerde uygulanmıştır ama ortak amaç her zaman güçlü ve otoriter bir devlet resmi çizmek olmuştur. Merkantilizm; İspanya’da Külçecilik veya Bülyonizm, Fransa’da Colbertizm ve nihayet Almanya’da kameralizm olarak adlandırılmıştır. Kameralizmin uygulama tarzı ve yönetim anlayışına geçmeden önce kavramın kökeni üzerinde durmak gerekmektedir.

Kameralizm, kurum, daire meclis yerine kullanılan ve Latince oda anlamındaki “camera” sözcüğünden türeyen “kamer” sözcüğünden gelmektedir. Kamera (camera) kelimesi köken olarak “Hâkimler Meclisi” anlamına gelmekte (Hocaoğlu, 1997:2) ve “mutlak monarşik merkezi devletin yönetim bilgisi olarak tanımlanmaktadır (Güler, 2009:36). Kameralizm, devletin iç işleyişine yönelik ekonomik, sosyal, siyasal ve idari alanları düzenleyen bir devlet bilgisidir (Çiner, 2009:3). Her ne kadar bir iktisat politikası olan merkantilizmden etkilense de kameralizmi yalnız başına sadece bir iktisat politikası olarak değerlendirmek içeriğinin daralmasına neden olacaktır. Özellikle Almanya ve Avusturya’da uygulanan kameralizm, merkezi bir devlet kurabilmenin bilgisi olmuştur. Kara Avrupa’sı ülkelerde Orta Çağ’ın sonlarıyla birlikte merkezi güçlü bir devlet kurabilmek amacı belirginleşmiş, ülkelerini ve toplumlarını yukarıdan aşağıya değiştirmeye yönelik çabalara girmişlerdir. Kameralizm işte bu noktada, bu kurulmak istenen güçlü ve merkezi devletin yönetim bilgisi olmuştur (Hocaoğlu,1997:2).

Kameral bilim, başlangıç olarak kamu maliye sisteminin oluşturulması ve mutlak monarkların hazinesinin yönetimiyle ilgili ilkelerin belirlenmesi sürecinde ortaya çıkmıştır (Çiner, 2009:3). Ancak kameralizm tek boyutlu bir devlet politikası değildi, bir boyutuyla devletin hazinesini güçlendirmeye çalışırken diğer boyutuyla merkezileşmeye yönelik politikalar benimsemişti. Ekonomik tarihleri ve geçmişleri her ne kadar farklı olsa da kameralizm korumacı modeliyle hem merkantilizme hem de fizyokrasiye benzetilmektedir. Güçlü ve merkezi bir devletin yönetim bilgisi olarak kameralizm büyük oranda Almanya'da uygulanmıştır. Kısaca tanımını yaptıktan sonra ortaya çıktığı dönemin şartlarını, öngördüğü devlet modelini ve temsilcilerini ele almak kameralizmin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

3.1. KAMERALİZMİN ORTAYA ÇIKIŞI

Merkantilist dönem Avrupa'nın siyasi ve ekonomik çehresini değiştirmiş İngiltere'de başlamış olmasına rağmen dönemin diğer devletlerinin de uygulamada farklılıkları olsa bile temel politikaları haline gelmişti. Merkantilizm; feodalizmin çöküşünü ve kapitalist döneme geçişi hızlandıran bir olgu olmuştur. Fransa, Hollanda ve İspanya gibi devletlerde de uygulanan merkantilizmin uygulamadaki temel amacı ülke zenginliğini arttırmak, deniş aşırı ticarete atılmak ve koloniler kurmaktır. Avrupalı devletler merkantilizm ile beraber birbirleriyle bir rekabete girmişlerdi. Dönemin bir diğer devleti olan Almanya ise bu rekabete girmekte ve kapitalizmle tanışmakta oldukça geç kalmıştı.

Kameralizmin Almanya'da ortaya çıkmasının sebebi Almanya'nın siyasi karışıklıklarda sürekli mücadele etmesiydi. Otuz Yıl Savaşları Orta Çağ boyunca sürekli bir karışıklık içinde olan, yerel prensliklerin iktidar için birbirleriyle mücadele ettiği Alman toprakları sınırları hala çizilememiş bir imparatorlukta (Albayrak,2010:3). İngiltere, Fransa, İspanya ve Hollanda gibi devletler merkantilist politikalarla ekonomik durumlarını iyileştirmeye ve rekabet etmeye başlamışken Almanya'nın karmaşık siyasi yapısı buna müsaade etmiyordu. Sadece ekonomik rekabetten geri kalmamıştı Almanya, Orta Çağ boyunca süren iç çekişmeler, Rönesans ve Reform hareketleriyle toplumsal bir takım alışkanlıkların sert

değişimler yaşaması ve bu sert değişimleri, mücadeleleri devam ettiren Otuz Yıl Savaşları Alman topraklarında bir türlü iç huzurun sağlanamamasına neden olmuştu. Almanya'nın bu iç karışıklıklar içinde en temel hedefi merkezi bir otoritenin kurulması, bu güçlü merkezi devleti iç ve dış çatışmalara karşı koruyabilecek güçlü bir ordu kurmak ve bunun için gerekli finansmanı sağlamaktı. Kameralizm; Almanya'nın bu isteklerini gerçekleştirmek için uyguladığı ve dönem olarak 17. ve 18 yüzyıllara rastlayan bir merkantilist akımdır (Çiner,2010:178).Uygulama olarak 17. ve 18.yüzyıllara denk gelse de aslında kameralizm Otuz Yıl Savaşları'nın getirdiği yıkım neticesinde bir ihtiyaç olmuştur.

Alman toprakları sürekli bir karışıklığın olduğu bir coğrafyaydı. Otuz yıl Savaşları'nın 1648 Westphalia Barışı ile son bulsa da Fransız Devrimi'nin getirdiği yeni bir takım akımlar çatışma ortamını yeniden tetiklemiş 1830 ve 1848 devrimlerini meydana getirmiştir. Otuz yıl Savaşları Almanya için reform hareketlerinin etkisiyle ortaya çıkan mezhep savaşlarının en ciddi yaşandığı bir savaş olmuştur. Kameralizm esasen sınırları belirlenmiş, güçlü ve kalıcı bir ordusu olan ve bu ordunun finansmanı için gerekli olan *bürokratik örgütlenmeyi önceleyen merkezi devletin yönetim bilgisidir*. Bu boyutu ile kameralizm, Almanya'nın Orta Çağ boyunca ve Orta Çağ sonrasında sanayileşme çağına kadar devlet politikası haline gelmiştir. Kameralizm bir devlet politikası bir yönetim bilgisi olarak ekonomik, sosyal ve ekonomik niteliğe sahip bir politikadır. Otuz Yıl Savaşları'nın belki de Almanya için en ciddi katkısı, savaşın getirdiği yıkım neticesinde merkezileşme yolunda izlenen politikalar oldu (Albayrak,2010:6).Özetle kameralizmin Alman topraklarında ortaya çıkması merkantilizmden kaynaklanan bir esinlenmeden ziyade İmparatorluğun içinde bulunduğu karışıklık durumundan kurtulabilme ve güçlü, sınırları belirlenmiş bir devlet olabilmenin çabasının ürünüdür.

3.2. KAMERALİZMİN SİYASİ VE EKONOMİK BOYUTU

Kameralizm güçlü ve merkezi devletin yönetim bilgisi olarak devletin siyasi, idari, mali, sosyal tüm alanlarını belirleyen bir politikadır. Merkantilizm temelde Orta Çağ'ı takip eden üç yüzyıl boyunca sürekli olarak ekonomik gelişme ve

ilerlemeye yönelik politika olmasına karşın kameralizm, sadece tek boyutlu bir politika olmamış, ekonomik gelişmemin yanında siyasi ve idari gelişmeleri de dikkate almıştır. Kameralizmin siyasi ve ekonomik boyutları üzerinde durmak, kameralizmin ortaya çıktığı yüzyıl ve uygulama alanlarının anlaşılmasında da önemli katkılar getirecektir.

3.2.1. Kameralizm'in İktisadi Boyutu

Batı Avrupa için Orta Çağ'ın sonu ile Sanayi Devrimi arasındaki süreç; feodalizmin yıkılıp yerine güçlü merkezi devletlerin kurulduğu dönem olmuştur (Çiner,2010:176). Kameralizm; başlı başına bir iktisat politikası olmasa da uygulama sürecinde gerçekleştirilen reformlar onun iktisadi boyutunun göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir. Kameralizmin kökenini oluşturan “Kamer” kavramı kralın sarayında yer alan hazine odası için kullanılır aynı zamanda artan mali ihtiyaçlar ve genişleyen idari büro hizmetlerine paralel olarak, tüm bürokratik yapı ve yönetim süreçleri için kullanılmaya başlanmıştır (Small, 2001:31). Almanya'nın merkezileşmeye yönelik çabalarının arttığı dönem kamu maliyesi ve hazineye “kameralistik” adı verilmektedir (Haçerlioğlu,1986:203). Kameralizm bir devlet politikası olarak ilk benimsendiğinde öncelikle ekonomik boyuta öncelik vermişti ancak bundaki amaç kapitalist dünya düzenine uyum sağlamaktan ziyade güçlü ve merkezi bir devlet kurmaktır. Kameralizm başlangıçta, kamu maliyesi sisteminin ve mutlak monarkın hazinesinin yönetimiyle ilgili ilkelerin belirlenmesi şeklinde ortaya çıkmış (Çiner, 2009:3)ancak daha sonra yönetim bilimlerinin geliştirilmesi ve kamu politikalarının oluşturulmasını öngören bir politika halini almıştır.

Kameralizm iktisat politikası boyutuyla Orta Çağ'ı takip eden üç yüzyıl içinde etkin olan merkantilizmden çok ciddi olarak etkilenmiş ve Alman merkantilizmi olarak anılmaya başlanmıştır. Ülkelerin siyasi ve ekonomik özellikleri birbirlerine benzerlik gösterse bile temelde farklı oldukları noktalar vardır ve bir devletin politikası başka bir devletin uygulama sahasına girdiğinde daha farklı bir politika halini alabilir. Kameralizm her ne kadar da merkantilizmin bir versiyonu olarak adlandırılrsa da uygulamada iki politika arasında ciddi farklılıklar vardır.

Kameralizm, merkantilizmde olduğu gibi dış ticaret konusu üzerinde durmaz ve ticari anlamda bir yayılcılık izlemez (Erdem,2010:178). Kameralizm ülke içindeki zenginliğin artması için mücadele verirken merkantilizm dış ticarete çok daha fazla önem vermektedir. Kameralizm'in temel hedefi kral ve devletin hazinesinin arttırılmasıdır ve birey devlet ilişkileri de bu hedef üzerine şekillenmiştir (Erdem,2010:178). Devletin çıkarları ile bireyin çıkarlarının birbirine uyumlu olacağını öne sürmemiş aksin bunların birbirleriyle çatışma halinde olabileceğini ifade etmiştir. Bu nedenle Kameralist sistemde devlet daha otoriter ve mutlakiyetçi bir özelliğe sahiptir (Savaş,1997:164). Merkantilizm Sanayi Devrimi'ne ve nihayetine liberalizme geçiş sürecinde artık terk edilirken, kameralizm Sanayi Devrimi'nden sonra bile uygulanmaya devam eden bir iktisadi ve siyasi politikaydı. Kameralizm'de devletin ekonomik rolü çok önemliydi çünkü merkezi güçlü bir devlet aynı zamanda ekonomik olarak da güçlü bir devlet demektir bu yüzden devlet yönetimi ve maliyesi konuları dikkatle incelenmeye çalışılmıştır (Kazgan, 1997:38). Kameralizm'in ekonomi anlayışında devletin ekonomiye çok ciddi bir şekilde müdahale etmesi, gümrük tarifelerinin ve vergilerin yoğun bir biçimde kullanması söz konusudur (Savaş, 1997:163).

Kameralizm'in Almanya için öngördüğü bir diğer hedef, güçlü bir orta sınıf yaratma düşüncesiydi; tebaanın canının hukuksal düzenlemelerle güvence altına alınması, mülkiyet hakkının korunması ve eğitimin yaygınlaştırılması bu güçlü orta sınıfı yaratma sürecinde atılan adımlardır (Erdem, 2010:179). Kısacası kameralizm iktisadi boyutuyla yurt içinde üretimin arttırılması, yerli üreticinin korunması, hem devlet hem de ekonominin geliştirilmesi için güçlü bir orta sınıfın yaratılması ve bunun için de bir eğitim sisteminin kurulmasını öngörmektedir (Erdem,2010:179). Almanya gibi sürekli bir çatışma ve karışıklık içinde olan bir imparatorluk için merkezileşmiş, sınırları belirginleşmiş ve iktidarın tek elden yürütüldüğü bir devlet modeli şarttı. Çünkü Almanya için siyasi bir takım sorunlar çözüme kavuşturulmadan devletin tam anlamıyla bir yapılanmasından bahsedilemiyordu. Kameralizm'in iktisadi boyutu Almanya için güçlü ve merkezi bir devlet kurabilmek yolunda sadece bir araçtı, asıl amaç ise devletin kalıcı ve güçlü bir orduyla merkezi ve sınırları belirgin bir devlet olmasıydı.

3.2.2. Kameralizm'in Siyasi Boyutu

Kameralizm bir iktisat politikası olan merkantilizmin farklı bir uygulama şekli olarak nitelendirilse bile, bir yönetim kültürü olarak siyasi boyutu daha çok ön planda olmuştur. Çünkü uygulandığı ülkelerde bir iktisat politikasından çok güçlü bir merkezi otorite kurma ve kurulan bu merkezi otoritenin gücünü devam ettirebilmek için yapılması gerekenlerin neler olduğu üzerinde duran bir yönetim politikası olmuştur. XVIII. yüzyılda Avrupa ülkelerinin birçoğu güçlü bir merkezi devlet kurabilmek için mücadele etmiş ve bunun için de ülkelerini ve toplumlarını yukarıdan aşağıya yönelik değiştirmeye ve yeniden düzenlemeye başlamışlardır. Kameralizm; siyasi otorite tarafından merkezi otoritenin tek bir elden sağlandığı bir yönetim kültürüdür. Hükümdarlarının bir çoğunun felsefe ile yakından ilgili olduğu ve yönetim “bilge hükümdarlar” eliyle yürütülmesini öngördüğü için “entellektüalist” bir özellik taşır ve ayrıca bunların yanında merkezi otoritenin tek bir elde toplanmasından dolayı gerektiği zamanlarda zor kullanmayı da meşru saydığı için bir aydın despotizmi (Bir toplumu denetimde tutmak ve kendi egemenliklerini garanti altına almak isteyen aydınların kendilerine karşı oluşturulabilecek her türlü alternatif düşünce tarzına takındıkları baskıcı tavır) yönü mevcuttur (Hocaoğlu,1997:2). Siyasi boyutu ile kameralizm değerlendirildiğinde merkezi otoritenin sağlanması için her türlü zora başvurmak meşru bir durumdu ve siyasi anlamda güçlü bir devlet kurabilmek için Kameralizm bu araçlarla donatılmıştır. Güçlü bir ekonomi ancak sınırları belirli çizgilerle belirlenmiş ve güçlü bir askeri yapıya sahip olan devlette olabilir, bu güçlü askeri yapı etkin bir vergilendirme ve güçlü bir bürokratik yapı ile olabilirdi. Kameralizm'de yöneticilerin merkezi otoriteyi sağlayabilmek için küçük ve seçkin bir grubun ülke yönetimini elinde tutması gerekmektedir ve durum da kameralizmin uygulama yönü ile Aydın Despotizmi'ne benzediğini göstermektedir.

Aydın despotizmi; Pozitivim'in gelişmesi ile bilimsellik kazanan, halkı yönetilmeye muhtaç bir kitle olarak gören ve “tepeden inme”² bir mantıkla halka

² Toplumda gerçekleştirilecek yeniliklerin yöneticiler tarafından başka herhangi bir görüşe başvurmaksızın tepeden inme başına buyruk bir şekilde gerçekleştirilmesi durumuna tepeden inmecilik bir diğer şekilde aydın despotizmi denir (Hocaoğlu,1997:376).

birçok şeyi kabul ettiren bir düşünce tarzıdır. Küçük ve seçkin bir grubun yönetimi olarak Aydın despotizm’inde yöneticiler hem elitist³ ve otokratik bir özellik taşımak zorundadır. Güçlü ve merkezi devlet istikrara dayanan bir devlettir, elitist ve otokratik bir özellik taşıyan bürokratlar hem bu istikrarı sağlayacak hem de devlet içinde olabilecek milliyetçi hareketlere karşı gerektiğinde zora başvurmaktan kaçınmayacaktır. Kameralizmi siyasal anlamda istikrarı sağlamak adına, zor kullanmayı meşru sayan, otokrat bir görünüm veren bu özellikler Aydın Despotizm’i yönünü oluşturmaktadır (Erdem, 2010:180).Avusturya imparatoru II.Joseph Alman kralı Büyük Frederich ve Rus çaricesi Büyük Yekaterine gibi önemli temsilcileri olan Aydın Despotizmi’nde siyasi otoriteyi sağlayabilmek için güç tek elde toplanmak zorundadır. Hükümetlerin dağınık halde bulunan topraklarını bütünleştirici bir özelliğe sahip olan Kameralizm toplumun parçalanmış yapısını düzeltmek ve egemenliği tek bir elde toplayabilmek için merkezi otoriteyi sağlamak isteyen otoriteyi bütünleştirici bir özellik taşımaktadır (Mardin,2010:83). Almanya için ekonomik güç sağlamak, dağınık halde bulunan siyasi yapısını birleştirmekten sonra düşünülecek bir işti. Önce siyasi olarak bütünlüğünü sağlamak zorundaydı ve bunun içinde dağınık halde bulunan Alman nüfusunu bir araya toplamak ve güçlü bir merkezi otorite kurmak zorundaydı. Aydın despotizmi’nin bir kuramı olarak Kameralizm (Mardin, 2012:83) Orta Çağ’a ait kurum ve müesseseleri ortadan kaldırmak, Adem-i merkeziyetçiliği tasfiye etmek, kilisenin idare ve ekonomi üzerindeki baskıcı tutumunu ortadan kaldırmak ve ekonomik olarak güçlü bir orta sınıf kurmak politikasıdır (Hocaoğlu, 1997:3;Mardin, 2012:83).

Merkezi otoriteyi tek bir elde toplayan bir yönetim kültürü ile bir itaat kültürü yaratmak isteyen kameralizmde güçlü bir merkezi otorite kurmak kadar, vatandaşların bu otoriteye rıza ile baş eğmelerini de önemsenmişti. Bu yönüyle kameralizm; bireyleri siyasi otoriteye bağlamak için bireylerin mülkiyet, can ve mal haklarını koruyan, bireysel girişimlerine özgürlük tanıyan ve yöneticilerin de başına

³ Elitist; seçkincilik olarak da tanımlanan elitizmde birey, yöneten ve yönetilen ayrımının siyasal toplumun temelini oluşturan bir yapı olduğunu, savunur ayrıca Elit bir liderin yönetimini tercih edip elit bir grubun üyesi olmayı ister. Eğer entellektüalist elitizm, zor kullanmayı, yani "zorbalık"ı da kendisinde meşru ve doğal bir hak olarak telakki edecek olursa, bu takdirde Entellektüalist Elitizm, bir "zorba elitizm"e dönüşür (Hocaoğlu,1997:376).

buyruk bir yönetim biçimiyle değil, adalet ve hoşgörü politikasıyla hareket eden bir yönetim kültürü olmuştur (Erdem, 2010:181). Bir mutlak monarşi olma özelliği taşıyan aydın despotizmi, 1789 Fransız İhtilali'nin getirdiği düşünce akımıyla teoride son bulsa da bir yönetim kültürü olarak birçok devlette devam etmiş ve güçlü devletlerin yönetim ideolojisi olarak etkileri günümüz modern devletlerinin birçoğunda hala görülmektedir.

3.3. KAMERALİZM'İN HEDEFİ VE YOL AÇTIĞI SORUNLAR

3.3.1. Kameralizm'in Hedefi

Kameralizme göre güçlü bir ekonomik yapı güçlü bir devlet politikası ile olurdu, ancak bu güçlü devletin kendini dış dünyaya karşı koruyacak güçlü bir ordusu, bu güçlü ordunun ihtiyaçlarını karşılayacak etkin bir vergilendirme, vergilerin düzenli bir şekilde toplanması için iyi örgütlenmiş bürokrasi ve bu bürokrasi için de iyi bir eğitim sürecinden geçmiş memurlar gerekliydi. Bir yönetim kültürü olarak kameralizm güçlü bir ekonomiye sahip olmak için güçlü bir merkezi otorite kurmak yanında güçlü bir orta sınıf oluşturmuş ve kilisenin siyasi, sosyal, ekonomik alanda etkisini kırarak güçlü bir orta sınıf ortaya çıkarmak için gerekli olan eğitimin eğitimde birlik politikasıyla olacağını savunmuş ve laik bir eğitim sistemi (Hocaoğlu, 1997:3) ortaya koymuştur.

3.3.2. Kameralizm'in Yol Açtığı Sorunlar

Kameralizm; güçlü bir devletin yönetim bilgisi olarak tüm hedef ve politikalarını güçlü bir merkezi devlet kurmaya yöneltmiştir. Dağınık halde bulunan Alman halklarını bir arada toplama düşüncesi, ulus devletlerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Merkantilizm ile birlikte sanayileşmenin devletlere kattığı ekonomik gücü keşfeden Kameralistler, güçlü bir merkezi idare için gerekli olan

kuvvetli bir orta sınıf gerekli görüyorlardı, bu orta sınıf ulus kavramına yeni bir yaklaşım getirdi ve ulus üzerine temellenmiş olan ulus devletler ortaya çıkmaya başladı (Hocaoğlu, 1997:3).

Orta Çağ'a ait kurum ve müesseseler ortadan kalkmadıkça merkezi otorite bağımsız olamayacak ve egemenlik tek bir elde toplanamayacaktı. Kilise, Orta Çağ boyunca siyasi, ekonomik ve sosyal alanda çok önemli bir güce sahipti dolayısı ile merkezi otorite Orta Çağ boyunca kilise ile paylaşılmıştır. Ancak Orta Çağ'a ait her şeyi kaldırmak amacıyla olan kameralizm, Kilise karşıtı bir duruş sergilemiştir. Güçlü bir merkezi devlet kurarak kilisenin baskıcı gücünü ortadan kaldırmak isteyen kameralistler "Avrupalı dünyevileşme'nin önünü açmış ve Laisizm'e yol açmıştır (Hocaoğlu,1997:4).

Ulus devletlerin ortaya çıkması, sanayileşmenin artması ve kilisenin etkisinin kırılması ile Laisimz'in yolunun açılmasının yanında kameralizm, aydın despotizmi kavramını meşrulaştırmış ve toplumsal değişimi yukarıdan aşağıya "tepeden inme" olarak gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Toplumsal değişimde etkin olan devlet seyirci olan ise halktır, devletin yönetim gücünü elinde bulunduran elitler, bir "elitist" dayatma hakkına sahip olarak halkı yönetilmeye mâhkum bir kitle olarak görüp yönetimi devletten halka emir-itaat ilişkisi şeklinde gerçekleştirmeye çalışmışlardır (Hocaoğlu,1997:4).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMERALİZM VE OSMANLI DEVLETİ

Osmanlı Devleti'nde Duraklama yılları ile beraber askeri, idari ve siyasi anlamda bir takım reformların yapılması gerektiği fikri ortaya çıktı. Batı ile olan ilişkilerinde mesafeli tavrını sürdüren Osmanlı, devletin eski güçlü günlerine geri dönebilmesi için Batı'daki gelişmeleri yakından takip etti. Çünkü Orta Çağ'ın bitmesi ile birlikte Batı'da siyasi, askeri ve ekonomik anlamda bir ilerleme vardı. Merkantilist politikaların etkisiyle Avrupa'da merkezi otoritesi güçlü modern ulus devlet anlayışı ortaya çıktı. Güçlü bir ekonomik sistem güçlü merkezi yönetici devletlerin oluşumunu hızlandırdı. Osmanlı Devleti, yıllarca mesafeli tavrını sürdürdüğü Batı'ya karşı duruşunu değiştirerek, devletin bekası sağlamak, eski güçlü günlerini yeniden yaşamak adına askeri anlamda batılılaşma politikasını benimsemeye başladı. Batı'daki gelişmeleri takip edebilmek için yurt dışına elçiler gönderildi ve bu elçiler yazdıkları mektup ve sefaretnamelerde orada yaptıkları gözlemlerini paylaşarak yapılacak reformların zeminini oluşturdular. Kameralizmin Osmanlı Devleti ile tanışması yurt dışına gönderilen elçilerin oradan gözlemlediklerini aktarmaları neticesinde oldu. Çünkü kameralizm uygulandığı ülkelerde bütünleştirici, merkezi otoriteyi güçlendiren bir özellik gösteriyordu. Osmanlı Devleti için kameralizm bu özellikleri açısından uygulanabilir bir politikaydı. Çünkü devletin o dönem için ihtiyacı olan şey güçlü bir merkezi otorite etrafında bütünleşmiş bir devlet anlayışıydı. Çalışmamızın bu bölümünde Osmanlı'daki batılılaşma çabaları, Osmanlı-Almanya ilişkileri ve kameralizmin Osmanlı Devleti'ne girişi üzerinde durulacaktır.

1. BATILILAŞMA VE OSMANLI DEVLETİ

Avrupa’da Rönesans, Reform ve Aydınlanma ile birlikte siyasal ve ekonomik anlamda birçok değişiklik meydana gelmiş. Kilisenin yönetimler üzerindeki mutlak otoritesi sorgulanmış ve yeni yönetim tarzları ortaya çıkmaya başlamıştı. Ancak Avrupa’da başlayan bu yeni dönemin kırılma noktasını ekonomi oluşturmaktaydı. Yeni kıtaların keşfi zaten belirli sınırlarla çizilmiş devlet özelliği göstermeyen ülkeler için rekabeti beraberinde getirmiş, ekonomik güç kazanma arzusu, siyasi mücadeleleri beraberinde getirmişti. Rönesans ve Reform hareketleriyle Avrupa ülkelerinde, siyasi ve ekonomik güç elde etme mücadelesiyle güçlü ordulara sahip olmak çabasıyla iç çatışmalar yaşandı. İngiltere’de başlayan yeni ekonomik politikalar kısa sürede diğer ülkelerde de farklı uygulama şekillerinde olsa dahi kendini hissettirmişti. Gerek coğrafik yapısından gerekse de yönetim biçimleri bakımından Avrupa ülkeleri birbirlerine benzemektedir ve bir ülkede meydana gelen siyasi ya da ekonomik bir değişiklik diğer ülkeleri de etkilemekteydi.

Avrupa’da Orta Çağ boyunca yaşanan siyasi ve ekonomik çalkantılar Rönesans ve Reform hareketleriyle zirve noktasına ulaşmışken Osmanlı Devleti Avrupalı devletlere olan mesafeli tavrını mutlak cihette sürdürmeye devam etmişti. Her ne kadar da Orta Çağ Avrupa için siyasi mücadele ve ekonomik rant çabası içinde geçse de Aydınlanma düşüncesi ile birlikte bir çok gelişme olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti’nin Batı’ya dolayısıyla da Avrupa(lı)ya bakış açısı sabit kalmış Batı’daki birçok yenilik dikkate alınmamıştır. Çünkü Osmanlı, siyasi, idari, ekonomik anlamda muhafazakâr bir yapıya sahipti ve bu yapısının gereğince Avrupalı devletlerden kendini sürekli üstün görmüştü. 17.yüzyılda Osmanlı Devleti Batı karşısında ilk defa yenilgi ve toprak kaybına uğramıştı ve bu durumda devlet adamları ve fikir adamları imparatorluğun Batı karşısında geri kaldığının idrakine varmışlardır (Taş,2002:1).Kaybedilen savaşlar ve ardından imzalanan ağır şartlar içeren antlaşmalar kaybedilen yeni yerler anlamına gelmekteydi. Lale devri ile birlikte kültürel anlamda batılılaşma kendini göstermiş ancak bu batılılaşma modeli devletin eski gücünü kazandırmak yerine yeni bir çatışmanın eşiğine getirmiştir. Lale devrinde yapılan yenilikler devletin ihtiyacı olan gücü geri getirmekten ziyade

yöneticilerin bu devirde zevk ve eğlenceye olan meraklarını arttırmış ve halkın devlete olan bağlılığını azaltmıştır. Patrona Halil İsyanı ile bu devir sona ermiş ve bu tarz batılılaşmanın devlete verdiği zararlar üzerine düşünülmüştür. Padişahlar tarafından devletin içinde bulunduğu durum ve gidişat ile ilgili araştırma şeklinde risaleler hazırlanmıştır. Karlofça Antlaşması ile birlikte imparatorluğun zaten uzun bir süredir içinde bulunduğu duraklama süreci kendini daha fazla hissettirdi. Tahta çıkış kurallarının değiştirilmesi ile birlikte etkili padişahların eksikliği ve bu padişahların değişen savaş şartları karşısındaki klasik tutumu duraksama dönemini çöküş dönemine doğru götürmüş bu dönem Osmanlı İmparatorluğu adına reform çabalarıyla geçecek bir dönem halini almıştı. Aslında İmparatorluğu bir çöküşün eşiğine getiren şey bir birbirine bağlı, birinin bir diğerini kaçınılmaz kıldığı unsurlardan kaynaklanmaktaydı; padişahların yetiştiriliş tarzı yönetimde bir zafiyet meydana getirirken yönetimdeki zafiyet siyasi ve ekonomik politikalarda sıkıntılar meydana getirmekteydi. Uzun yıllar boyunca Batı'ya ve batılılaşmaya hep mesafesini sürdüren Osmanlı yaşanan toprak kayıpları ve mağlubiyetler ile Batı'nın askeri üstünlüğünün altındaki sebeplerin üzerine gidilmişti. Osmanlı Devlet adamları 17.yüzyılın sonlarına doğru imparatorluğun yönetimde birçok eksiklikleri bulunduğunu fark etmiş, her bir toprak kaybını felaket olarak değerlendirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin batılılaşma siyasetinin temelinde Türk devletinin Batı karşısındaki yenilmesi ve devamı gerilemesi yatmaktadır (Taş:2002:88). Batılılaşma çabaları Osmanlı'nın gerilemesi ile doğru bir oranda seyir izlemiş, Batı'nın üstünlüğünü düzenli ordularına ve silahlarına bağlanmıştır. Osmanlılar, kendi uygarlıklarını Batı'ninkinden her zaman üstün tutmuşlardır. Ancak gerileme döneminin başlaması ile birlikte devletin niçin gerilediği sorusu önce devlet sisteminin bozulduğu söylenerek cevaplanmaya çalışılsa da daha sonra bu sorunun asıl cevabının Batı'nın askeri anlamda gösterdiği gelişmeler olduğu fark edilmiştir (Mardin,2012:10).Yapılan askeri reformlar savaşlarda yenilgilerin önüne geçmemişti çünkü duraklama ve gerileme süreci sadece devletin isimlendirdiği gibi askeri alandaki zafiyetlerden kaynaklanmıyordu, İmparatorluğun bir çok kurumunda iç işleyişte yaşanan sıkıntılar vardı ve bu sıkıntıların büyük bir kısmı liyakat usulüne göre başa getirilmeyen yöneticilerden kaynaklanmaktaydı. Askeri anlamda yapılan yenilikler gerilemenin önüne geçemeyince batılılaşma düşüncesinin boyutu farklı bir

seyir kazanmış ve düşünce alanında da batılılaşmak gereğine inanılmıştır. Daimi elçilikler kurularak Batı'daki gelişmeler yakından takip edilmeye çalışılmış, bu takip ile beraber gönderilen elçiler oradaki hayat tarzını daha üstün bulmuş “Batı ve öteki” düşüncesinin temellerini atan yeni bir sınıf ortaya çıkmaya başlamıştır.

Batılılaşma çabası kendi aktörlerini yaratmış bürokrasi ise bu aktörlerin bir ilham kaynağı haline gelmişti. Osmanlı'da batılılaşma çabasını Batı'nın karşısındaki siyasi konumunu biraz da olsa şekillendirdikten sonra batılılaşma sürecinde alınan kararlar, gerçekleştirilen politikalar ve Osmanlı Devleti'ni askeri ve siyasi anlamda bir Batılı devlet olmaya zorlayan dönem şartlarına değinmek faydalı olacaktır.

1.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE BATI ETKİSİ

Osmanlı Devleti'nde modernleşme çabaları her ne kadar Tanzimat Fermanı'na dayandırılrsa da aslında batılılaşma çabaları devletin duraklama ve gerileme tarihi kadar eskidir. Yükselme dönemindeki kendini Batı'dan üstün görme tavrı yerini askeri ve siyasi anlamda Batılı gibi olma düşüncesine bırakmıştır (Lewis,2004,42). Osmanlı Devleti yükselme döneminin sonuna kadar kendini Batı'dan üstün görmüş ve Batılı anlamda yenilikleri dikkate almamıştır. Osmanlı Devleti'nin klasik yapısı her ne kadar modernleşme ve onun getirdiği kapitalizm karşısında direnmeye çalışsa da bu süreçte Batı'nın etkisine girmesi kaçınılmaz bir hal almıştır (Hülür,Akça:2013,312).

Batı'da meydana gelen siyasi ve ekonomik değişimler Batı'nın kendisi dışında toplumları da etkilemiş ve gelenekselliğin zorunlu dönüşümünü meydana getirmiştir. Siyasi anlamda değişimler ekonomik değişimleri zorunlu kılmış ve daha merkeziyetçi bir yönetim anlayışı olgusu ortaya çıkmıştır. Batılı devletlerin modernleşme süreci ekonomik çıkarların korunması ve daha fazla pazar arayışı dolayısı ile güçlü bir ordu oluşturma şeklinde meydana gelmiştir. Yani siyasi anlamdaki her adım ekonomik amaçlarla atılmış, merkezden yönetim anlayışı benimsenmiş daha güçlü devlet için güçlü bir orduya sahip olma çabası modernleşmenin temelini oluşturmuştur. Modernleşme süreci kaçınılmaz olarak

eskinin başka bir deyimle gelenekselliğin dönüşümünü zorunlu kılarak modern devletlerin ortaya çıkmasına hız kazandırmış, siyasi ve ekonomik anlamda gelenekselliğin yaşandığı devletler de bu dönüşüme uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki toprak kayıpları, siyasi ve sosyal anlamda yaşadığı sorunlar Batı'nın modernleşmesi ile eş zamanlıdır. Son dönem savaşlarda alınan yenilgiler ve ağır şartlar içeren anlaşmalar fetih ideolojisi ile hareket eden Osmanlı Devleti'nin politikalarında değişiklik yapması ve siyasal biçiminin değişmesi gerektiği fikrini ortaya koymuştur.

Lale Devri boyunca sosyal ve kültürel anlamda Batılı gibi olma çabası artmış ancak çok fazla sorun yaşamıştır. Osmanlı Devleti'nde Batılı gibi olma çabası kendini duraklama yıllarında göstermiş ve Tanzimat ile birlikte zirve noktasına ulaşmıştır. 16.ve 17.yüzyıllarda Batı'nın siyasi ve ekonomik anlamda güç kazanması yeni ticaret yollarını keşfetmesi, Osmanlı Devleti'ne karşı güç kazanması ve Osmanlı Devleti'nin duraklama yıllarıyla beraber toprak kayıplarının da artması Batı'nın üstünlüğünü kabul etmesiyle sonuçlanmıştır. Nitelikli devlet adamlarının yetişmemesi yönetimde bir zafiyete yol açmış, bürokrasideki yozlaşma, iltimas ve kayırmacılık artmış ordudan yönetime devletin her kademesinde bir iç huzursuzluk baş göstermiştir. Toprak kayıplarının artmasıyla beraber ekonomik sıkıntılar baş göstermiş ve artık devlet Merkantilist düzenin büyük ölçüde yer edindiği Batı karşısında güç gösterememeye başlamıştır. Siyasi ve ekonomik anlamda gittikçe güçsüzleşen Batılı anlamda politikalarla var olan düzeni değiştirmeye çalışmıştır. Osmanlı'da batılılaşma anlayışı her zaman Batı'nın teknolojisini almak kültürünü ise reddetmek olmuştur ancak bu durum zamanla kapitalizmin siyasi sacayağı olan aşırı bürokratikleşmeye sebep olmuş, Batılı yönetim kültürü Osmanlı Devleti'nde kısa sürede kendini hissettirmiştir. Batılılaşma, Osmanlı Devleti'nde Batı'nın teknolojisini alıp kültürüne mesafeli durmak şeklinde algılanmış ve Batılı anlamda kültürel dönüşüm gereksiz görülmüştür. Ancak her ne kadar kültürel anlamda dönüşüm gereksiz görülse de Batı'nın yönetim ve yaşam kültürü ister istemez Osmanlı Devleti'nde kendini hissettirmiş, bürokratikleşme ve dolayısı ile aşırı merkezileşme artmış yeni yönetim anlayışının getirdiği yeni bir yönetici zümre ortaya çıkmıştır.

1.2. 18.YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ

Orta Çağ'ın bitmesi ile beraber Batılı devletler ekonomik ve siyasi anlamda güç kazanmış ve dış dünyaya karşı Orta Çağ'daki iç savaş portresinin aksine birlikte güçlü bir Batı resmi çizmeye başlamışlardır.16.yüzyıldan itibaren Avrupa devletleri özellikle yeni bir devlet anlayışı olan ulus devletlerin ortaya çıkması ile birlikte Osmanlı Devleti Batı'ya karşı eski gücünü koruyamaz hale gelmiş, Batılı devletler askeri teknolojik ve ekonomik anlamda Osmanlı Devleti'ni geçmiştir (Zürcher,2008:40). Yükselme dönemi ile beraber sınırlarını gittikçe genişleten Osmanlı Devleti için fethedilen toprakların genişliği ne kadar güçlü olduğunu kanıtlaya da yönetimin uzak topraklara etki edememesi ve idarede karşılaşılan sorunlar kendini 17. ve 18 yüzyıllarda daha çok hissettirerek artmıştır. Avusturya, Lehistan, Rusya, Venedik ve Malta devletlerinin ittifakıyla oluşturulan birliğe karşı Viyana'da alınan yenilgi Batılı devletlerin Türkleri Avrupa'nın dışına atma umutlarını arttırmıştır, çünkü 16 yıl süren savaşta ve sonrasında alınan yenilgide devletin ekonomik yapısı bozulmuş 4 tane padişah değişmiş ve ordu ciddi anlamda yıpranmıştır. Mağlup olan Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kalmış bu durum diğer siyasi tavizleri beraberinde getirmiştir. Savaş kadar imzalanan Karlofça Antlaşması (1699) da Osmanlı Devleti için bir ilk arz etmiştir. Çünkü Osmanlı Devleti bu antlaşma ile ilk kez toprak kaybetmiş, Avrupa'dan geri çekilmeye başlamış ve Batı'nın askeri gücünü kabul etmiştir. Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti Avrupa savaşlarında ve politikasında artık büyük devlet olma sıfatını kaybetmiş, diplomatik gücünü yitirmiş ve artık Avrupa devletlerinin birbirleriyle çarpıştığı diplomasi mekanizmasında sadece onların amaçlarına göre itilen ya da tutulan bir araç haline gelmiştir (Berkes,202:41).

Osmanlı Devleti Avrupalı devletleri karşı eski gücünü kaybettiğinden Karlofça Antlaşması ile bir barış politikası benimsemeye başlamıştır. 1716'ya kadar süren barış politikası Avusturyalıların Belgrat'ı alması, diğer Avrupalı devletlerinde müdahil olması ile yeni bir savaş başladı II. Mustafa'nın tahttan indirilmesi ile yerine getirilen III. Ahmet barış politikası izlemeye devam etse de Avusturyalıların savaş açmasına engel olamamıştır. Avusturyalılar ile yapılan savaş sonrasında imzalanan

Pasarofça Antlaşması (1718) ile 25 yıl sürecek olan bir barış sözleşmesi niteliğini taşımıştır. Ancak bu barış süreci ara ara kesintiye uğramış Avusturya, Fransa ve Rusya devletlerinin çıkarları yüzünden Osmanlı Devleti'ni yıkıma götürecek bir dizi savaşla devam etmiştir.

Osmanlı Devleti kuruluş esası olarak genişleme ve fetih politikası üzerine kurulan bir devlettir ancak duraklama ve gerileme yıllarında yaşanan gelişmeler devletin genişlemesini engellemiş, devletin yapısına ve iç düzeninin niteliğine de şekil vermiştir (Akşin,2011:57) Karlofça ve Pasarofça Antlaşmaları devletin Batı'ya doğru genişlemesinin sınırı olmuş ve uzun yıllar barışı korumak çabasıyla hareket etmesini gerektirmiştir. 18. yüzyılda Osmanlı Devleti Avrupa'ya ve Avrupalılara tepeden bakmayı bırakmış Avrupa'ya gönderilen diplomatlarla Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmeye çalışmışlardır. 18.yüzyıl Osmanlı Devleti'nin hem Batılı devletler ile hem de Rus imparatorluğu ile savaşların ve ağır şartlı anlaşmaların yaşandığı yüzyıl olmuştur. 1768-1774 yılları arasında Rusya ile yapılan savaş ve alınan yenilgi Osmanlı Devleti için bir dönüm noktası olmuştur. 1739'da imzalanan Belgrat anlaşmasından sonra 1768 de Ruslar ile yapılacak savaşa kadar Osmanlı tarihinde bir ilk olma özelliği taşıyan 30 yıl süreyle bir barış dönemi yaşanmıştır. Barış politikası 18. yüzyıl başından beri siyasi görüş olarak devletin bir politikası olmuştu çünkü Osmanlı Devleti aynı anda birden çok devletle savaş içinde olacak kadar güçlü bir orduya ve donanıma sahip değildi. Kuruluşundan beri fetih politikasıyla hareket eden devlet artık savaş yoluyla genişlemek yerine diplomasi yoluyla var olan topraklarını korumayı ve Avrupalı devletlerle iyi geçinip barış durumunu korumayı amaçlıyordu (Akşin.2011:65).

Osmanlı Devleti barış siyasetinin sonucu olarak Avrupa'da yaşananlara uzun bir süre seyirci kalmıştır. 1768 yılında Doğu Avrupa'da yaşanan bir gerginlik sırasında Rusya'nın Polonya'ya asker göndermesi Osmanlı'yı tedirgin etmiş, uzun süren barış döneminden dolayı hazineleri dolu olan ve 30 yıl önceki Belgrat Antlaşması'ndaki başarılı günlerini özleyen Osmanlı Devleti Rusya'yı sert bir nota ile uyarmıştır. Ordusuna güvenen Osmanlı Devleti, Rusya'nın geri çekilmeyi reddetmesi sonucunda savaşa tutuşmuştur. Bu savaş sonucunda Osmanlı ordusu ve donanması büyük bir bozguna uğratıldı. Osmanlı tarihinin en ağır antlaşmalarından birini imzaladı. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin

içte yaşadığı çelişkiler su yüzüne çıkmış, devletin ne kadar güçsüz duruma düştüğü görülmüştür. Osmanlı Devleti'nde daha önceden de Avrupa'yı örnek alarak bazı askeri düzenlemelere gidiliyordu fakat Avrupa'dan gelen kişilere güven duyulmadığından bu girişimlerden pek bir sonuç alınamamıştı. Alınan bu ağır yenilgi Osmanlı'nın Avrupaî tarzdaki yeniliklere ihtiyacı olduğunu anlamasına sebep olmuştur. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile birlikte Kırım'ın bağımsızlığı tanınmış Rusya'ya Karadeniz kıyısında Dinyeper ve Boğ nehirleri arasında güvenilir bir tutunma noktası sağlanmış ve Rus gemilerine Karadeniz'de serbest dolaşım hakkı verilmiştir. Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı Devleti; Dünya üstündeki sayılı devletlerden olma özelliğini kaybetmiş, uluslararası saygınlığını yitirmiş, Ruslara Karadeniz'de azımsanmayacak kapitülasyon verilmiş ve artık Avrupalıların “hasta adam” olarak hitap ettiği bir devlet konumuna gelmiştir. Küçük Kaynarca Antlaşması ile birlikte devlet içinde bir süredir yaşanan iç çelişkiler su yüzüne çıkmıştır, savaş boyunca vergi toplayıp asker toplama için ayanlardan yardım isteyen devlet ayanlara taviz vermek zorunda kalmıştır (Akşin,2011:70). Ruslarla savaşa girene kadar Osmanlı ordu ve donanması uzun süreden beri hareketsiz kaldığı için bir başarı sağlayamamıştır. 1739 Belgrat Antlaşması ile birlikte diplomatik ilişkilerle barışı sürdürebileceğine inanan Osmanlı Devleti Küçük Kaynarca Antlaşması ile birlikte bu umudunu yitirmiştir. Savaşlarda alınan yenilgiler Avrupa bilgisi ve teknolojisine dayanan yeniliklerin kaçınılmaz olduğunu göstermiştir.1768-1774 yılları arasında Ruslar ile yapılan savaş hem dışarı ya karşı hem de içeride devletin zafiyetlerini açıkça ortaya koymuştur. 18.yüzyılda Osmanlı Devleti'nin dışı karşı bakış açısının değişmesi (barışçı siyaset politikası benimsemesi) devletin iç düzeninde de bir çözülmeye sebep olmuş devletin bir çok kademesinde iç sorunlar yaşanmış merkezi otoriteden uzaklaşmış (Akşin,2011:65).

Yaşanan savaşlar, Avrupalı devletlerin yanı sıra Rusya'nın giderek güç kazanması, imzalanan antlaşmalar ve kaybedilen topraklar devlet için bir gerçeği ortaya koydu, bu gerçeğin adının önce eski güçlü günlere geri dönmek için eski müesseseleri yeniden yapılandırmak olsa da aslında tam manasıyla Batı yöntemlerini alma yani batılılaşmak olduğu sonradan kabul edilmiştir. Alınan başarısız sonuçlar “eski düzen” e dönmenin devletin kurtuluşuna bir çözüm getirmeyeceğini göstermiş, Batı'nın askeri gücünün ve teknolojisinin alınmasıyla eskiden yeniye doğru geçişin

sağlanabileceği fikri kendini hissettirmiş. 18. yüzyılda başlayan ve devletin düştüğü bunalımı Batılı devlet yapısını örnek alarak gidermeyi amaçlayan siyasetin yarattığı, giderek etkisi derinleşen tarihsel süreç batılılaşma kavramıyla vücut bulmuştur. Osmanlı siyasal tarihinde birbiriyle ilişkili iki ana temel vardır; iç siyasi düzende hükümdarın, güçlü merkezi otorite, dış siyasal ilişkilerde devletin askeri gücüne dayanan genişleme geleneği, fetih politikası. Osmanlı İmparatorluğu'nun çekirdeği bir akıncı toplumdur; bu savaşçı çekirdekten çıkan devlet yapısı şekillendikçe devlet kurumlarının askeri niteliği önde gelmiş, genişleme siyaseti sürdürülmüştür. Devlet; içinde savaşçıların, askerlerin, rolü o derece önemlidir ki, toplumun ilk ve en köklü bölünmesi askerî olanlar ile olmayanlar arasındaydı. Tabii bunda güç sahibi 'olmanın da etkisi göz ardı edilemez. Aslında askerî terimi Osmanlı Devleti kurumları ile ilgili, devlete hizmet eden ve bunun karşılığında dirlik, geçinme, alan bütün görevlileri kapsıyordu. Osmanlı Devleti'nde asker devlet anlamına geliyordu. Akıncı toplumundan devlete geçişte en büyük ve en önemli gelişme toplumun başındaki beyin rütbesinin yükselmesi ile hükümdarlığa, padişahlığa geçişle yaşanmıştı. Devlet düzeninin sağlanması da her sözü kanun olan padişahın otoritesini korumasına bağlıydı. Devletin düzenli ordusu dışı genişlemede ve dış siyasette çok etkili bir kurum haline geldi. Buna karşın Osmanlı Devleti'nin ve toplumunun daha 1600 yıllarında geçirdiği sarsıntılardan, çağın gerisinde kalındığının anlaşılmasından, toplumsal düzende, hukukta çatlama meydana gelmesinden sonra oluşan değişim rüzgârı 18. yüzyılda karşımıza çok farklı bir imparatorluk çıkarmıştı. Osmanlı Devleti baş edemeye başladığı Avrupa'nın karşısında tutunabilmek için Avrupalılardan daha çok şey öğrenmeye Avrupa kurumlarını taklit etmeye batılılaşmaya başlamıştır.

Orta Çağ ekonomik ve siyasi anlamda eski olan her şeyi değiştirmiş, "güçlü ekonomi güçlü bir siyasetle olur" politikası ortaya çıkmaya başlamıştır. Toprakların geniş olması Osmanlı Devleti için her anlamda yenilenip güçlenen Batı karşısında 18. yüzyıl için bir sorun teşkil etmiştir. Merkezden yönetim sisteminin olduğu Osmanlı Devleti için taşrayı yönetmek güçleşmiş Batı karşısında zafiyet meydana getirmiştir. Merkez- taşra arasındaki yönetim zafiyeti Padişahın mutlak otoritesini etkilemiş ve bu durum neticesinde Sened-i İttifak'ı beraberinde getirmiştir. 18. yüzyılda Osmanlı Devleti için iki ana sorun vardı; birincisi merkezi otoritenin

güçsüzleşmeye başlaması ikincisi ise askeri anlamda dışarıya karşı güçsüzleşme. Artık devlet için ne padişahın mutlak gücünden söz etmek mümkündü ne de dışa dönük genişleme siyasetinden 18.yüzyılda Osmanlı Devleti her zaman mesafeli durmaya çalıştığı hatta kendini her anlamda üstün tuttuğu Batı karşısındaki halini değiştirmek zorunda kalmış ve batılılaşma “Avrupalılaşma” (Akşin,2011:64) çabasına girmiştir.

1.3. ISLAHAT HAREKETLERİNİN BAŞLAMASI

Osmanlı Devleti’nde batılılaşma hareketlerinin Tanzimat Fermanı ile başlamış olduğu kabul edilse dahi batılılaşmaya yönelik yapılan ıslahat hareketleri Tanzimat’tan önce devletin iç ve dış siyasetteki zafiyetlerini giderebilmek adına yapılmaya başlanmıştır. Fetih politikasıyla hareket eden devlet niçin uzunca yıllar var olan topraklarını korumak ve diplomasi ile var olan barışı korumayı amaçlar hale gelmiştir? Devletin tamamen yıkılışının öncesindeki yüzyıl sürekli bir biçimde “neden eski gücünün olmadığı “sorusunun cevabını bulmak amacıyla geçmiştir. Aslında duraklamanın ve sonrasında devletin içine düştüğü yıkılış sürecinin birden çok sebebi vardı ve devlet adamlarını ıslaha fikrine yönlendiren bu sebepler silsilesiydi.

Her zaman bir devletin sürekli yükselişi ve güçlenmesi başka bir devletin güçsüzleşmesi anlamına gelmemektedir ancak Orta Çağ’ın bitimiyle Batılı devletlerin siyasi, ekonomik ve askeri anlamda güçlenmesi hukuksal, iktisadi ve siyasi anlamda oluşumunu tamamlamamış geleneksel yönetimlerin hala yaşam sürdüğü eski dünya düzeni için durumu farklı kılmıştır. Osmanlı Devleti Avrupa’daki gelişmeler yakından takip etmemiş kendi kültürünü üstün görme zihniyeti ile Avrupa’daki gelişmelere mesafeli durmaya gayret etmiştir. 17.yüzyılda Avrupa’da İngiltere’nin öncülüğünde başlayan merkantilist politikalar ile Osmanlı’nın aleyhine güç odakları oluşmuştur. Devletin toprakları merkezden yönetilemeyecek kadar genişlemiş ve yönetimde bir takım sıkıntılar baş göstermeye başlamıştı. Yönetimde meydana gelen aksaklıklar, merkezi otoritenin taşraya nüfuz edememesi ve taşrada yöneticilerin kötü yönetimi etkili padişahların tahta çıkmasını engelleyen bir

yetiştirilme ve seçme sisteminden kaynaklanmıştır (Lewis,2007:23).Devletteki çöküntü tüm kurumları etkilemiş bürokratik, dini bütün kurumlar etkilenmiş, işe alma, yetiştirme ve yükselme yöntemleri liyakat usulüne göre yapılmadığından devletin bir çok organında kayırmacılık ve rüşvet baş göstermiştir. 16. ve 17. yüzyılda yönetimde baş gösteren bu sıkıntılar uzun döneme yansımış, 18.yüzyıla ulaştığında ise devletin birçok kurumunda ıslahatı kaçınılmaz hale getirmiştir. Batı'nın siyasi ve teknolojik anlamda güçlenmesi buna bağlı olarak Osmanlı'nın güç kaybetmesi rekabeti güçleştirmiş, kuruluşundan beri fetih politikasıyla hareket eden devlet var olan sınırlarını korumak adına barış politikası benimsemek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti, 1683-1699 yılları arasında Avrupalı Hıristiyan devletlerin meydana getirdiği "Mukaddes ittifakla" yaptığı savaşı kaybetmiştir. Bu harplerin neticeleri Osmanlı Devlet ve millet hayatında derin tesirler meydana getirmiştir. 18.yüzyıla gelindiğinde ilerlemeler ve fetihler durmuş ve siyasi, medeni ve teknik alandaki üstünlükler Avrupa'ya kaptırılmıştır. Ticaret yollarının değişmesi, yeni icatlar, teknik alanlardaki atılımlar, fikir ve eğitim sahalarındaki gelişmelerin neticeleri olarak Avrupalılar ilerlemişler ve gelişmişlerdir (Karagöz,1995:173).

18.yüzyılda III.Ahmet (1703-1730) ile birlikte devletin eski gücüne kavuşması için sınırların güvenliği, askeri, idari, içtimai alanlarda birçok yenilik yapılmıştır. Bu dönemde yapılan ıslahatlar askeri alanlarda yapılmış ve yapılan diğer ıslahatlarda devletin eski askeri gücünü kazandırmak için yapılan ıslahatlar olmuştur; yani ıslahatların esas amacı orduyu güçlendirmektir. 18.yüzyıl Osmanlı'nın garpa yönelişi (Uzunçarşılı,1982;6) olarak nitelendirilen yüzyıl olmuştur. Ancak batılılaşma hareketlerinin hemen hemen hiç biri halkın bir talebi neticesinde meydana gelmemiştir. Devletin içine düştüğü çöküntüden kurtarmak için çare önce eski güçlü günlere geri dönmekte arandı ancak 1699 Karlofça Antlaşması ile devletin kurtuluşunun eski, geleneksel uygulamalara geri dönmekle değil Batılı anlamda değişikliklerin yapılmasıyla mümkün olacağı anlaşılmıştır.1730 Patrona Halil isyanıyla biten III.Ahmet döneminde bir çok ıslahat yarıda kalmıştı Sultan I.Mahmut (1730-1754) batılılaşma hareketlerini kaldığı yerden devam ettirmeye çalışmıştır.Sultan askeri anlamda yapılacak ıslahatlara yardım etmesi için Avusturya ve Fransa ordularında görev yapmış olan Comte de Boneval isimli Fransız kökenli bir komutan getirilmiştir.Daha sonra Humbaracı Ahmet adını alan komutan,

Padişah'a sunduğu raporda, ıslahatları gerçekleştirmeden önce ıslahatların nasıl yapılacağı konusunda padişaha tavsiyelerde bulunmuştur. Humbaracı Ahmet padişaha sunduğu raporda "artık cesaret ve kahramanlığın bu çağda yetmeyeceği çağdaş askerlikte eğitim ve disiplinin, asker maaşlarının düzenli ödenmesinin önemli bir iş olduğunun, yapılması gereken yenilikler için Fransız ve Alman ordu koşulları, bunların asker toplama yöntemleri eğitim yöntemlerinin uygulanması gerektiğini" savunmuştur (Berkes,2011:65).

İstanbul'da "Hendesehane" adında askeri fen ve tatbikat okulu açılmış top dökümhanesi, baruthane ve tüfek fabrikası kurulmuştur. Sultan III. Osman'dan sonra tahta çıkan III.Mustafa (1757-1774) Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmiş Alman kralı II.Friedrich ile yakın temaslar kurmuş,Almanya'daki gelişme ve ilerlemeleri takip etmesi için elçi göndermiştir.Almanya'ya elçi olarak gönderilen Ahmet Resmi Efendi padişaha sunduğu sefaretnamesinde Alman kralının görüşlerini sunmuştur.Krala göre devletin bekasını ve gücünü koruması için daimi ve güçlü bir ordu, bu ordunun finansmanını karşılayacak güçlü ve dolu bir hazine olması gerekmektedir. Almanya'nın yönetimi hakkındaki bilgiler, II.Friedrich'in yönetim tarzının, Almanya'daki kurumların ve yönetim şeklinin Osmanlı Devleti'ne tanıtılmasında Ahmet Resmi Efendi ve Azmî Efendinin gözlemlerinin büyük rolü vardı(Korkut,2007:95). Ahmet Resmi Efendi II.Friedrich ve politikalarını yakından takip etmiş,gözü kara planlama ve hırsı sayesinde başarılı olan bir hükümdar olarak değerlendirmektedir, Ahmet Azmî Efendi ise daha çok kurumların işleyişi üzerinde gözlemlerde bulunmuştur(Korkut,2007:96). III.Mustafa döneminden kalan ıslahat fikri I.Abdülhamit(1774-1789) ile devam etmiştir. I.Abdülhamit bir yandan güçlü ve çağdaş bir ordu kurmak adına III.Mustafa'nın izini takip etmiş diğer yandan da eskinin ıslah çalışmalarına başlamıştır.Yeniçeri ve sipahilerin askeri anlamda Avrupai eğitim alması yeni savaş taktikleri ve silahların kullanılması I. Abdülhamit döneminde olmuştur.

18.yüzyıla gelindiğinde Avrupa ile Osmanlı Devleti arasında azımsanmayacak kadar büyük farklılık vardı. Merkantilist politikaların etkisiyle ekonomik olarak güçlenmiş bu gücünü sürdürebilmek adına daha güçlü ordular kurmuştur. Avrupa'nın askeri anlamda güçlenmesi savaş koşullarını değiştirmiş, geleneksel bir ordu düzenine sahip olan Osmanlı Devleti Avrupa karşısında direnç

gösteremez hale gelmiştir. Devletin askeri anlamdaki zayıflığını iç siyasal sıkıntılar da bütünlemiş ve artık ıslahat fikri devlet adamları için kaçınılmaz hale gelmiştir. Lale Devri ile başlayan batılılaşma süreci önce bir özenti iken savaş koşullarının değişmesi, devletin dış güçlere karşı zayıf düşmesi, içte siyasal ve ekonomik sorunlar yaşaması ile adeta bir ihtiyaç olarak görülmüştür. Tahta çıkan her padişah yenilikleri bir adım ileri taşımaya çalışmış Avrupa'ya gönderilen elçilerin izlenimleri ile Avrupai anlamda ıslahatlara ağırlık vermiştir. Ordunun önemli bir kısmını oluşturan yeniçerilerde bozulma başlamış ve bir süre sonra yeniçerilik demek devlet düşmanlığı, hükümet karşıtlığı demek anlamına gelmekteydi (Berkes,2011:77) Merkezi otorite güç kaybetmiş ve taşradaki kötü yönetimin önü alınamaz hale gelmiştir. Dış güçlere karşı direnmek ve barış politikasıyla hareket etmek zorunda olan devlet iç siyasal, ekonomik ve askeri sorunlarla da aynı anda uğraşmak zorunda kalmıştır. Artık devletin 18. yüzyıldan sonra tüm bu sorunları çözebilmek adına tek bir politikası olacaktı, askeri, siyasal ve ekonomik anlamda ıslahat.

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE KAMERALİZM

Merkezi monarşi'nin ve devletin güçlendirilmesi, iktisaden kuvvetli bir orta sınıf yaratılması, güçlü bir ordu ve bürokrasi oluşturulması gibi amaçları olan kameralizm Almanya ve Avusturya'da ortaya çıkmasına rağmen benzer siyasi sorunlar yaşayan Osmanlı Devleti'nde de etkisini göstermiştir. 18.yüzyıl ile birlikte Batı'ya gönderilen elçiler orada gözlemledikleri bir yönetim kültürü olan kameralizmi ve kameralizmin etkilerini Osmanlı'ya taşımış, kameralizm'in etkisiyle Osmanlı Devleti batılılaşma sürecine girmiştir. II.Mahmut döneminde ve Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinde kameralizmini yurt dışına gönderilen elçilerin taşıdığı fikir akımları çerçevesinde önemli bir etkisi olmuştur.

Batılı anlamda askeri ve mali değişikliklerin yapılması gerekliliği II.Mahmut'tan önce belirmişti,ancak reformların önündeki engellerin kaldırılması II.Mahmut zamanında olmuş ve reform hareketleri hız kazanmıştır. III.Selim zamanında yurt dışına daimi elçiliklerin kurulması mirasını II.Mahmut zamanına bırakmış, Batı'ya gönderilen elçiler 18.yüzyıl Avrupa'sında bazı yöneticilerin

devletlerinin verimliliğini arttıracak koruyucu tedbirler aldıklarını gözlemlemişlerdir. Korumacı bir politikayla Avrupalı devletlerin, halka mülkiyet ve eğitim hakkı tanımış ve milli devletlerin kurulmasına güçlü bir orta sınıfın ortaya çıkmasına, feodal yapının ortadan kaldırılmasına katkı sağlamıştır (Mardin,2012:12). Kameralizm ilk ortaya çıktığı Almanya’da dağınık halkları bir araya getirme ve milli bir devlet oluşturma politikası olarak uygulanmıştı ve dağınık bir nüfus yapısına sahip olan başka devletlerin bütünlüklerini sağlama hususunda ilham kaynağı olmuştur. Halka mülkiyet hakkı tanıyıp eğitim hakkının önemine vurgu yapan, merkezi güçlü bir devlet kurma politikasıyla hareket eden, mutlak otoritenin tek bir kişiye ait olmasını ve yönetimin bir bilgelik gerektirdiğini savunan bu yönetim tarzı aydın despotizminin siyasi teorisi olan kameralizm olarak adlandırılmıştır. Avrupa’ya elçi olarak gönderilen ve Tanzimat Fermanı’nın ilanında büyük rol oynayan Sadık Rıfat Paşa ve Mustafa Reşit Paşa Avrupa’da yeni gelişmekte olan bu yönetim politikasından etkilenmişlerdir. Kameralizm’in Avrupa’ya elçi olarak gönderilen devlet adamlarına cazip gelmesinin en önemli yönü dağınık bir ülkeyi bütünlleştirici özelliği olmasıdır (Mardin,2012:12). Çünkü Osmanlı Devleti’nin 18.yüzyıla gelindiğinde gittikçe birbirinden kopan ve heterojen bir toplum yapısı vardı, idareden topluma devletin birçok yerinde bozulmalar ve merkezi otoriteden kopmalar başlamıştı. Osmanlı Devleti için de ıslahat süreci zaten bu dağınık yapıyı bütünlleştirmek ve merkezi bir otorite kurmaktı, işte bu noktada ıslahat adamlarının tam da böyle bir yönetim politikasına ihtiyaçları vardı.

II.Mahmut dönemiyle beraber Batılı anlamda güçlü bir ordu kurabilme fikri ıslahatların temelini oluşturmuş ve düzenli, hiyerarşik bir yapı arz eden Alman ordusundan etkilenilmiştir.Almanya’dan yeni orduyu güçlendirecek ve Batılı anlamda eğitimlerden geçirecek subaylar getirtilmiş, bu subaylar Almanya tipi bir ordu oluşturmak, askeri anlamda yeni bir takım farklılıklar getirse de kameralizmin Osmanlı Devleti’ne girişi Batı’ya gönderilen elçiler vasıtası ile olmuştur. Kameralizmin Osmanlı Devleti’ne girmesi ile birlikte askeri yenilikler dışında idare ve toplum düzeninde de bir takım yenilikler olmuştur. Tanzimat Fermanı ile tam anlamıyla etkisini hissettiren kameralizm bir yönetim kültürü olarak uzun yıllar boyunca etkisini hissettirmiştir.

3. YENİ DÜZEN İHTİYACI VE III. SELİM DÖNEMİ REFORM ÇALIŞMALARI

18.yüzyılda devletin bir çok savaşı kaybetmesi ve Avrupalı devletlerin dayattığı antlaşmalar Osmanlı Devleti'ni barışı korumak zorunda bırakmış ve Avrupa'da Osmanlı Devleti'nin çökmeye mahkum olduğu fikri iyice zihinlerde yer edinmişti (Berkes,2011:84). 1716-1718 Osmanlı-Avusturya savaşından Osmanlı Devleti'nin büyük bir yenilgi alması ve ardından imzalanan Pasarofça Antlaşması (1718) ile 18.yüzyıl boyunca devam eden ıslahat çalışmaları III.Selim (1789-1807) döneminde devam etmiş ve daha ileri noktalara taşınmaya çalışılmıştır (Akşin,2011:77). Şehzadeliği boyunca mektuplaştığı XVI.Louis'e yazdığı mektuplar ne denli tecrübesiz ancak idealist bir genç olduğunu göstermekteydi çünkü Fransa'nın yardımı ile kırımını geri alabileceğine inanıyordu (Berkes,2011:87). Fransa'ya elçiler göndermiş ve oradaki gelişmeleri yakından takip etmeye çalışmıştır. III.Selim'e göre devlet için yapılacak ıslahatların başarılı olabilmesi için Avrupa'nın her anlamda iyi takip edilmesi gerekmektedir. Viyana'ya elçi olarak gönderilen Ebubekir Ratip Efendi'nin padişaha sunduğu raporlardan sonra III.Selim kamu hayatının çeşitli kesimlerinden 22 kişilik bir heyet kurmuş devletin zaaf nedenlerini ve alınması gereken tedbirlerle ilgili görüş beyan etmelerini istemiştir (Akşin,2011:79). III.Selim ıslahatları kişisellikten kurtarıp toplumun her kesimine yaymak istiyordu ve bunun için Meşveret Meclisleri toplantıları yapılmıştı (Eryılmaz,2010:42).

Başarısız geçen birçok savaş yaşanmış ve bu savaşlar devletin askeri gücünün azalmasına sebep olmuştu, askeri gücün yeniden kazanılması için birçok görüş beyan edilmiştir. Bir grup devlet adamları eski günlere geri dönülmesi gerektiği savunurken diğer grup ise askeri alanda Batılı anlamda ıslahatların yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Devlet büyüklerinden ordu bürokrasisinden ve ulemeden oluşan bu Meşveret Meclisinin de görüşü, askeri anlamda bir ıslahatın gerekli olduğuydu (Berkes,2011:91). III.Selim özellikle askeri alanda ıslahatlara ağırlık verdiği döneme, Fransız İhtilali'nin getirdiği "yeni düzen" kavramından esinlenerek, (Akşin,2011:79) Nizam-ı Cedid adını vermiştir. Nizam-ı Cedid iki anlama gelmekteydi; dar anlamda

III.Selim döneminde oluşturulan orduya denmektedir, geniş anlamda ise Yeniçerileri kaldırmak ulemanın nüfuzunu kırmak, Osmanlı Devleti'ni Avrupa'nın ilim, sanat, ziraat, ticaret ve medeniyette yaptığı gelişmeler ortak olmak adına yaptığı ıslahatların bütünüdür (Karal,1940:16).Yapılan ıslahatlar görünüşte devletin askeri gücünü geri kazandırmak, son dönem de yaşanan savaşlarda elde edilen kayıplarda yıpranmış ve artık çağ ile rekabet edemeyecek kadar eski olan orduda değişiklikler yapmaktı ama temelde yapılan ıslahatların zemininde merkezi otoritenin yeniden güçlendirilmesi amacı vardı.Yeniçerilerin kaldırılması fikri iki şekilde kaçınılmaz olmuştu, birincisi yeni askeri eğitim ve talim kurallarını “bu talim gavur işidir” (Akşin,2011:82) diyerek reddetmesi ikincisi ise gittikçe merkezi otoriteyi tanımaz hale gelmesidir. Islahatların uygulanması ve finansmanı için yeni bir hazine kurmuş Nizam- cedid ıslahatlarının içinde yer alan yeni ordu, Irad-ı Cedid adında bir hazine ile finanse edilmeye çalışılmıştır. Avrupa'ya daimi elçilikler açılmış Avrupa'dan askeri ıslahatları gerçekleştirecek komutanlar getirtilmiş layihalar hazırlanmıştır. Devlet idaresinde zulüm ve adaletsizlik, yöneticilerin rüşvet alması yöneticilerin ehliyetsizleşmesi, kanunlara uymama hazinedeki açık ve askeri düzenin bozulması ıslahat çalışmalarının temel nedenlerini oluşturmaktaydı (Eryılmaz,2010:35).

Askeri anlamda ıslahatların ön planda olduğu III.Selim döneminde önceki padişahların ıslahatları ileri taşınmaya başlanmış, gerek yurt dışına gönderilen elçilerden gerekse de devlet adamlarından ve hazırladıkları layihalardan fikir edinerek ıslahatları meşveret usulünce yapmaya gayret edilmiştir. III.Selim döneminde ıslahatların temelini askerin tertibi ve itaatkar olması,askeri ıslahatları devam ettirebilecek daima dolu bir hazine,devlet adamlarının ve memurların sadık ve dürüst olmaları ve halkın huzurunun sağlanması gerektiği fikrini oluşturmuştur.Islahatlar tek yönlü olmamış devletin eski gücünü kazanması idari,siyasi,mali ve askeri alanda aksaklıkların giderilmesi ile olacağı düşünülmüştür ve Nizam-ı cedid ıslahatları bu boyutuyla tek yönlü bir ıslahat politikası olmaktan sıyrılmıştır.

4. II. MAHMUT DÖNEMİ ISLAHAT HAREKETLERİ

III.Selim'den sonra tahta geçen IV.Mustafa döneminde reformlar yeniçerilerin engeliyle duraklamaya başlasa bile II.Mahmut ile birlikte ıslahat hareketleri yeniden canlanmıştır. III.Selim döneminden gelen ıslahat çalışmaları ve Avrupa'ya yönelme II.Mahmut dönemine miras kalmıştı (Eryılmaz,2010:50). Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümünden kurtardığı II.Mahmut, padişah olduğunda Ayan'ların gittikçe artan bir muhalefeti söz konusuydu. Alemdar Mustafa Paşa'nın yardımıyla tahta çıkan II. Mahmut, III.Selim'in akıbetini yaşamamak adına çok tedbirli davranmak zorundaydı. Saltanatının ilk 15 yılını bir güç tabanı oluşturmak ile geçirdi ve Kalemiye, ulema hiyerarşisi ve ordunun önemli noktalarına güvenilir destekçilerini ataması demektir, ikinci hedefi ise yarı bağımsız ayanın gücünü kontrol altına almak ve azaltmaktır (Zürcher,2008:56). Askeri alanda ıslahatlardan önce güçlü bir merkezi otorite sağlamak istiyordu. Çünkü merkezi otoritedeki boşluk ve zafiyet ıslahatların toplumda yer edinmesine engel oluyordu.

II. Mahmut devlet içindeki dirlik ve düzeni sağlamak adına merkezi otoriteyi yeniden güçlendirmeyi amaçlamış, etkilerinin günümüzde hala devam ettiği bir bürokratik yapılanma oluşturmuştur. Bu dönemde de kendinden önceki padişahlar gibi Avrupa'yı yakından takip etmiş özellikle Almanya tipi ordu oluşturabilmek için Alman komutanların bilgilerinden faydalanma yoluna gitmiştir. II.Mahmut ıslahatlarının temelini, Avrupa usulünde modern,büyük bir ordunun oluşturulması vergilendirme yoluyla daha büyük devlet geliri elde edilmesi, ülke kaynaklarını seferber etmek için daha etkin bir bürokratik yapının kurulması ve bunun içinde Batı usulünde bir ordunun oturtulması oluşturmaktaydı (Zürcher,2008:59). II.Mahmut'un ıslahatlarda izlediği bu yol Almanya tipi modernleşmenin Osmanlı Devleti içinde benimsendiğini gösterir nitelikte olmuştur.

4.1. SENED-İ İTTİFAK

Başlangıçta halk ile devlet arasında ilişkileri sağlamak gibi yararlı ve önemli bir işlevi olan ayanlık zamanla merkezi otoritenin de zayıflaması ile halka zulmeden ve taşradaki yönetimden faydalanıp keyfi yönetim uygulamaya başlamıştır. Merkezi otoritedeki boşluk taşrada kendini hissettirmiş bu boşluktan faydalanan Ayanlar taşrada keyfi bir yönetim kurarak merkezi idareye karşı gelmeye başlamışlardır (Eryılmaz,2010:51). II.Mahmut merkezi idaredeki boşluğu gidermek ve merkezi otoriteyi güçlendirmek için Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kendi başına keyfi yönetim kuran ayanların etkisini azaltmak ve iç çevrelerin desteğini kazanmak zorundaydı.Ayanlara birer davetiye göndererek onları “Meşveret-i Amme”ye diğer ismiyle genel toplantıya davet etmiştir (Eryılmaz.2010:51).

Sened-i İttifak'da yer alan unsurlar:

- i. Padişahın emirlerinin her yerde tatbik edileceği, âyânların padişaha sadakatte kusur etmeyeceği,
- ii. Asker toplamakta âyânların yardımcı olacağı,
- iii. Devlete dair vergilerin muntazam toplanacağı,
- iv. Sadâret makamının kanun ve adalete uygun emirlerine itaat edileceği,
- v. Devlet erkânı gibi, âyânların da bu ittifaka riayet edeceklerine, riayet etmeyenlerin tedip edileceği,
- vi. İstanbul'da yeniçeri ve sair ocaklarda isyan çıktığı takdirde âyânların da gelip hiçbir ayrılık gözetmeden isyanların bastırılmasına yardımcı olacakları,
- vii. Halktan ağır vergi toplanmaması (Gözler,2010:9)

Padişah Sened-i İttifakı imzalamakla, istemeden de olsa taviz vermiş hükümdarlık müesseselerinin bazı kayıt ve şartlar altına alınmasına istemeyerek de olsa göz yummak zorunda kalmıştır (Eryılmaz,2010:53). Sened-i İttifak'ın imzalanması, merkezi otoritedeki boşluğu ve padişahın eski güçlü konumunun olmadığını göstermiş ve II.Mahmut'un merkezi otoriteyi güçlendirme çabalarının ne kadar gerekli olduğunu ortaya koymuştur.

II. Mahmut'un hem merkezi otoriteyi güçlendirmek istemesi hem de bir ayan dayatması olarak nitelendirilen Sened-i İttifakı imzalamasını bir zafiyet olarak değerlendirilse bile o zamanın şartları için Sened-i ittifakı imzalaması kaçınılmazdı. Zaten bundan sonraki amacı Ayanları ortadan kaldırıp otoritesini güçlendirmek olmuştur.

4.2. MERKEZİ OTORİTENİN GÜÇLENDİRİLMESİ

4.2.1. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması

Sultan II.Mahmut modern bir ordunun kurulması yoluyla merkezi otoriteyi güçlendirmeyi amaçlıyordu ve bu düşüncesinin önündeki engelleri aşmak için mücadele ediyordu. Merkezi otoriteyi sağlamlaştırmak amacıyla kurulacak olan bu yeni ordu için daha iyi bir hazine, bu hazineyi işlevsel kılabilmek içinde etkin bir vergilendirme ve bürokrasi ağı gerekmektedir. Kurulacak olan yeni düzen için yeni bir eğitim sistemine ve daha iyi iletişim kanallarına da ihtiyaç duyulmaktaydı. II.Mahmut için ıslahat demek, eski düzeni ortadan kaldırmak ya da zararsız hale getirmektir. III.Selim mevcut düzenin kötüye kullanılmasını engellemeye çalışırken; II. Mahmut yeni adli ve idari düzenlemeler ile bu durumu kontrol altına almaya çalıştı (Zürcher,2008:68).

Çok uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin birçok savaşta başarı kazanmasını sağlayan Yeniçeriler; Duraklama dönemiyle beraber, merkezi yönetimin de eski gücünü yitirmesiyle padişaha ve yönetime muhalefet kaynağı haline geldi ve memnuniyetsiz bir tavır sergilemeye başladı. II.Mahmut bütün yetki ve imtiyazların tek elde toplanmasını savunmuştu.II.Mahmut, iradesinin başkente olduğu kadar taşrada da tek otorite kaynağı olmadıkça reformların engellerle karşılaşacağını biliyordu (Lewis,2010:79). Yeniçerilerin Avrupa tarzı bir eğitim ile yeni kurulacak olan askeri düzene muhalefet edip merkezi otoriteyi sarsacak eylemler gerçekleştirmesi II.Mahmut'un Yeniçerileri ortadan kaldırma fikrini güçlendirmişti. 1826 yılında Osmanlı tarihinde Vaka-i Hayriye olarak bilinen Yeniçeri ocağının

tamamen kaldırılmış yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adında yeni bir ordu kurulmuş ve sultanın iradesine meydan okuyabilecek bir grup kalmamıştı (Lewis,2010:81).

Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılmasıyla hem reformların önündeki engel ortadan kalkmış, hem de yeniçerilerle koalisyon kurarak daha önceki reformcu Sultan'lara karşı koymuş olan ulemanın da gücünü kırmıştır. Ulemanın zayıf düşmesi ile birlikte dini vakıfların ve evkafın mülkünü, hükümet denetimi altına almış böylece yeniçerilerden sonra din kurumları üzerinde bir denetim sağlanmıştır. (Zürcher,2008:69). Muhalefeti ile reformların önünde engel teşkil eden Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kalkması ile batılılaşma süreci hızlanmış (Akşin,2011:109) askeri mali ve idari alandaki batılılaşma hareketleri birbirini takip etmiştir.

4.2.2. Askeri Reformlar

II. Mahmut merkezi otoritenin gücünü tehdit eden ya da etkisiz hale getirmek isteyen yerel otoriteleri ortadan kaldırmak ülkedeki dirlik ve düzeni sağlamak istiyordu (Eryılmaz,2010:50) Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile artan reform hareketleri merkezi otoritesin sağlanması ve korunması çabasıyla gerçekleştirilmiştir merkezi otoriteyi sağlamak adına katı çözümler getirilmiş Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılması ile yeni bir ordu kurma ihtiyacı kendiliğinden belirmişti. 1826 'da uygulanan sert çözümler imparatorluk içinde hiçbir silahlı gücü bırakmamıştı ve bu yüzden II. Mahmut yeni bir ordu kurmak zorundaydı (Zürcher,2008:69). Ancak kurulacak bu yeni ordu klasik dönem Osmanlı ordu yönetiminden farklı olarak Batı tarzı eğitimlerden geçmiş askerlerden oluşacaktı. Ancak Batılı anlamda bir ordunun kurulabilmesi için yeni bir eğitim tarzına ve bu eğitimi yönetecek subaylara ihtiyaç vardı.

18.yüzyıl ile birlikte Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa devletin merkezi otoritesini sarsacak kadar güçlü bir orduya sahipti. Mehmet Ali Paşa bu orduyu uzun bir zaman süresinde, askeri güçleri genişletmeden küçük ama etkili bir kadro oluşturarak yapmıştı ancak içinde bulunduğu siyasi karışıklık nedeniyle II. Mahmut bunu yapacak durumda değildi (Zürcher,2008:70). Mehmet Ali Paşa'dan askerleri

eğitmesi için subaylar göndermesi talebi reddedilince; Sultan, yönünü Batı'ya çevirmek zorunda kalmıştır. Batı'ya yönelen devlet Mısır sorununda kendi aleyhine bir tavır takınan İngiltere, Rusya ve Fransa'nın aksine kendini Almanya'ya daha yakın görmüştür. 1835 yılında İstanbul'a gelen Alman Teğmen Helmuth Von Moltke yeni kurulacak ordunun eğitiminde önemli rol oynamıştır. Osmanlı Devleti; ülkeye subay göndermeleri ve Türkleri de kendi askeri akademilerine alması için Avusturya ve Almanya'ya yönelmiştir (Almanya ve Avusturya askeri birliklerini güçlendirmede Kameralizm'den etkilenmişlerdi). Yeni bir ordunun kurulması Sultan'ın beklediğinden daha uzun sürede olmuştu. Çünkü yeni bir ordunun kurulması daha fazla para, daha fazla para için etkin vergilendirme ve bu vergilerin sağlıklı toplanabilmesi için güçlü bir bürokrasi ağı gerekiyordu (yeni bir ordunun kurulması için şart olan bu gereklilikler kameralizmde yeni bir ordunun kurulması için şart olan gerekliliklerle benzerlikler göstermektedir).

II.Mahmut merkezi otoriteyi güçlendirecek güçlü bir ordu kurmanın yanında etkin bir bürokratik örgütlenmenin de gerekli olduğu kanaatindeydi. Bunun için memurların durumlarını iyileştirmeye çalışmış, devlet adamlarının servetlerini müsadere etme adetini kaldırmış, Babıali yönetim sistemi yerine merkezi otorite artmış ve Sultan reformların sağlıklı bir şekilde yapılması için danışma meclisleri kurmuştur.Günümüz kamu yönetimi üzerinde de etkisinin hala sürdüğü güçlü bürokrasi anlayışı bu dönemde devletin her kademesinde kendini hissettirmiştir. Bürokrasinin reformlar için kilit noktasını oluşturan husus ise askeri reformların gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamasıdır.

4.2.3. İletişim ve Ulaşımında Yapılan Reformlar

Yapılacak olan reformların hedefi merkezi otoriteyi güçlendirecek bir ordu oluşturmaktı ancak bu yeni ordunun kurulması için iyi bir eğitim ve bu eğitimi verecek yetenekli subaylar gerekliydi. Avrupa tarzında kara ve deniz harp okulu açılmış mevcut olan okullar yeniden yapılacak askeri eğitimlere hazır hale getirilmeye çalışılmış ve çok sayıda öğrenci askeri eğitim almaları için yurt dışına (Almanya'ya) gönderilmiştir (Lewis,2010: 84). 1827 'de yeni ordunun ihtiyaçlarını

karşlamak üzere tıp okulu açılmıştır. Askeri eğitimlerin yanında memurların eğitimlerine de önem verilmiş devlet memurları ve tercümanları daha iyi yetiştirmek için Fransızca ve modern bilimlerin ders olarak okutulduğu okullar açılmıştır.

Reformlara muhalefet oluşturan Yeniçerin Ocağı'nın ortadan kalkması, reform düşüncesini benimseyen bürokrat ve devlet adamlarının sayısının artması ile Devletin bünyesinde yapılan reform çalışmaları hızlanmıştır (Eryılmaz,2010:61). Reformların yönünü Batı istikametine çeviren devlet için Batı'nın daha iyi takip edilebilmesi için tercümanlara ihtiyaç vardı. Devlet yıllarca Batı'yı küçük gördükleri için onların dillerini öğrenmeye gerek bile duymamıştı ancak batılılaşma süreciyle beraber yabancı dil öğrenme gerekliliği doğmuş ve yabancı dil bilen devlet adamlarına ihtiyaç olmuştur. 1833'te bu amaçlar doğrultusunda Tercüme Odası kuruldu. Osmanlı Devleti 18.yüzyılın sonlarına doğru artık savaş meydanlarında galip gelemeyeceği Batı'ya karşı diplomasi mücadelesi verecek, anlaşma masasında iyi pazarlık, yapacak yabancı dili iyi bilen yöneticilere ihtiyacı vardı (Eryılmaz,2010:62).

Aslında en başından II.Mahmut döneminin reformlarının ana hedefi; merkezi otoriteyi güçlendirmektir; devlet memurlarının yetişmesine yabancı dil öğrenmelerine çok özen gösterse bile imparatorluğun iç idaresi yeniden düzenlenmeden reformların sağlıklı bir zeminde büyüyeceğine inanmamaktaydı. Bu yüzden bütün iktidarı tek elde toplaması gerekiyordu. Başkentte ve taşrada bütün aracı iktidarlar kaldırılmış veraset, gelenek veya halk desteğinden gelen otoriteler yok sayılmış (Lewis,2010:90) merkezi otoriteye karşı ilgisiz ve bağımsız faaliyet gösteren mahalli güçlerin yasal olarak sistemde gücü kaldırılmış, otoritenin bütünlüğü ve birliği merkezde saray ve onun yürütme organı olan Bâb-ı Âlî de toplanmıştır (Eryılmaz,2010:64). Sultan II.Mahmut merkezi otoritenin güçlendirilmesi için yaptığı en önemli değişiklik daha önce bir çok kez kötüye kullanılmış olan Yetki genişliği (tevsî-i mezuniyet) usulünü kaldırmasıdır(Eryılmaz,2010:64).

1831 yılında bir diğer önemli merkezîyetçilik tedbiri olan nüfus sayımı ve mülk yazımı gerçekleştirildi. Yapılan bu sayımın amacı askeri reformları besleyecek, yeni bir ordu için gerekli olacak kişi ve para ihtiyacını belirlemektir. Haberleşme ve ulaşımda önemli reformlar yapılmış ve II.Mahmut'un merkezîleşme politikasına

destek olacak yayınlar yapılmaya başlanmış,1831 'de Osmanlı resmi gazetesi olan Tâkvim-i Vekâyi yayınlanmıştır (Lewis,2010:94) Tâkvim-i Vekâyi; Sultan'ın politikalarının ve amaçlarının halk tarafından iyi anlaşılması amacıyla yayınlanmıştır. Osmanlı Devleti için sahip olduğu geniş toprakları idare etmek ve uzak topraklarda merkezi otoriteyi sağlamak, topraklar genişledikçe daha ciddi bir sorun haline gelmiştir. Çünkü merkezi otoritenin iradesini taşıyan kararlar ve kurallar taşraya merkezden uzak yerlere ulaşamıyordu. II.Mahmut yeni iletişim ve ulaşım yolları geliştirerek merkez dışındaki yerleşim bölgeleri üzerinde de otorite kurmaya çalışmış ve idari merkeziyetçiliği güçlendirmişti (Lewis,2010:96). Ancak değişiklikler taşrada merkezi otoritenin sağlanmasında tek başına yeterli değildi. II.Mahmut idarenin keyfi uygulamalarına son vermeye çalışmış memurların işe alım ve eğitim süreçlerinde önemli reformlar yapmıştır. II.Mahmut döneminde askeri,dini ve ilmi zümrelerin yönetimdeki geleneksel gücü azaldı, buna bağlı olarak da yönetimde merkeziyetçiliğin artması ile yöneticilerin iş yükü artmış ve yönetici sınıfın rolünde artış olmuştur (Eryılmaz,2010:70). Eyaletler üzerinde merkezi otoritenin gücü artarken buna bağlı olarak Bâb-ı Âlî'nin de iş yükü artmaktaydı ve bunun içinde Avrupa'daki benzerlerinin adlarını ve dış görünüşlerini verdikleri bazı birimler oluşturuldu. Devletin merkez teşkilatı Nezaretler şeklinde örgütlenmiş, yeni devlet daireleri kurulmuş ve memurların iş bölümü yapılmıştı. II.Mahmut'un devletin merkez teşkilatındaki bu iş bölümündeki amacı merkezi otoriteye karşı eski düzenin yeniden canlanmasını engellemek ve merkezi otoriteyi devletin her biriminde hakim kılmaktır. II.Mahmut, batılılaşmayı III.Selim'den daha ileri taşımıştı.Avrupa'ya gönderilen elçilerin oradaki gözlemlediklerini ve sunduğu raporları dikkate almış idari,mali,askeri ve kimi zaman da sosyal,kültürel reformlar bu raporlar ve sunuşlar ışığında gerçekleşmişti. II.Mahmut döneminde reform hareketlerinin önemli isimleri önemli bazı devlet adamları olmuş ve Osmanlı Devleti için anayasal metinler niteliğini taşıyan Tanzimat ve Islahat Fermanları'nın ilanında çok önemli rol oynamışlardır.

5. ISLAHATLAR DÖNEMİNDE AVRUPA İLE OLAN İLİŞKİLER

18.yüzyıla gelindiğinde siyasi ve ekonomik olarak eskisinden daha güçlü bir Avrupa vardı. Batı’da ulus devletlerin kurulması ve “ulusçuluk” anlayışının heterojen toplum olma özelliği taşıyan devletleri tehdit etmesi, merkantilist politikalarla devletlerin kendi ekonomik çıkarları için birbirleriyle mücadele etmesi Osmanlı Devleti için bir tehdit oluşturmaktaydı. İmparatorluk üç kıtaya yayılan geniş topraklarının ardındaki zaaflarını gizleyemez bir hale gelmiş, sosyal ve ekonomik çöküntüler, merkezi otoriteye karşı muhalefet oluşturan güç odaklarıyla mücadele etmek zorunda kalmıştı (Ateş,2007:323). Yıllarca Batı’ya karşı mesafeli duran ve kendini Batılı devletlerden üstün gören imparatorluk içine düştüğü çöküntüden kurtulabilmek adına Batılı devletler ile münasebetlere ve Batı tarzında reformlar yapmak için Batı’yı yakından takip etmeye başlamıştı. III.Selim ile başlayan Avrupa’ya elçi gönderme ve Avrupa’daki gelişmeleri yakından takip etme politikası, II.Mahmut ile beraber bir devlet politikası haline gelmiş ve hatta bu durum daha ileri taşınıp Tercüme Odası bile kurulmuştur. Batı’ya gönderilen elçiler Osmanlı Devleti’nin 18.yüzyıldan sonraki reformlarında önemli bir role sahiptirler. Çünkü Osmanlı Devleti için bir ilk olma özelliği taşıyan Tanzimat ve Islahat Fermanları’nın ilanında gönderilen elçilerin rolü çok büyüktü. Gönderilen bu elçiler arasında Batı etkisinin Osmanlı Devleti’ne taşınmasında etkisi en çok olan iki isim Sadık Rıfat Paşa ve Mustafa Reşit Paşadır. Osmanlı Devleti’nin reformları uygularken Avrupalı devletler ile Osmanlı Devleti arasında önemli rol oynayan bu elçiler sadece Batı’nın siyasi ve ekonomik gücünü değil aynı zamanda yönetim kültürünü de Osmanlı’ya taşımışlardır. Bu yönetim kültürü ise daha çok Almanya ve Avusturya’da kendini gösteren kameralizmdir. Almanya’da ve çoğu zaman benzer siyasi ve ekonomik şartların yaşandığı Avusturya’da bir yönetim kültürü haline gelen kameralizm Avrupa’ya gönderilen elçilerin Osmanlı Devlet modeline uyarlanması en kolay ve aslında tam anlamıyla Osmanlı Devleti’nin siyasi ve ekonomik problemlerini çözebileceğine inanılan bir politikadır. Bir yönetim kültürü olarak kameralizmin Osmanlı Devleti’ne nasıl uyarlandığını ve ne tür değişiklikler meydana getirdiğine geçmeden önce Osmanlı-Almanya ilişkileri üzerinde durmak yararlı olacaktır.

5.2. OSMANLI DEVLETİ İLE ALMANYA ARASINDAKİ İLİŞKİLER

18.yüzyıl ile birlikte Osmanlı Devleti'nde askeri anlamda köklü bir ıslahat yapılması gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Geleneksel bir ordu anlayışı olan artık dış güçlere karşı koyamaz hale gelmiş ve uzun yıllar barış politikası benimsemiştir. III.Selim ile başlayan yeni düzen anlayışı ile bir dizi reform yapılmış ve askeri anlamda batılılaşmak gerektiği üzerinde III.Selim'den sonra gelen padişahların çoğu hem fikir olmuştur. Askeri anlamda ıslahatların gerçekleştirilmesi için Batı tarzında eğitim modeli şarttı, ancak devlet bünyesinde bu eğitimi verecek subaylar yoktu. Osmanlı hükümeti siyasal olarak diğer Avrupa ülkelerine göre daha az kuşku duyduğu Almanların çağırmaya başladı (Zürcher,2008:70). Aynı şekilde Avusturya ve Rusya'nın genişleme politikasına karşı Almanya kendini Osmanlı Devleti'ne daha yakın hissetmiştir. Osmanlı-Almanya ilişkileri resmiyette 1718'den sonra başlamıştır. III.Selim ile başlayan diplomatik ilişkiler çerçevesinde Almanya kralı I.Friedrich ile mektuplaşmalar yapılması düşünülen askeri ıslahatlar hakkında fikirleri alınmıştır.Avusturya ve Rusya 'ya karşı güç kazanmak isteyen Almanya güneyde en azından bir güce sahip olabilmek adına Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmış (Albayrak,2010:14).

Osmanlı-Almanya ilişkileri önceleri sürekli bir şekilde askeri ilişkiler düzeyinde devam etmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması devlet içinde güçlü ve eğitilmiş bir orduya olan ihtiyacın artması Osmanlı-Almanya ilişkilerinin zeminini oluşturmuş, Almanya'dan gelen Albay Von Goltz Osmanlı ordusu üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. III.Selim döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması fikri büyük bir muhalefete sebep olmuş ve yapılması planlanan bir çok yenilik yapılamamıştı ancak II.Mahmut reformları daha ileri taşıyarak askeri anlamda ıslahatlara öncelik vermiş ve Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırmıştır. Yeniçerilerin kalkması ile birlikte eğitilmiş bir orduya olan ihtiyaç artmış ve Sultan yeni kurulacak bu ordu için Avrupalıların yardımına ihtiyaç duymuştur. Avrupa'daki gelişmeler yakından takip edilmeye çalışılmış yapılan birçok ıslahat Avrupa ile olan ilişkilerin arttırılması yönünde olmuştur. ıslahatların yapılmasında devlet kendini en çok Almanya'ya yakın hissetmiştir. Almanya'ya gönderilen elçiler idari ve askeri anlamda

Almanya’da uygulanan politikaları yakından takip etmeye çalıştı. 1790-1792 yılları arasında Berlin’e elçi olarak gönderilen Ahmet Azmi Efendi, Osmanlı bakışıyla Almanya’nın bu kadar disiplinli bir orduyu, düzenli ve iyi bir gelir olan mali yapıyı, eğitilmiş dürüst memurları nasıl oluşturduğunu görmeye çalışmış, yazdığı sefaretnâmede saraya, rüşvetin kaldırılmasını, ehliyetli ve liyakat usulüne uygun olan kişilerin memur olmasını, bu memurların maaşlarının düzenli olarak verilmesini, askeri sınıfın eğitime önem verilmesini tavsiye etti(Korkut,2007:37). Ahmet Azmî Efendi, Alman idari sistemini izlemiş, devlet hizmetlerini yürüten bakanların sadık ve doğru kişilerden seçildiğine vurgu yapmış, kendilerine verilen görevi yerine getirebilecek bilgi ve beceriye sahip nitelikte olduklarını söyler. Ayrıca görevin kötüye kullanılmaması, kadro oluşumun engellenmesi için tedbirlerin alındığını, devletin koyduğu kurallara en başta kral olmak üzere özellikle bakanlar ve yüksek rütbeli bürokratlar uyduğunu da söyler(Korkut,2007:97). Osmanlı Devlet yapısında merkezi otoritenin taşraya etki edememesi, keyfi yönetimleri ve atanan memurların merkezden kopuk hareket etmelerine sebep oluyordu. Bu durum merkezi otoritenin taşrada güçlenmesine engel oluyordu. Osmanlı Devlet’inde askeri yapıyla birlikte idari anlamda da bir reform yapılmadı gerektiği fikri hakimdi. Azmi Efendinin Alman devlet yapısında gördüğü bir takım hususlar Osmanlı Devleti idari yapısında uygulanabilecek hususlardı. Alman devletinde memur sayısının arttırılmaması iyi bir sistemle yönetilen maaş politikası,merkezden taşraya gönderilen memurların merkezi otoritenin belirlediği kurallara uymaları için önlemler alınması ve gönderilen memurların maddi anlamda ihtiyaçlarının karşılanarak halka yük olmamaları gibi uygulamalar yönetimde yozlaşmanın önüne geçmek için alınan tedbirlerdi(Korkut,2007:97).Gönderilen elçilerin orada gözlemledikleri ve yaptıkları gözlemleri Osmanlı Devlet’ine aktarmaları yapılacak reformlar için önemli bir ilham kaynağı oldu.Ancak devletin amacı idari yapıdan önce Yeniçeri Ocağı’nın ortadan kalkması ile birlikte askeri anlamda yaşanan sıkıntıları gidermekti. 1835 yılında Almanya’dan subaylar gelmiş ve ordunun Almanya tipi bir düzene getirilmesinde büyük rol oynamışlardır. Osmanlı Devleti’nin askeri ıslahatlar hususunda Almanya’dan yardım istemesinin sebeplerinden biri diğer Avrupa devletlerine göre daha az siyasal kuşku taşıması, bir diğeri ise toplumsal olarak benzer yönlerinin olmasıdır. Alman Birliği’nin kurulmasına önderlik eden Almanya, Otuz Yıl

Savaşları'nın da yıkıcı etkisiyle gittikçe birbirinden kopan bir yapı arz ediyordu. Diğer Avrupa devletlerinin aksine aşırı dağınık ve kalabalık ayrıca heterojen bir nüfus yapısına sahipti.

18.yüzyılda Almanya'da merkeziyetçi ve katı bir hiyerarşik yapı içeren kamu örgütlenmesi üreten kameralizm; Almanya için dağınık olan Alman prenslerinin tek çatı altında toplanması ve güçlü bir merkezi otorite tarafından yönetilmeleri açısından önemli bir rol oynamıştır. Kameralizm, Dağınık haldeki Alman prensliklerini bir araya toplamış, güçlü bir merkezi idare ve güçlü bir ordu kurarak birbirine düşman birçok prensliği tek çatı altında toplayarak merkezi otoriteye itaat etmelerini sağlamıştır. Benzer şekilde Osmanlı Devleti'nde de 17. yüzyıl ile birlikte merkezi otoriteden bir kopuş, savaşların artık yenilgi ile sonuçlanmasından kaynaklanan bir iç bunalım ve eski güçlü günlerden bir kopuşun getirdiği gevşeme, devlet adamlarının keyfi hareket etmesi, fetihlerin durması söz konusuydu. Merkezi otorite özellikle uzak yerlerde etkinliği kaybetmiş ve idareciler merkezi otoritenin taşrada temsilcisi olmak yerine kendi otoritelerini kurmaya çalışmışlardı. Osmanlı-Almanya ilişkileri bu yüzden askeri ilişkilerden çok merkezi otoriteyi sağlama ve yeni dünya düzenine uyum sürecinde bir modernleşme çabası üzerine kurulmuştur. Osmanlı Devleti Almanya olan ilişkilerinde askeri anlamda yeniliklerin taşınmasından ziyade bir yönetim kültürü olarak etkilerinin sonraki yüzyıllarda daha çok hissedildiği kameralizmden ve onun getirdiklerinden etkilenmiştir.

5.3. KAMERALİZM'İN OSMANLI DEVLETİ'NE GİRİŞİ

Osmanlı-Almanya ilişkilerinde askeri anlamda Almanya'dan gelen subayların büyük bir etkisi vardı ancak kameralizmin Osmanlı Devleti'nde etkisi Batı'ya gönderilen elçiler vasıtası ile daha çok hissedilmiştir. III.Selim ile başlayan Avrupa'ya daimi elçiliklerin kurulması süreci II.Mahmut ile birlikte daha ileri götürülmüş ve Avrupa'nın bir çok başkentine elçiler gönderilmiştir. İmparatorlukta batılılaşma çalışmaları gönderilen bu elçiler gözlemledikleri ve rapor ettikleri ile gerçek anlamını bulmuştur. Çünkü Batı'nın ve Batı'daki gelişmelerin takip edilmesi bu elçiler aracılığı ile olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde 17.yüzyıldan beri süren bir batılılaşma çabası hakimdi ancak kameralizmin Osmanlı Devleti'ne fikirselsel olarak girişi hem yurt içinde hem de yurt dışında önemli görevlerde bulunmuş olan Sadık Rıfat Paşa ile mümkün olmuştur. Batılılaşma çalışmaları Sadık Rıfat Paşa'dan önce başlamış birçok kez başarısızlığa uğrasa bile devam ettirilmeye çalışılmıştır ancak Sadık Rıfat Paşa'nın Avrupa'da elçilik yaptığı zaman gözlemledikleri ve fikirselsel olarak İmparatorluğa taşıdıkları Tanzimat Fermanı'nın ilanına zemin hazırlamıştır. Viyana'ya elçi olarak gönderilen Sadık Rıfat Paşa kameralizmi burada gözlemlemiştir. Tıpkı Almanya'da ki gibi Avusturya'da da kameral politikalar ile güçlü bir merkezi otorite kurulmaya çalışılmıştır. Çünkü Almanya gibi Avusturya da dağınık halde bulunan prensliklerden oluşuyordu ve benzer merkezi otorite boşluğundan kaynaklı sorunlar Avusturya'da da hakimdi. Ülkesinde güçlü bir siyasi birlik sağlamak isteyen Metternich Avusturya halkını tek bir çatı altında toplamak ve güçlü bir orta sınıf oluşturmak için kameralizmden faydalanmıştır. kameralizmi siyasi otoriteye mutlak anlamda bağlılığın sembolü ve Fransız İhtilali'nin getirdiklerine karşı bir panzehir olarak düşünmüştü(Erdem,2010:176).

5.3.1. Sadık Rıfat Paşa ve Kameralizm

Tanzimat'ın ilanına önemli bir zemin hazırlayan Sadık Rıfat Paşa 1807 yılında II.Mahmut'un tahta çıkışından önce doğdu (Mardin,2010:198). Sadık Rıfat Paşa diplomasi işlerinde bilgisi, mahareti, ileri görüşlülüğü ile tanınan bir devlet adamı olarak tanınmıştı (Unat,1992:215). Viyana'da elçilik görevi almadan önce Paşa yurt içinde memuriyetlerde görev almış ve bürokrasi mantığını kazanıp tecrübe sahibi olmuştu.

1837-1839 yılları arasında Avusturya'nın başkenti Viyana'da büyükelçilik görevi yapan Sadık Rıfat Paşa'nın gözlemledikleri ve rapor ettiği bilgiler, Osmanlı Devleti'nin batılılaşma çabasına yeni bir yorum getirmişti. Sadık Rıfat Paşa'dan önce Avrupa'ya birçok elçi gönderilmişti ancak onun gözlemleyip rapor ettikleri önceki elçilerinkinden oldukça farklıydı. O, artık gittiği her yere; hayranlığını beraberinde safdilce götüren ve esasa gelince göz yuman bir seyyah veya gözlemci değildir.

Aksine toplum yaşamının görünüşleri altında, bu yaşama bilinç ve yön veren, ondaki canlılığı anlam ve kimliğini şekillendiren sırrı ve hatta sistemi arayan uyanık fikirli bir devlet adamıydı (Tanpınar 1998: 120; Parla 2001: 225). Elçilik görevini sürdürdüğü sırada Prens Metternich ile sıkı bir ilişkiye girmişti ve bu durum onun Avrupa siyaseti hakkında iyi bir sahip olmasını sağlamıştı. Paris'e büyük elçi olarak gönderilen Mustafa Reşit Paşa ile sürekli görüşmüş ve gözlemediklerini aktarmış ve Tanzimat Fermanı'nın ilanına fikirleri ile zemin hazırlamıştır.

Sadık Rıfat Paşa, elçilik görevi boyunca Viyana'da kralın siyasi otoriteyi güçlendirmek için parçalanmış olan siyasi yapıyı bütünleştirmeye, halkın üretkenliğini artırıp temel bazı haklarını güvence altına almaya çalıştığını gözlemlemiştir. Hükümdarlar, tebânın mülkiyet hakkını güvence altına almanın ne kadar önemli olduğunu anlamış eğitimi halka yaymanın kendilerine fayda getireceğini anlamışlardı (Mardin,2012:12). Sadık Rıfat Paşa'nın gözlemlediğine göre Avrupa'da vatandaşların iktisadi faaliyetleri güvence altına alınmış, engellemeden teşvik edilerek refah seviyesi arttırılmıştır (İnalçık,Seyidanlıoğlu:2012:163). Gözlemediklerini risaleler şeklinde derleyen Sadık Rıfat Paşa idareden askeriye toplumdaki hukuk düzenine kadar birçok noktada Osmanlı Devleti'nin eksikliklerini ortaya koymaya çalışmış, devletin düzenli bir şekilde varlığını devam ettirebilmesi için güçlü bir ordu, güçlü bir hazine ve halkın merkezi otoriteye bağlılığının gerekli olduğunu savunmuştur. Devletin tebaa üzerinde kontrol sağlaması ve otoritesini sağlamlaştırması için tebânın refahının, eşitliğinin ve eğitiminin sağlanmasının ne kadar gerekli olduğunu vurgulamıştır (Erdem,2010:184). Risalelerinde memurların istihdamının ve iş güvenliğinin sağlanması gerektiğinin üzerinde durmuştur. Görüşleri ve gözlemedikleri Islahat Fermanı'na zemin hazırlamış, dönemin iki önemli ismi olan Ali ve Fuat Paşalar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Elçilik yaptığı süre boyunca Avrupa ile Osmanlı Devleti arasında siyasi, ekonomik, toplumsal olarak kıyaslamalar yapmış, köklü bir dönüşüm için ne tarz değişiklikler yapılması gerektiği üzerinde durmuştu. Kameralizmin uygulandığı Avrupa devletlerinde refahın arttığını can ve mal güvenliğinin güvence altına alınıp kanunlara bağlandığını ve güçlü bir merkezi otoritenin kurulduğunu gözlemledi, Osmanlı Devleti'nin tam anlamıyla ihtiyacının böyle bir şey olduğunu tespit etmişti.

Sadık Rıfat Paşa'ya göre devletin gücünü ve mutlak otoritesini koruması ancak kanun ve adaletle mümkündür, devletleri yıkılışa sürükleyen ise kanunsuzluk ve adaletsizliktir. Adalet sayesinde halkın hükümdara bağlılığı artacak ve merkezi otorite gücünü koruyacaktır, aksine hürriyet ve adaletin olmadığı devletlerde tebaanın otoriteye bağlılığı yoktur (Sadık Rıfat Paşa,1974b:39). Kanun devletinin oluşturulması ve keyfi yönetimin önüne geçilmesi kameralizm için en önemli hususlarından biri olan can ve mal güvenliği arasında yakından bir ilişki söz konusudur. Sadık Rıfat Paşa'ya göre Avrupa'nın ilerlemesi halkın can ve mal güvenliği korumasıyla olmuştur. Paşa'ya göre Osmanlı Devleti'nin kalkınması, Avrupa ülkeleri gibi güçlü bir merkezi otoriteye sahip olması tebaanın can ve mal güvenliğini güvence altına alması ile mümkündür. Onun düşüncesine göre devlet; sağlam bir otorite kültürünü ancak kanun devleti olarak ve halkın can ve mal güvenliğini koruması ile gerçekleştirebilir. Kameralizmde nüfusun arttırılması üretkenliğin arttırılması dolayısı ile refahın arttırılmasında önemli bir yere sahiptir. Sadık Rıfat Paşa Avrupa'nın gelişmesinin bir diğer önemli tarafının nüfusun çoğalması ve refahın artması olduğunu savunmuştu. "Bir devlette ne zaman bilgili ve üstün kişiler çoğalırsa, parlaklık ve mutluluk o zaman meydana gelir "(Abdurrahman Şeref Efendi,1985:104). Sadık Rıfat Paşa bu yüzden kameralizmin ekonomi politikalarının Osmanlı Devleti içinde uygulanması, tarım, ticaret ve sanayinin geliştirilmesi için Avrupa'dan destek alınması gerektiğini düşünmüştür. Ona göre ticaretin geliştirilmesi, ithalat-ihracat dengesinin kurulması için ulaşım imkânları iyileştirilmeli yeni ulaşım yolları geliştirilmeliydi.

Sadık Rıfat Paşa elçilik yaptığı süre boyunca Osmanlı Devleti'ne birçok risale ve layihalar göndermiş, Osmanlı Devleti'nin son dönem içine düştüğü siyasi, ekonomik ve toplumsal çöküntüden kurtulmanın Avrupa tarzı bir ıslahat hareketiyle mümkün olduğunu söylemişti. Kameralizmin Avusturya'daki uygulanaşına tanıklık eden Paşa, Osmanlı Devleti ile Avrupa arasında kıyaslamalarda bulunmuştu. Devletin gelişmesinin ve bekasının bir kanun devleti olarak; halkın can ve mal güvenliğinin güvence altına alınması, ekonomik refahın sağlanması, mülkiyet edinme hürriyetinin tanınması, devletin gelir ve gider dengesinin kontrollü olması, nüfusun arttırılması ve bu artan nüfusun sağlıklı bir toplum oluşturabilmesi için iyi bir eğitim sisteminin kurulması şartları ile olabileceğini savunmuştu.Yazdığı

risalelerde ve gönderdiği mektuplarda bu hususlara vurgu yapmıştır. Tüm bu tavsiyeleri Tanzimat Fermanı ile hayat buldu ve uygulamaya geçti. Paşa; ekonomi, siyasi ve toplumsal anlamda modernleşmenin kameralizm zihniyeti ile mümkün olacağını açık bir şekilde beyan etmese dahi Osmanlı Devleti için yapılması gerektiğini düşündüğü yenilikler ve reformlar onu kameralizmin savunucusu yapmıştı. Savunduğu yenilikler Tanzimat döneminin fikir zeminini oluşturmuştu. Hürriyet, nizam ve kanun devleti gibi kavramlar Tanzimat döneminin tartışılan kavramları olmuştu. *Avrupa Ahvaline dair risale* adlı eserinde merkezi otoritesi güçlü bir devletin ancak; halkın ve memleketin huzuru, hazinenin kuvvetli tutulması ve askeri güç sahibi olması halinde mümkün olabileceğini savundu (Kurdakul,1987:57)

.Etkilerinin daha çok Tanzimat ve Islahat Fermanları döneminde hissedilen Sadık Rıfat Paşa'nın fikirleri kameralizmin etkilerini Osmanlı Devleti'ne taşımış, bu fikirlerin etkisiyle devlet içinde ordu, idare, tebaa eğitim ve hukuk düzeninde kameralizm ışığında değişiklikler yapılmıştır. Bir kanunlaştırma hareketi olan Tanzimat Fermanı, kameralizmin Osmanlı Devleti için teoriden uzaklaşıp pratiğe geçişini gerçekleştirmiştir.

5.3.2. Osmanlı Devleti'nde Kameralizmin Genel Karakteri

Kameralist fikirler Osmanlı Devleti'ne Avrupa'da elçilik yapmış hariciyeciler vasıtasıyla taşınmıştır. Kameralizm her ne kadar bir yönetim politikası olarak Almanya'da ortaya çıkmış olsa da; Almanya tipi toplum yapısına sahip olan Avusturya'da da uygulanmaya çalışılmıştır. Kameralizmin Osmanlı Devleti'ne girişinde Almanya'dan gelen subayların etkisi vardı ancak bir yönetim kültürü olarak ve yapılacak reformların temelini oluşturacak kadar etkisinin hissedilmesi Batı'ya gönderilen elçiler aracılığı ile olmuştur.

Osmanlı kameralizmi, Batı'nın aksine gecikmiş bir harekettir (Hocaoğlu,1997:5). Uzun yıllar boyunca kendini Batı'dan üstün görme anlayışı Osmanlı Devleti'ni özellikle Orta Çağ'ın bitmesi ile başlayan ekonomik ve siyasi gelişmelerden uzak tutmuş, gelişen Avrupa karşısında Osmanlı Devleti

gelenekselliğini muhafaza etmeye çalışmış ve Batılı anlamda bir dönüşüme ihtiyaç duymamıştır. Batılılaşma düşüncesi Osmanlı Devleti'nde kameralizm düşüncesiyle gelişmiş; devletin ihtiyacı olan siyasal ve ekonomik değişimler Kameral politikalar ışığında gerçekleştirilmiştir. 17.yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti kuruluşundan beri sürekli bir şekilde fetih politikası izlemiş ve topraklarını genişletmeye çalışmıştır. Ancak hem toprakların merkezden yönetilemeyecek kadar genişlemesi hem de Avrupa'da siyasal ve ekonomik anlamda yaşanan gelişmeler Osmanlı Devleti için yeni bir sürecin başlaması anlamına gelmekteydi. Kameralizmin Osmanlı Devleti için **İhya-yı Nizam** ve **Muhafaza-yı Mülk** kavramları açısından önemli bir yere sahiptir (Hocaoğlu,1997:5). Osmanlı Devleti için batılılaşma çabaları bu iki kavram etrafında toplanmış ve asıl amaç merkezi otoritenin güçlendirilmesi ve bunun için yapılan reformlar olmuştur. Kameralizmin devlet için öngördüğü güçlü bir merkezi otorite Osmanlı Devleti'nin o dönem için tam da istediği bir şeydi. Çünkü kameralizm için asıl önemli olan güçlü bir devlet ve merkezi otoritedir. Güçlü devletin en önemli silahı ordusu ve bu ordunun ihtiyaçlarını karşılayacak güçlü bir ekonomidir. Ekonomik anlamda iyileşmenin sağlanması etkin bir vergilendirme sistemi ile mümkün olduğu için iyi programlanmış bir bürokratik yapı gereklidir. Osmanlı'daki kameralizm anlayışını Avrupa kameralizminden ayıran şey ekonomik yapı için gerekli olan bürokratik yapının daha ön plana çıkarılmasıydı. Kameralizm, Osmanlı Devleti'ne sadece güçlü bir ordu ve ekonomik yapı oluşturmak şeklinde değil ayrıca güçlü bir bürokrasi ağı kurma düşüncesini de getirmiştir. Bu noktada Osmanlı reformları “tamamen bürokratik” nitelikte olmuştur (Hocaoğlu,1997:5).

Osmanlı Devleti'nde kameralizm reformların yapılması ve uygulanması sırasında tepeden inmece bir modernleşme şeklinde ortaya çıkmıştır. Almanya'daki kameralizmin aksine Osmanlı kameralizmi orduyu güçlendirmekten ziyade bürokratik yapıyı güçlendirmiştir. Güçlü bir merkezi otorite kurmak düşüncesi ile kameralizmin bütünleştirici ve birleştirici özelliğinden de esinlenerek güçlü bir ordu kurma düşüncesi Osmanlı Devleti için pratikte bürokrasinin gücü arttıkça **bürokratik despotizm** karakteri kazanmıştır denebilir.

5.4 TANZİMAT FERMANI(1839)

Tanzimat, imparatorluk için bir dizi yeniliklerin ve reformların gerçekleştirildiği 1839 ve 1876 yılları arasında yaşanan bir dönemin adıdır. Kavram olarak Tanzimat; batılılaşma çabalarının artarak devam ettiği siyasi, idari, iktisadi ve idari anlamda değişmeyi ve yeniden yapılanmayı ifade eden bir kavramdır (Eryılmaz,2010:95). Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi büyük ölçüde iç faktörlerden kaynaklansa da yurt dışına gönderilen elçilerin fermanın ilanında ve yapılan düzenlemelerde büyük rolü vardı. Uzun yıllar yurt dışında elçilik vazifesini sürdüren, kameralizmin uygulandığı Almanya ve Avusturya ile yakın temaslarda bulunan Sadık Rıfat Paşa, Tanzimat'ın en önemli devlet adamı olan Mustafa Reşit Paşa üzerinde önemli bir etki bırakmıştı.1839 yılında Sultan Abdülmecit tarafından ilan edilen ve Gülhane Parkı'nda okunması hasebiyle Gülhane Hatt-î Hümayûn adı ile adlandırılan Tanzimat Fermanı aslında Osmanlı Devleti'nin III.Selim ile başlayan batılılaşma çabasının metne dökülmüş halidir. Duraklama yılları; Osmanlı Devleti'nin sürekli bir biçimde batılılaşma çabasını arttırmış, Batı ile bulunulan temaslarda Avrupalı yöneticiler, İmparatorluğun dirlik ve düzeni için siyasi, idari ve ekonomik anlamda Batı'ya benzemesi gerektiğini Osmanlı yöneticilerine gerek sözlü gerekse de yazdıkları mektupla iletmişlerdir.

Duraklamanın hızla devam etmesi askeri anlamda yaşanan gevşeme ve Mısır sorununun yeniden ortaya çıkması Tanzimat'ın önemli devlet adamı olan Mustafa Reşit Paşa'yı, Tanzimat Fermanı'nın ilanını hızlandırmak için Padişah'ı ve diğer devlet adamlarını ikna etmeye çalışmıştır. Mustafa Reşit Paşa, yaşanan duraklama sürecinde ve Mısır sorununda Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nin yanında yer alması için Tanzimat'ın ilanını gerekli görüyordu (Eryılmaz,2010:99). 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi büyük yankı uyandırmıştı. Avrupalı devletler gayr-i müslim halklara tanıdıkları haklardan dolayı bu fermanın ilanından dolayı memnuniyetlerini dile getirseler bile, İmparatorluk içinde bu durumdan memnun olmayanlarda vardı. İlan edilen fermanla can, mal ve namus güvenliği, vergi adaleti ve askere alma koşulları üzerinde durulurken, yapılacak reformlar da bu maddeler etrafında şekillenmişti.

Tanzimat Fermanı ile birlikte Osmanlı Devleti Batı'nın her anlamda üstünlüğünü kabul etti ve Avrupalı devletlerin vesayeti altına girdi. Bu dönemde devlet adamlarının rolü artmış ve çoğu zaman Padişah'ın otoritesini sarsacak kadar güçlü bir hale gelmişlerdi. Esasen Tanzimat Döneminden önce hiçbir dönemde devlet adamları bu kadar güçlü olmamıştı. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte devletin gerilemesinin nedeni ilk kez askeri alanın dışında aranmıştı. Devletin siyasi yapısı, teşkilatın esasları ile idare şekli dağılmaya doğru giden sürecin etmenleri olarak öne çıkarılmıştı (Turhan,1994:153). Devletin idari yapısı yapılacak olan düzenlemelere uygun hale getirilmeye çalışılmış II.Mahmut döneminin aksine Bâb-ı âli güçlendirilmeye çalışılmıştı, Kamu yönetiminde devlet otoritesinin yeniden ve daha güçlü kurulması için çalışılmıştı.

5.5. TANZİMAT FERMANININ ESASLARI VE UYGULANMASI

Avrupa'ya gönderilen elçiler vasıtası ile Avrupa'dan siyasi, idari ve kültürel anlamda birçok yenilik Osmanlı Devleti'ne taşınmıştır. Devletin tam anlamıyla batılılaşma süreci, Batı'ya gönderilen elçilerin kameralizm ile tanışması ve bu yönetim politikasını imparatorluğa uyarlama çalışmasıyla başlamıştı. Kameralizm ile uygulandığı ülkelerde halkın eğitimine önem verildi, mülkiyet hakkı koruma altına alındı. Özellikle Avusturya ve Almanya'da uygulanan kameralizm, halkın verimliliğini arttırmak amacıyla uygulanan ve ulusal devletlerin kurulması ile orta sınıfların güç kazanması paralelinde yürüyen bu yönetim politikası ile ulusal bütünlüğün sağlanması ve Orta Çağ bakiyesi feodalizmin etkilerinin ortadan kaldırılmasını amaçlamıştır (Hülür,Akça,2007:328). Bu yönüyle kameralizm Batı'da elçilik görevi yapan başta Sadık Rıfat Paşa ve diğer devlet adamları üzerinde, "Osmanlılık" bilinci ile imparatorluk içinde bozulan siyasi düzeni yeniden inşa etme hususunda etki bırakmış ve Tanzimat üzerinde önemli etkiye sahip olmuştur. Tanzimat Fermanı'nın ilanında fikirleri ile ve elçilik süresi boyunca gözlemledikleri ile önemli bir etki bırakan Sadık Rıfat Paşa, kameralizmin Osmanlı Devleti'nde uygulanmasında ve Tanzimat reformları üzerinde iz bırakmasında önemli bir yere

sahiptir. Fermanın ana teması tebaanın can, mal ve namus güvenliğini koruma vergi sisteminde adaleti sağlama ve askere alım koşullarını iyileştirmektir.

Batılılaşma çabaları ile birlikte eski geleneksel yapıdan hızla uzaklaşan devlet yerleşik geleneklere dayanan yönetim anlayışından kopmaya başladı. Tanzimat Dönemi sivil bürokrasinin güçlendiği geleneksel yönetim tarzının yerini Batılı anlamda reformların getirdiği bir yönetime bıraktı. Tanzimat aynı zamanda bürokratik yapının zirve yaptığı ve güçlendiği bir dönem olmuştu. Tanzimat yöneticileri merkezi yönetimin otoritesini taşradaki eyaletlerde de hâkim kılmak için Bab-î âli'nin dolayısı ile bürokrasinin güçlenmesine önem verdiler. Merkezi otoritenin taşrada hâkim olması için merkezden atanan ve merkeze karşı sorumlu memurlar atandı. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte ilk olarak mali anlamda yenilikler yapılmış iltizam sistemi kaldırılmış, vergilerin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde toplanabilmesi için padişah tarafından vergi tahsildarları atandı. İltizam sistemi uzun yıllar boyunca kamu gelirlerinin toplanılmasında uygulanan ve gelirlerin özel kişilere toplattırılması demektir. Atanan vergi tahsildarları "muhasıllar" geniş yetkilerle donatıldı, sadece padişaha karşı sorumlu olan, vergilerin toplanılmasının yanında gittiği eyaletlere Tanzimat Fermanı'nın anlatan bir memurdu (Eryılmaz,2010:115). Mali anlamda yapılan yeniliklerin yanında hukuki anlamda birçok yenilik yapılmış can ve mal ve ırz güvenliğini koruma altına alan birçok hukuki düzenlemeler getirildi. Tanzimat Fermanı'nın Batılı devletler tarafından övgüyle karşılanmasının en önemli sebeplerinden biri tüm vatandaşların "Osmanlı vatandaşı" sayılarak din farklılıklarına bağlı ayrıcalıklar kısmen kaldırılması oldu. Tanzimat bu yönüyle bazı temel hakların güvence altına alındığı, devlet idaresinde keyfi ve kötü yönetimin önüne geçildiği bir dizi kanunlaştırma (kodifikasyon) dönemi oldu. Kanunlarda sayılan ve koruma altına alınan kurallar uyulması zorunlu bir takım kurallar bütünü oluşturacağından devlet otoritesine itaati daha güçlü bir hale getirecekti. Bu yüzden yapılan kanunlaştırma hareketleri merkezi otoritenin devletin her alanında hâkim olmasını sağlayacaktı. Öyle ki Tanzimat ve Islahat Fermanı'nın ilan edilmesi bir diğer yönüyle Padişah'ın bile kanunların ve hukukun üstünlüğünü kabul etmesinin bir göstergesidir. Tanzimat Fermanı gereğince; yönetim, hukuk, mali ve askeri alanda Avrupa tarzında kanunlar hazırlamak amacıyla "Meclis-i âli-î Tanzimat" kurulmuş, II.Mahmut döneminde kurulan "Meclis-i Vâlâ Ahkâm-ı Adliye" yüksek mahkeme

haline getirilmiştir. 1868 de ise “Meclis-i âli-î Tanzimat” ile “Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliye” birleşerek devlet görevlilerine karşı işlenen suçların yargılandığı “Şurayı Devlet” (Danıştay) adını aldı. Fransa’nın ceza ve ticaret kanunları örnek alınarak bir ceza ve ticaret kanunnamesi oluşturulmuş, ceza ve ticaret davalarına bakmak için “Nizamiye Mahkemeleri” kurulmuş, bu mahkemelere Müslümanların yanında gayrimüslim hakimler de atandı. Ahmet Cevdet Paşa tarafından “Mecelle” yayımlanarak, İslam hukuk kuralları, medeni hukuk çerçevesinde yeniden düzenlendi. Eyaletlerin yönetimi gözden geçirilmiş ve bir dizi reform ile merkezi otoritenin gücünün eyaletlere ve taşraya ulaşması sağlanmıştır. Yapılan düzenlemeler ile eyalet sistemine son verildi ve vilayet yönetimi sistemine geçildi. Bu yönetim tarzı Vilayet-liva-kaza-nahiye-köy ve mahalle şeklinde hiyerarşik bir düzen şeklinde kurulmuştur. Osmanlı Devleti’ni duraklamanın eşiğine getiren şey askeri anlamda güçsüzleşmenin yanında merkezi otoritenin nüfuzunun taşraya ve uzak eyaletlere ulaşamaması ve merkezi otoritenin boşluğundan kaynaklanan bir keyfi yönetim tarzı oldu. Vilayet nizamnamesi ile bu keyfi yönetimin önüne geçilmeye çalışılmış, kurulan yeni birim ve yapılan yeni düzenlemeler ile merkezi otoritenin taşrada etkin olması sağlanmaya çalışıldı. Taşrada bu birimleri oluşturmak kadar bu birimler ile merkez arasında etkin bir iletişimde varlığı gerekliydi ve Tanzimat’ın devlet adamları bu durumun farkındaydı. Merkez ile çevre arasında etkin bir ulaştırma ve iletişim ağı gerekliydi. Karayolu ulaşımın geliştirilmesi için önemli çalışmalar yapılmış, telgrafın kurulması da merkeziyetçi denetime katkıda bulunuldu (Ortaylı,2002:150). Tanzimat Fermanı ile idari, hukuki ve mali anlamda reformlar ve yeniliklerin yanında eğitim alanında birçok yenilik yapıldı Fransız tarzı eğitimlerin devlet çapında yaygınlaşması için “Maarif-i Umumiye Nezareti” kuruldu. Batı’daki bilimsel ve teknik gelişmelerin takip edilebilmesi için “Encümen-i Daniş” kuruldu. Batılı anlamda eğitim, hem yurt içinde etkin hale getirilmeye çalışıldı hem de yurt dışına öğrenci gönderildi. Tanzimat Fermanı’nın merkezi otoritenin pekiştirilmesi için meclis-i meşayih vasıtasıyla tarikatlar ve tarikat mensupları denetim altında tutuldu, teokrasiyle bütünleşmiş olan mutlak monarşinin yetkilerinin belirli hukuk ilkeleri ile sınırlandırılması Tanzimat’ın en önemli özelliklerinden biri olmuştur.

Tanzimat Dönemi bir takım sorunlara karşı yetersiz kaldığı için, 1856 da Islahat Fermanı’nın ilanı ile bir ara dönem yaşasa bile etkilerinin günümüz devlet

yapısında dahi devam ettiği bir dönem oldu. Merkezi otoritenin güçlendirilmesi ve taşrada hakim olması için idari mali, ekonomik ve eğitim alanlarında bir dizi reform yapıldı. Yapılan reformların birçoğu Batılı anlamda gelişmeler dikkate alınarak yapılmış bu yönüyle Tanzimat, Osmanlı batılılaşmasının zirve noktasını oluşturmuştur. Tanzimat Dönemi, Osmanlı Devleti için aniden ortaya çıkan ihtiyaçların getirdiği bir dönem değil aksine birbirine bağlı sebeplerin kaçınılmaz kıldığı bir dönem olmuştur. Hem devletin varlığını sürdürebilmek için geniş kapsamlı ve köklü reformların yapılması gerektiği hem de Avrupalı devletlerin Hıristiyan halka eşitlik ve güvence tanınması yolundaki istekleri Tanzimat Fermanı'nda yapılacak reform ana temasını oluşturmuştur (Fidan,Şahin,çelik:2011:122). Tanzimat Dönemi'nin ana teması yapılan reformlar getirilen yeni düzenlemeler ile merkezi yönetimin gücünü ülkenin her tarafında hakim hale getirmektir, bürokrasi ise bu amacın gerçekleştirilmesinde en önemli role sahipti.

5.6. TANZİMAT'A TEPKİLER

Tanzimat'ın ilanı ve getirdiği yenilikler, gerek Avrupalı devletler gerekse de Osmanlı Devleti içinde devletin bekası ve güçlenmesi için yeni bir düzen olması gerektiği anlayışında olanlar Tanzimat Fermanı'nı Osmanlı Devleti'nin kurtuluş reçetesi olarak görmüş ve övgüyle bahsetmişlerdir. Siyasi ve idari anlamda birçok yeniliği beraberinde getiren Tanzimat, Osmanlı Devleti için birçok ilki beraberinde getirmiştir. Tanzimat ile beraber meşrutî bir yönetim tarzı oluşmuş, modern devlet anlayışı merkezi devlet olarak bir gelişme sürecine girmiş, Padişah'ın mutlak otoritesi Tanzimat Fermanı'nı kabul etmesiyle beraber sınırlandırılmıştır. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte Padişah'ın yetkilerinin sınırlandırılması, keyfî yönetimin önüne geçebilme adına gerçekleştirilen kanunlaştırma hareketleri her gücün üstünde kanun gücünün olduğu ilkesini ortaya koymuş ve devleti bir kanun devleti haline getirmiştir. Osmanlı Devleti için anayasacılığın başlangıcı olan Tanzimat, aynı zamanda batılılaşmanın ve modern devlet olabilme çabasının hızla

arttığı bir dönem olmuştur. Modern devlet olabilme çabası kameralizmin etkisiyle merkezileşmeyi arttırmış, artan merkeziyetçilik bürokrasiyi beraberinde getirmiştir. Modern devletin yönetim motoru olan bürokrasi her ne kadar keyfi yönetimin önüne geçip, memurların hak ve hürriyetlerini koruyan bir güvenceli yönetim tarzını getirirse de, günümüz yönetim anlayışına kadar sirayet eden bir ağır işleme ve hantallığa da sebep olmuştur.

Osmanlı Devleti 17.yüzyıldan beri bir batılılaşma çabası içerisindeydi yurt dışına gönderilen elçilerle Batı ve Batılı olma olgusu anlaşılmalı çalışılmış ancak gerek tecrübe bilgi eksikliği gerekse de Batı'yla yıllarca araya sokulan mesafeli tavırdan dolayı yanlış bir batılılaşma modeli ortaya çıktı. Tanzimat ile birlikte Batı tarzı eğitim veren kurumların artması ve yurt dışına öğrenci gönderilmesi Batı'ya daha yakından tanımak için Osmanlı Devleti açısından bir avantajdı. Ancak diğer yandan Tanzimat Dönemi, Osmanlı Devleti için Batı'nın idari ve siyasi yapısının yanında günlük kültürünün de aktarıldığı bir "Batı taklitçiliği" vasfı taşıdı.

Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı vatandaşı; giyim, ev eşyası, paranın kullanışı, evlerin sitili insanlar arası ilişkiler boyutuyla "Avrupalı" olmuştur (Mardin,2012:123). Bürokrasi modern bir devlet oluşturmada ve merkezi otoriteyi güçlendirmede önemli bir yere sahipti. Ancak Tanzimat Dönemi, devlet adamları devlet yönetiminde bürokrasiyi kullanarak kendi var olan konumlarını sağlamlaştırmışlardı. Tanzimat ile Türk kamu yönetiminde bürokratikleşme olgusu meydana geldi, etkin bir yönetim ağı kurma düşüncesi yönetimin ağır ve geç işlemesi, devlet memurluğu olgusunun güçlenmesi gibi yeni sorunlar ortaya çıktı. Kameralizm, Tanzimat döneminin genel çerçevesini belirlemiş ve neticesinde esas amacı topluma hâkim olmak olan bir bürokratikleşmeyi beraberinde getirdi. Osmanlı'da batılılaşma Tanzimat'a kadar olan dönem içinde sadece ordunun eski gücünü kazanmasına yönelik olmuştur. Ancak yenilgilerin önüne geçilemeyince bozulan düzeni yeniden inşa etmek için batılılaşma bir çare olarak düşünülmüştü. Batılılaşmaya karşı önce endişe duyan devlet artık batılılaşmayı temel gaye haline getirmiş gönderilen elçiler ve Batı tarzı okullarda yetişen yöneticiler bir "Aydın" sınıfı ortaya çıkarmış, "aydın" ve "sultan" işbirliği ile reformlar gerçekleştirilmiş, halka karşı bir yabancılaşma başlamıştı. Neticesinde batılılaşma fikri Osmanlı'da sınıfsal anlamda bir ayrışmanın da temellerini atmış, batılılaşma çabası bir Aydın

modeli ortaya koymuştu. Batılılaşma bir gc kaybeden orduda modernizasyon olarak düşünülse de, temelde bir Batı hayranlığı (Taş,2002:93) modeliydi. Çünkü yapılmaya çalışılan değişiklikler Batı'yı Batı yapan temel unsurlar göz önünde bulundurulmadan yeni tip aydın sınıfı etkisiyle de bir tepeden inmece modernleşme çabası olmuştu. Geleneksel yapıda yönetim erkine sahip olanlar, modernleşme sürecinin gerektirdiği işleri yürütebilecek donanıma sahip olamadıklarından geleneksel konumları kaybederken, modern niteliklere sahip bürokratlar bu sürecin önemli aktörleri oldular (Fidan,şahin,elik,2011:121). Tanzimat dönemi ve getirdiği yenilikler, görüşlerinin temellerini meşrutiyet olan "Genç Osmanlılar" tarafından eleştirilmiştir. Ali Suavi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın bir araya gelip kurdukları bu grup, Tanzimat adamlarının otoriter bir yönetim tarzına doğru kaydıkları ve eski düzenden vazgeçildiği için düzenin bozulduğunu savunmuş ve çözümün şeriatın layık olduğu yere konacağı bir meşruti ve parlamenter yönetimde görüyorlardı (Lewis,2007:169)

6. OSMANLI KAMERALİZMİ'NİN SONUÇLARI

Batılılaşma abaları Osmanlı Devleti için Tanzimat Fermanı'ndan önce ortaya çıkan bir düşünceydi. Ancak gerçek manada Batı'nın idare ve yönetim kültürünün Osmanlı Devleti içinde kendini hissettirmesi ancak kameralizm aracılığı ile mümkün oldu. Orta ağ'ın bitimini takip eden yıllarda yeni düşünce akımı ve idare sanatları türemiş Batılı devletler bu yeni gelişmekte olan düşünce akımı ve idare sanatlarını çoğu zaman her biri kendi içinde üretmiş çoğu zamanda birbirlerinden etkilenerek uyguladılar. Osmanlı Devleti'nde batılılaşmaya olan ihtiyaç devletin eski otoriter gücünü kaybetmeye başladığında belirmiştir. Osmanlı Devleti'nin gc kaybetmesine karşılık Batılı devletler ekonomik ve siyasi açıdan gittikçe gc kazanmış ve Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü tehdit eder hale geldiler. Batılı devletlere sürekli bir şekilde mesafeli tavrını koyan ve çoğu zaman kendini Batılı devletlerden üstün gören Osmanlı, 17.yüzyıldan sonra eski gücünü kaybetmesiyle yüzünü Batı'ya döndü ve batılılaşma Osmanlı Devleti'nin temel politikası haline geldi. Batılı devletlerin yakından takip edilmesi için elçiler

gönderilmiş ve bu devletlerin güçlü olmalarının arkasındaki sebebin askeri anlamda yaptıkları yenilikler olduğu düşünöldü.

Osmanlı Devleti'nde batılılaşmaya duyulan ihtiyaç devleti Batı'nın her yaptığını yapmak düşüncesine düşürmemişti. Aksine devletin ihtiyaçları ölçüsünde yenilikler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin; Merkantilizm'in yaygın olduğu İngiltere'yi takip etmek yerine birleştirici bir özellik taşıyan ve güçlü bir merkezi otoriteyi öngören kameralizm ve onun uygulandığı ölkeler takip etti. Geniş, dağınk ve merkezi otoritenin gücünün yetmediği topraklara sahip olan Osmanlı Devleti için yapılacak olan yenilikler, merkezi otoritenin gücünü arttırmaya yönelik yenilikler olmalıdır. Osmanlı Devleti'ne göre; merkezi yönetimin yeniden tesisi ve güçlendirilmesi kameralizm ile mümkündür. Kameralizm'in Osmanlı Devleti'ne en cazip gelen tarafı bütünleştirici ve birleştirici bir görüntü vermesidir. Kameralizm'in öngördüğü güçlü yönetim Osmanlı Devleti için merkezi bir monarşik yönetim anlayışı ortaya çıkardı (Hocaoğlu,1997:6). Çünkü Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren heterojen bir toplum modeli sergiledi ve bu durum merkezi otoritenin gücünü kaybetmesiyle beraber önceleri bir kazançken son dönemlerde devletin bütünlüğünü tehdit eden bir hale geldi. Bütünleştirici bir yönetim sistemi öngören kameralizm Osmanlı Devleti için dağınk halde bulunan ve merkezi otoriteyi sarsan yerel güçlerin birleştirilmesi hususunda kuvvetli bir merkezi otorite kurma şeklinde kendini göstermiştir. Güçlü bir merkezi düşüncesi ancak güçlü bir askeri sistemle gerçekleştirilebilir düşüncesi kameralizmin devlet için öngördüğü bir düşünceydi.

Osmanlı kameralizmi özellikle Tanzimat dönemi yönetimde modernleşme düşüncesi ile bürokratik nitelikte reformlara ağırlık verdi. Askeri reformların düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesi etkin bir vergilendirme sistemine bağılydı. Vergilerin düzenli bir şekilde toplanılması merkezde ve taşrada iyi örgütlenmiş bir bürokrasi ağıyla mümkün olacaktı. Tanzimat döneminde yönetimde modernleşme çabaları bürokrasiyi güçlendirdi ve nihayetinde Osmanlı kameralizmi, **bürokratik despotizm** niteliği kazandı (Hocaoğlu,1997:6). Kameralizmin iktisadi amacını oluşturan iktisaden güçlü, zengin, müreffeh ve merkezi monarşiden memnun bir orta sınıf oluşturma düşüncesi, Osmanlı Devleti için gerçekleşmemiştir. Çünkü güçlü bir orta sınıf; iktisadi işletmelerin açılması ve özel teşebbüsün yaygınlaştırılmasıyla mümkün

olacaktır, ancak Osmanlı Devleti gibi güçlü bir mutlak monarşi sistemine sahip olan devlet için gerçekleştirilmesi zor bir husus oldu.

Kameralizmin etkileri kendini Tanzimat Fermanı ve sonrasında hissettirmiş Batı'nın askeri ve idari yapısı tam anlamıyla Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti'ne girmiştir. Ancak batılılaşma, Tanzimat adamları Mustafa Reşit Paşa ve Ali ve Fuat Paşa'lar tarafından Tanzimat dönemini eleştiren ve Tanzimat adamlarını beceriksiz devlet adamları olarak nitelendiren Yeni Osmanlılara göre bir özentisi ve taklitçilik olmuştur (Mardin,2012:13). Ziya Paşa ve Namık Kemal önderliğinde oluşturulan Yeni Osmanlılar; batılılaşma düşüncesini eleştirerek Batı'nın sömürgeci bir güç olduğunu, Tanzimatçıların bunu tam olarak anlayamadıklarını, yönetimde seçkin bir düşünce ile "üst tabaka" meydana getirdiklerini, kendi kültürlerini göz ardı ettiklerini ve taklitçi bir batılılaşma tavrında olduklarını savundular (Mardin,2012:13). Gerek Tanzimat adamlarının gerekse de Tanzimat'tan önceki yöneticilerin batılılaşma politikasındaki temel zafiyetleri merkezi otoritenin sağlanması ve eski güçlü yapının kurulması için "acele bir şeyler yapılması" düşüncesiydi (Hocaoğlu,1997:7). Çünkü bu şekilde batılılaşma düşüncesi ve Batı tam anlamıyla derinlemesine anlaşılammıştı. Bu yüzden batılılaşma askeri, siyasi ve idari anlamda yapılacak reformlardan ziyade günlük yaşamın "Avrupalı" bir karakter kazanmasına sebep oldu (Mardin,2012:13).

Kameralizmin Osmanlı Devleti için anlaşılammayan bir diğer önemli boyutu ise sanayileşmeye önem verilmemesi oldu. Kameralizme göre devleti güçsüzlüğe iten en önemli sebeplerden biri sanayisizliktir. Batılı devletler ile Osmanlı Devleti arasındaki siyasi ve ekonomik farkın büyümesine ve batılı devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı güçlenmesine sebep olan unsur Batı'nın sanayileşmeye verdiği önemdir. Neticede kameralizm, Osmanlı Devleti'nde merkezi otoritenin güçlendirilmesi için gerekli olan güçlü bir ordu, etkin bir vergilendirme ve iyi bir eğitimden geçmiş memurlardan oluşan, bütünden meydana gelmekteydi. Bunların yanında iktisaden güçlü bir orta sınıfın oluşturulması ve sanayileşmeye önem verilmesi kameralizmin öngördüğü diğer önemli etkenlerdi. Ancak Osmanlı Devleti güçlü bir orta sınıf oluşturamamış ve güçlü bir devlet için gerekli olan sanayileşmeye gereken önemi vermedi. Kameralizmin öngördüğü güçlü bir merkezi otorite kurma

düşüncesi Osmanlı Devleti'nde aşırı merkeziyetçilik şeklinde gerçekleşmiş, yapılan reformlar “tepeden inmece” bir düşünceyle gerçekleşmiş, Tanzimat Dönemi'nde Kameral düşüncelerin etkisiyle yeni bir aydın tipi ortaya çıkmıştır. Kısa sürede merkeziyetçiliğin arttırılması düşüncesine bağlı olarak bürokrasinin güçlendirilmesi çabasıyla **bürokratik despotizm** niteliği kazanan Kameralizm uzun vadede Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonrasında da etkisini gösteren bir yönetim zihniyeti oluşturmuş, yönetimin iyi eğitilmiş insanlar eliyle gerçekleştirilmesi düşüncesi ile despotizme benzeyen bir nitelik kazanmıştır.

SONUÇ

Devlet kavramı farklı tarihsel koşullarda farklı tanımlarla nitelendirilmiş, toplumsal ve siyasi anlamda bir bütünleşmeyi hedef alan bir yapıdır. Devletlerin ortaya çıkması konusu filozof ve siyaset bilimcilerin sürekli tartıştığı bir konu olmuştur. Bir arada yaşama düşüncesinin kaçınılmaz kıldığı devletli toplum düşüncesi Orta Çağ'ın bitmesi ile beraber yerini modern devlet anlayışına bırakmıştır. Modern devletlerin Orta Çağ'ın son bulması ile ortaya çıkmasında itici gücü ekonomideki değişimler oluşturmuştur. Orta Çağ'ın bitmesi ile beraber ekonomide merkantilist politikaların uygulanması modern devlet olgusunu ortaya çıkarmıştır. Kilise'nin Orta Çağ boyunca siyaset ve ekonomideki gücü ortadan kalkmış, ekonomik anlamda güçlenebilmek için zenginliğin ülke içinde tutulması gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Modern devletler; zenginliğin ülke içinde tutulması için gerekli siyasi ve askeri gücü sağlamak için gerekliydi. Orta Çağ'ın sona ermesi ile beraber maddi zenginliğin devlet sınırları içerisinde tutulması anlayışına dayanan Merkantilist yaklaşım, Orta Çağ bakiyesi ekonomi anlayışını değiştirmiştir. Zenginliğin ülke içerisinde tutulması, siyasi anlamda güçlü bir modern devlet anlayışı ve güçlü bir ordu ile sağlanabilirdi.

Merkantilizmin öngördüğü zenginliğin devlet sınırları içerisinde tutulup değerli madenlerin yurtdışına çıkışını önleme anlayışı, sınırları belirlenmiş siyasi ve askeri anlamda güçlü bir devlet anlayışını güçlendirmiştir. Merkantilizm, uygulandığı dönemde birçok devlet tarafından farklı algılandı. Fransa'da "Colbertizm", İspanya'da "Bülyonizm" Avusturya ve Almanya'da ise "Kameralizm" olarak uygulandı. Bir Alman Merkantilizmi olarak adlandırılan kameralizm dağıntık prensliklerden oluşan Alman İmparatorluğu'nun siyasi anlamda bütünleşmesinin yolu olarak görülmüştür. Çünkü ekonomik anlamda güçlü olabilmemin yolu sınırları belirlenmiş siyasi anlamda güçlü olmak ve güçlü bir orduya sahip olmaktan geçmekteydi. Dağıntık halde yaşayan ve Otuz Yıl Savaşları'nın etkisiyle siyasi anlamda gittikçe güçsüzleşen Alman İmparatorluğu, kameralizm ile güçlü devletin yönetim bilgisine sahip olmuş, güçlü bir devlet güçlü bir ekonomi ve ordu ile mümkün olabilir anlayışı doğrultusunda kameralizm Orta Çağ sonrası Alman siyasi

düşüncesini oluşturmaktadır. Ekonomik anlamda güçlü bir devlet, güçlü bir ordu, güçlü bir ordunun finansmanını sağlama için güçlü ve etkin bir vergilendirme sistemi, vergilerin sağlıklı bir şekilde toplanması içinde iyi örgütlenmiş bir bürokrasi ile gerçekleştirilebilir anlayışı Orta Çağ'ın sonuyla beraber Alman İmparatorluğu'nun yönetim politikası olmuştur.

17.yüzyılın sonu ile birlikte Avrupa'da siyasi ve ekonomik anlamda gelişmeler yaşanırken Osmanlı Devleti bir gerileme süreci içerisindeydi. Kuruluşundan itibaren Batı'ya ve Batılı gelişmelere sürekli mesafeli duran Osmanlı Devleti gerileme dönemi ile birlikte Batı'daki gelişmeler yakından takip edilmeye başlanmıştır. Batı'nın gelişmesinin ardındaki sebebin askeri gelişmeler olduğu düşünülmüş ve sadece askeri anlamda bir batılılaşma çabasına girilmiş iken Batı'ya gönderilen elçilikler aracılığı ile Batı'daki gelişmeler takip edildi, Batı'nın askeri yapısı Osmanlı Devleti'ne uyarlanmaya çalışıldı. Devletin içinde düştüğü gerileme büyük bir şekilde askeri yapının güçsüzleşmesinden kaynaklanmaktaydı, fetihler durmuş ve var olan topraklar kaybedilmeye başlanmıştır. Kaybedilen savaşlar ve imzalanan ağır şartlı anlaşmalar Batılı anlamda bir ordunun kurulması fikrini beraberinde getirmiş, Batı'ya gönderilen elçiler vasıtasıyla, kameralizmin özellikle Almanya ve Avusturya'da güçlü orduların kurulmasında bir devlet politikası olarak uygulandığını görmüşlerdir. Kameralizmin dağınık haldeki Alman prensliklerini bir araya toplayıp güçlü bir ordu ve devlet kurması gibi bütünleyici bir özelliği vardı ve Osmanlı elçilerini cezbeden özelliği de buydu. Kameralizm bir batılılaşma politikası olarak Osmanlı son döneminde uygulanmaya başlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Şeref Efendi.(1985), *Tarih Müsahabeleri*. (sad. Enver Koray), T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Akıncı, A.(2012). Modern Ulus Devletlerin Doğuşu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı.34, 61-69
- Akşin, S..Kunt,M..Faroqhi, S..Toprak,Z..Yurdaydın,H..Ödekan,A.. (2011) *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908*, İstanbul: Cem Yayınevi
- Albayrak, S.O. (2010). Güçlü Merkezi Devletin Yönetim Bilgisi: Kameralizm. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yönetim Bilimleri Anabilimdalı Seminer Çalışması*. Sayı.9, 1-18
- Ateş,T. (1982). *Siyasi Tarihi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Aydeniz,H.(2010). Engels'in Materyalizm'ive Din Eleştirisi.*Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,Sayı,33, 64-89
- Backhaus,J. ve Stephen,F. (2001), “Von Justi (1717-1771): *Health as Part of a State's Capital Endowment*”, *The European Heritage in Economics and the Social Sciences Vol. VI*. 77-105.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Bayram, A.K ve Çınar K.(2007), İktisat ve Siyasetin Gölgesinde Bürokrasi ve Demokrasi İlişkisi: İdealler,Zorunluluklar,Gerilimler.*Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1 Cilt 9 ,12-24
- Boztemur, R. (2006). Tarihsel Açıdan Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi. *Doğu Batı*, Yıl 9, Sayı 38, Ağustos, Eylül, Ekim, s. 161-179
- Bulut, M. (2000). 17.Yüzyılda Osmanlılar ve Merkantilistler, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Sayı.39, Cilt 1, 24-35

- Bulut, N. (2002). Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a Geçiş Süreci Bağlamında Ekonomik Zihniyet Değişiminin Siyasal Düşünceye Etkisi, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1-4, .18-32
- Coşkun, İ. (1997). *Modern Devletin Doğuşu*, İstanbul: Der yayınları
- Çiner, C.U, (2009). "Fransız Yönetim Düşüncesinin Gelişimi: Polis Biliminden Örgüt Bilimine", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 42, Sayı.1, 1-22
- Durdu, Z. (2009). Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara dönem: Sosyal Refah Devlet, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bahar Sayı.22, 38-49
- Erdem, Ç. (2010). Mehmet Sadık Rıfat Paşa ve 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'na Batılılaşma Bağlamında Kameralizmin Girişi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı.12/2, 171-196
- Eroğlu, C. (1999) *Devlet nedir?* Ankara; İmge Kitapevi
- Eryılmaz, B. (2010). *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*. İstanbul: İşaret Yayınları
- Fidan,S.Şahin,K.ve Çelik,F. Osmanlı Modernleşmesinin Temel Olgularından Biri: Bürokrasi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.23, 113-128
- Fulbrook,M. (1951). *Almanya'nın Kısa Tarihi*, (S.Gürses,çev). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
- Gözler, K. (2010). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa: Ekin Yayınları
- Güler, B.A. (2009). *Türkiye'nin Yönetimi-Yapı-*. Ankara: İmge Kitapevi
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve Ulusçuluk*, (B. E. Behar, G. G. Özdoğan, çev.). İstanbul: İnsan Yayınları,
- Hançerlioğlu,O. (1986). *Ekonomi Sözlüğü*. Ankara: Remzi Kitapevi
- Haney, L, H.(1968).*History of Economic Thought*. New York: The Macmillan
- Hard, M & Negri, A, (2001) *İmparatorluk*, (A. Yılmaz çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

- Heckscher, E.F.; E.F; *Mercantilism* (iç.) Encyclopedia of the Social sciences, (ed) E.R.A. Selgman 1933. Yeniden Basımı: Spiegel, 1964
- Heywood, A. (2012). *Siyaset*, (A.Yayla, B. Seçilmişoğlu, B. B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu çev) Ankara: Adres Yayınları. 2000
- Hocaoğlu,D. (1997) Bir Entelektüel Despotizmi: Kameralizm. *Yeni Türkiye Dergisi*. Sayı.18, 375-381
- Hülür,H ve Akça,G (2007) İmparatorluktan Cumhuriyete Toplum ve Ekonominin Dönüşümü ve Merkezileşme Dinamikleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı.21 311-341
- İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi IV*, Ankara: 1782
- İleri, Suphi.N,(1940). *Siyasi Tarih, Yüksek Ticaret ve İktisat Mektebi Neşriyatı' ndan*, İstanbul, 1940
- İnalcık,H ve Seyitdanlıoğlu,M. (2012). *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Karagöz,M. (1995) Osmanlı Devleti'nde Islahat Hareketleri Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri(1700-1839). *OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı.6 173-194
- Karal, E. Ziya (1940). *Tanzimattan Evvel Garplılaşıma Hareketleri*, Tanzimat I, İstanbul: Maarif Vekaleti yayınevi
- Karal,E.Z. (1940), *Büyük Osmanlı Tarihi*. C.IV, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları
- Kazgan, G.(2009). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul: Remzi Kitapevi
- Korkut,H.(2007). *Osmanlı Elçileri Gözü ile Avrupa*. İstanbul: Gökkuşbe yayınları
- Koch, H. W. A. (1978) *History of Prussia*, London: Longman
- Kurdakul, N. (1989). Tanzimat Döneminin Gereğince Tanınmayan Düşünürü Mehmet Sadık Rifat Paşa. *Tarih ve Toplum*, C. XII, Sayı. 70, ss.56-62.

- Lewis,B. (1970). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (M.Kıratlı,çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu
- Lipson, L. (1986) *Politika Biliminin Temel Sorunları*, (T. Karamustafaoğlu çev.). Ankara: Birlik Yayınları
- Ludtke, Alf. 'The Role of State Violence in the Period of Transition to Industrial Capitalism: The Example of Prussia from 1815 to 1848.' *SociaHistory*, Cilt 4, sayı 2, 1979.s. 175-221. Mitchell, Allan. 'Bonapartism as a Model for Bismarckian Politics.' *Journal of Modern History*, Cilt 49, sayı 2, 1977.s. 181-199.
- Mardin,Ş. (2010). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, (M.Türköne, F.Unan, İ.Erdoğan, çev). İstanbul: İletişim Yayınları
- Mardin,Ş. (2012). *Türk Modernleşmesi*, (M.Türköne,T.Önder,çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Mehmet Sadık Rıfat Paşa, *Avrupa Ahvaline Dair Risale*”, Müntahabât-ı Âsâr. ss (1-12), (Çev. ve Haz.) Mehmet Kaplan, inci Enginün, Birol Emil, Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, I, 1839-1865, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1974a, ss.27-34.
- Mooers,C. (1997). *Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu*, (B.S. Güneş,çev). Ankara: Dost kitapevi
- Ortaylı,İ. (2002). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Parla,J. (2001). “Tanzimat Edebiyatında Siyasi Fikirler”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Mesrutiyet’in Birikimi*. C.: I. (Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekingil). İstanbul: İletisim Yayınları: 223–233.
- Poggi, G. (1991) *Modern Devletin Gelişimi – Sosyolojik Bir Yaklaşım*, (B. Toprak, Ş. Kut çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Rosenberg, Hans. (1966) *Bureucracy, Aristocracy and Autocracy: The Prussian Experience 1660 – 1815*. Boston: Beacon Press
- Sander,O. (1989). *Siyasi Tarih*, Ankara: İmge Kitapevi
- Savaş, V. (2000). *İktisatın Tarihi*, Ankara: Siyasal Kitapevi

- Saygılı, A. (2010) Modern Devletin ıplak Sureti, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı:59,61-97
- Schultz,D.& Tannenbaum,D. (2011). *Siyasi Düşünce Tarihi / Filozoflar ve Fikirleri*. (D.Fatih ev.). Ankara: Adres Yayınları
- Small,W.Albion. (2001(1909)). *The Cameralist*. Botoche Boks
- Sommer, L. (1954), “*Cameralism*”, *Encyclopaedia of the Social Sciences*, içinde, (Ed. Edwin R.A.Seligman, Alvin Johnson), The McMillan Company, Vol:3, New York.
- Tanr,B. (1998). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Tanpınar, A.H (1998). *19’uncu Asır Türk Edebiyatı. Tarihi*. İstanbul: ağlayan Yayınları
- Taş, K. (2002) Tanzimat ve Batılılaşma Hareketlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı.7, 87-94
- Turhan. M. (1994). *Kültür Değışmeleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları:
- Trkne, M. (2003). Milli Devlet – Laiklik – Demokrasi. *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 75, s.33-51
- Unat, F.R. (1992). *Osmanlı Sefirleri ve Sefretnmeleri*. (Yay: Bekir Sıtkı Baykal). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Ülgen,G.(2000).Merkantilizmden Liberalizme Geçiş ve Piyasa Ekonomisi, *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi*,Sayı 1 85-99
- Weber, M. (1995). *Toplumsal ve Ekonomik rgtlenme Kuramı*, (. Ozankaya ev.). Ankara: İmge Kitapevi
- Wallerstein, İ. (2009), *Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim*, (B.Tuncay ev.). Metis, İstanbul
- Zürcher,E,J. (1993). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, (Y.Saner,ev). İstanbul: İletişim Yayınları

